

**ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ**

**ΤΜΗΜΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
«ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ»**

**Διπλωματική εργασία: Ο Δημόσιος τομέας στην Ελλάδα και η
εξέλιξη του την τελευταία τριανταπενταετία**

Κίσσα Αποστολία (0804M032)

**Επιβλέπων Καθηγητής: Θ. Πάκος
Εξεταστική Επιτροπή : Σ. Λώλος,
Μ. Λαμπρινίδης**

Σεπτέμβριος 2008

Πίνακας περιεχομένων

1	Εισαγωγή και βασικές έννοιες του Δημόσιου Τομέα	4
1.1	Εισαγωγή.....	4
1.2	Διάρθρωση της μελέτης	5
1.3	Η έννοια του Κράτους στην Οικονομική Επιστήμη	5
1.4	Αναγκαιότητα και λειτουργίες του Δημόσιου Τομέα	6
1.5	Ορισμός του Δημόσιου Τομέα	7
1.6	Η Μέτρηση του μεγέθους του Δημόσιου Τομέα.....	8
1.7	Η Διάκριση των δημοσίων δαπανών.....	10
2	Θεωρίες σχετικές με την εξέλιξη των Δημοσίων Δαπανών και κριτική επισκόπηση αυτών	12
2.1	Ο νόμος του Wagner	12
2.1.1	Η θεωρία του νόμου του Wagner	12
2.1.2	Κριτική επισκόπηση της θεωρίας του Wagner.....	13
2.1.3	Προβλήματα που ανακύπτουν κατά τις μελέτες ισχύος του νόμου του Wagner και αποτελέσματα αυτών.....	15
2.2	Η Θεωρία της Κλιμακωτής Αύξησης των Δημοσίων Δαπανών	18
2.2.1	Ανάλυση της θεωρίας.....	18
2.2.2	Κριτική επισκόπηση της θεωρίας της Κλιμακωτής Αύξησης των Δημοσίων Δαπανών.....	19
2.3	Η θεωρία της μη Ισορροπής Μεγέθυνσης του Δημόσιου και του Ιδιωτικού Τομέα.....	22
2.3.1	Ανάλυση της θεωρίας.....	22
2.3.2	Κριτική επισκόπηση της θεωρίας της μη Ισορροπής Μεγέθυνσης του Δημόσιου και του Ιδιωτικού Τομέα.....	27
2.4	Το Υπόδειγμα της Αυξητικής Εξέλιξης του Προϋπολογισμού.....	30
2.4.1	Ανάλυση της θεωρίας του Υποδείγματος της Αυξητικής Εξέλιξης του Προϋπολογισμού.....	30
2.4.2	Κριτική επισκόπηση του Υποδείγματος της Αυξητικής Εξέλιξης του Προϋπολογισμού.....	31
2.5	Το Υπόδειγμα του Niskanen	33
2.5.1	Η έννοια της γραφειοκρατίας.....	33
2.5.2	Ανάλυση της θεωρίας του Υποδείγματος Niskanen	34
2.5.3	Κριτική επισκόπηση του Υποδείγματος Niskanen	40
2.6	Το Υπόδειγμα των Migue - Belanger.....	42
2.6.1	Η θεωρία των Migue – Belanger	42
2.6.2	Κριτική επισκόπηση του Υποδείγματος των Migue – Belanger	45
2.7	Τα Πολιτικοοικονομικά Υποδείγματα	46
2.7.1	Η Θεωρία των Πολιτικοοικονομικών Υποδειγμάτων	46
2.7.2	Κριτική επισκόπηση των πολιτικοοικονομικών υποδειγμάτων	47

3	Η εξέλιξη του μεγέθους του δημόσιου τομέα στην Ελλάδα.....	49
3.1	Μεθοδολογική προσέγγιση	49
3.2	Παρουσίαση των οικονομικών εξελίξεων και των βασικών δημοσιονομικών μεγεθών του δημόσιου τομέα κατά την περίοδο 1961–1973: «Περίοδος Ταχύρυθμης Ανάπτυξης».....	53
3.3	Παρουσίαση των οικονομικών εξελίξεων και των βασικών δημοσιονομικών μεγεθών του δημόσιου τομέα κατά την περίοδο 1974–1980: «Μεταβατική Περίοδος»	56
3.4	Παρουσίαση των οικονομικών εξελίξεων και των βασικών δημοσιονομικών μεγεθών του δημόσιου τομέα κατά την περίοδο 1981–1989: «Περίοδος αλλαγής των οικονομικών δεδομένων. Κρίση και στασιμότητα»	59
3.5	Παρουσίαση των οικονομικών εξελίξεων και των βασικών δημοσιονομικών μεγεθών του δημόσιου τομέα κατά την περίοδο 1990–2001: «Επιτάχυνση προς την Ευρωπαϊκή Ενοποίηση».....	66
3.6	Παρουσίαση των οικονομικών εξελίξεων και των βασικών δημοσιονομικών μεγεθών του δημόσιου τομέα κατά την περίοδο 2002–σήμερα: «Ευρωπαϊκή Πορεία»	72
3.7	Συνολική παρουσίαση των οικονομικών εξελίξεων και των βασικών δημοσιονομικών μεγεθών του δημόσιου τομέα κατά την περίοδο 1961–σήμερα ...	77
	Συμπεράσματα.....	82
	ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	86
	ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ	92

1 Εισαγωγή και βασικές έννοιες του Δημόσιου Τομέα

1.1 Εισαγωγή

Η εργασία αυτή αποτελεί μία προσπάθεια αποτίμησης και ερμηνείας του δημόσιου τομέα στην Ελλάδα και ειδικότερα της εξέλιξης των δημοσίων δαπανών τα τελευταία χρόνια. Οι δημόσιες δαπάνες παρουσιάζουν μία συνεχή αύξηση¹ που επιβάλλει την ιδιαίτερη μελέτη τους προκειμένου να γίνουν κατανοητά τα αίτια αυτής. Ενδεικτικά αναφέρεται ότι οι συνολικές δημόσιες δαπάνες την δεκαετία του '70 αποτελούσαν περίπου το 25% του ΑΕΠ ενώ από το 2000-σήμερα ξεπερνούν πλέον το 50% του ΑΕΠ.

Η κατανόηση των αιτιών της αύξησης των δημοσίων δαπανών αποτελεί προϋπόθεση τόσο για την εξαγωγή σωστών συμπερασμάτων όσον αφορά την οικονομική πορεία της χώρας όσο και για την άσκηση της κατάλληλης οικονομικής πολιτικής που θα επιφέρει στη χώρα την εξυγίανση των οικονομικών της.

Στην παρούσα μελέτη αναλύονται αρχικά οι κυριότερες θεωρίες ανάλυσης της παραγωγικής διαδικασίας στο δημόσιο τομέα και ερμηνείας της διόγκωσης του ενώ στη συνέχεια παρουσιάζεται η εξέλιξη του μεγέθους του δημόσιου τομέα στην Ελλάδα, από το 1961-σήμερα, σε συνάρτηση με την οικονομική πολιτική που ασκήθηκε από την εκάστοτε κυβέρνηση.

Σε αυτό το σημείο θα ήθελα να εκφράσω τις ευχαριστίες μου στον Επιβλέποντα Καθηγητή κο Θεοφάνη Πάκο, για την καθοδήγηση, τις συμβουλές και την υποστήριξη που μου παρείχε κατά την εκπόνηση της διπλωματικής μου εργασίας αλλά και καθ' όλη τη διάρκεια του μεταπτυχιακού προγράμματος. Επίσης, οφείλω να ευχαριστήσω τον Αναπληρωτή Καθηγητή κο Σαράντη Λώλο για το έναυσμα, τη διάθεση, την ευγένεια, την υπομονή και τις επισημάνσεις του που υπήρξαν πολύτιμες για την ολοκλήρωση του παρόντος και τον Καθηγητή κο Ματθαίο Λαμπρινίδη για την πολύτιμη προσφορά, την καθοδήγηση και τη βοήθεια του κατά τη διάρκεια του μεταπτυχιακού προγράμματος. Καθοριστική σε όλα τα στάδια της εργασίας ήταν η συμβολή της εξαιρετικής φίλης και υπαλλήλου του τμήματος Ανάλυσης των Στατιστικών Δεδομένων των Εθνικών Λογαριασμών της Εθνικής Στατιστικής Υπηρεσίας κας Ελένης Μαστροσπύρου την οποία και ευχαριστώ εγκάρδια για την άψογη συνεργασία.

¹ τα τελευταία πενήντα έτη

Τέλος, δεν μπορώ να μην εκφράσω ιδιαίτερες ευχαριστίες προς την οικογένειά μου, για την υποστήριξη και την υπομονή τους.

1.2 Διάρθρωση της μελέτης

Στη μελέτη που ακολουθεί στο πρώτο κεφάλαιο παρουσιάζονται ορισμένες βασικές έννοιες του δημόσιου τομέα όπως ποια είναι η αναγκαιότητα και οι βασικές λειτουργίες του δημόσιου τομέα, πως ορίζεται ο δημόσιος τομέας, ποιοι μέθοδοι χρησιμοποιούνται για τη μέτρηση του καθώς και ποια είναι η βασική διάκριση των δημοσίων δαπανών.

Στο δεύτερο κεφάλαιο παρατίθεται η ανάλυση και η κριτική επισκόπηση των βασικών θεωριών που έχουν αναπτυχθεί μέχρι σήμερα για την ερμηνεία της διόγκωσης του δημόσιου τομέα και συγκεκριμένα παρουσιάζεται ο νόμος του Wagner, η θεωρία της Κλιμακωτής Αύξησης των Δημοσίων Δαπανών, η θεωρία της μη Ισορροπίας Μεγέθυνσης του Δημόσιου και του Ιδιωτικού Τομέα, το Υπόδειγμα της Αυξητικής Εξέλιξης του Προϋπολογισμού, το Υπόδειγμα του Niskanen, το Υπόδειγμα των Migue-Belanger καθώς και τα Πολιτικοοικονομικά Υποδείγματα.

Στο τρίτο κεφάλαιο παρουσιάζεται η εξέλιξη του μεγέθους του δημόσιου τομέα στην Ελλάδα σε συνάρτηση με τις κυριότερες οικονομικές εξελίξεις και τις πολιτικές που εφαρμόστηκαν από την εκάστοτε κυβέρνηση, για το χρονικό διάστημα 1961-σήμερα καθώς επίσης και η μεθοδολογία της μελέτης που ακολουθείται. Συγκεκριμένα, κρίνεται σκόπιμο το εξεταζόμενο χρονικό διάστημα να διακριθεί στις ακόλουθες υποπεριόδους 1961-1973, 1974-1980, 1981-1989, 1990-2001, 2002-σήμερα, για την περαιτέρω ανάλυση των βασικών μακροοικονομικών μεγεθών.

Στο τέλος εξάγονται τα βασικά συμπεράσματα της μελέτης.

1.3 Η έννοια του Κράτους στην Οικονομική Επιστήμη

Από τα πρώτα βήματα κιάλας της μελέτης της οικονομικής επιστήμης, διαφάνηκε η ανάγκη περαιτέρω διερεύνησης της οικονομικής δραστηριότητας του δημόσιου τομέα.

Σύμφωνα με τους νεότερους νεοκλασικούς (Mullard M., 1987, σελ.76-77, Καράγιωργας Δ., 1999, σελ.91), η ανταγωνιστική αγορά, δηλαδή η ελεύθερη επιχειρηματική δράση, δεν μπορεί από μόνη της να επιτύχει, όπως πίστευαν οι πρώτοι νεοκλασικοί, τη μεγιστοποίηση της κοινωνικής ευημερίας και απαιτείται η παρέμβαση του κράτους προκειμένου να αναπληρώσει τις ατέλειες και τις αδυναμίες της αγοράς.

Ο ρόλος του κράτους άρχισε να μελετάται και να γίνεται αντικείμενο ιδιαίτερου ενδιαφέροντος κατά την διάρκεια του μεσοπολέμου. Η γέννηση της Θεωρίας των Οικονομικών της Ευημερίας από τον Arthur Pigou, επέτρεψε την ερμηνεία της ρύθμισης των τιμών από τον κρατικό μηχανισμό, εξηγώντας ότι το σύστημα της ελεύθερης αγοράς που βασίζεται στη μεγιστοποίηση της ευημερίας του ατόμου μπορεί και να μην οδηγήσει στη μεγιστοποίηση της κοινωνικής ευημερίας.

Ένας άλλος σημαντικός παράγοντας που συντέλεσε στην μελέτη της οικονομικής δραστηριότητας του κράτους, ήταν η δημιουργία της θεωρίας του Keynes. Σύμφωνα με τον Keynes, η ελεύθερη αγορά δεν είναι ικανή να επιτύχει από μόνη της την “optimum” άριστη ανακατανομή των παραγωγικών πόρων σε επίπεδο πλήρους απασχόλησης τους. Η «επανάσταση» της σκέψης του Keynes βοήθησε στην ερμηνεία της έντονης ανάμειξης του κράτους κατά της ανεργίας που εφαρμοζότανε ταυτόχρονα εκείνη τη χρονική στιγμή σε ΗΠΑ, Γερμανία και Σουηδία (Chang H.J. & Rowthorn R., 1995, σελ. 3-5).

1.4 Αναγκαιότητα και λειτουργίες του Δημόσιου Τομέα

Γιατί όμως χρειάζεται ο δημόσιος τομέας; Όπως έχει ήδη αναφερθεί από τις παραπάνω θεωρίες, ο μηχανισμός της αγοράς δεν μπορεί από μόνος να επιτελέσει άριστα όλες τις λειτουργίες. Η κρατική πολιτική (Musgrave R. & Musgrave P., 1983, σελ.13) είναι απαραίτητη όταν:

- ο μηχανισμός της αγοράς οδηγεί σε κακή χρήση των πόρων (αφού παράγει μόνο τα προϊόντα που οι καταναλωτές επιθυμούν περισσότερο) ενώ βασίζεται στην υπόθεση ότι υπάρχει ελευθερία εισόδου στην αγορά και τέλεια γνώση του μηχανισμού της αγοράς. Το κράτος μπορεί να διασφαλίσει τις παραπάνω υποθέσεις
- ο ανταγωνισμός δεν είναι αποτελεσματικός λόγω του φθίνοντος κόστους παραγωγής (δηλαδή όταν μία επιχείρηση φτάσει στο επίπεδο του φθίνοντος κόστους παραγωγής, μία άλλη επιχείρηση δεν είναι δυνατό να την ανταγωνιστεί)

- οι αναγκαίες ρυθμίσεις και διευθετήσεις για την ομαλή λειτουργία της αγοράς πρέπει να διασφαλίζονται από την επιβολή ενός νομικού καθεστώτος
- τα χαρακτηριστικά κάποιων αγαθών είναι τέτοια που να μην μπορούν να προσφερθούν μέσω της αγοράς (π.χ. δρόμοι, πάρκα, κλπ), εμφανίζουν προβλήματα «εξωτερικών οικονομιών και επιβαρύνσεων», που η αγορά, από μόνη της, δεν μπορεί να τα επιλύσει
- το σύστημα της αγοράς, παρόλο την υψηλή ανάπτυξη που μπορεί να έχει, δεν μπορεί να επιφέρει το αντίστοιχο υψηλό επίπεδο διαβίωσης, την σταθερότητα των τιμών και τον επιθυμητό ρυθμό ανάπτυξης. Σε αυτή την περίπτωση το κράτος καλείται να διασφαλίσει τους στόχους αυτούς.

Οι κυριότερες λειτουργίες του κράτους (Musgrave R. –Musgrave P., 1973, σελ.6-21) είναι:

- κατανομή των μέσων παραγωγής. Περιλαμβάνει τον εφοδιασμό της κοινωνίας με δημόσια αγαθά, τη ρύθμιση εξωτερικών οικονομιών και επιβαρύνσεων και τη διόρθωση των μονοπωλιακών παρεκκλίσεων
- διανομή και διορθώσεις στον τρόπο διανομής του εισοδήματος και του πλούτου, για να διασφαλιστεί αυτό που η κοινωνία θεωρεί «σωστή ή δίκαιη» κατάσταση διανομής
- σταθεροποίηση και ανάπτυξη της οικονομίας. Περιλαμβάνει τις ενέργειες που αφορούν την καταπολέμηση του πληθωρισμού, την αντιμετώπιση της ύφεσης και τις προσαρμογές της ανάπτυξης στους κοινωνικά επιθυμητούς ρυθμούς.

Το κράτος, μέσω του ευρύτερου δημόσιου τομέα, μπορεί να μεταβάλει άμεσα ή να επηρεάζει έμμεσα τα οικονομικά μεγέθη, προκειμένου να επιτύχει τους οικονομικούς σκοπούς και στόχους του.

1.5 Ορισμός του Δημόσιου Τομέα

Πως όμως ορίζεται ο δημόσιος τομέας; Συνήθως αναφέρεται στην Κεντρική Κυβέρνηση (Central Government) που περιλαμβάνει την Προεδρία της Δημοκρατίας, τη Βουλή, την Κυβέρνηση και τα Επιμέρους Υπουργεία.

Η Γενική Κυβέρνηση (General Government), που πολλές φορές αποτελεί το συνήθη ορισμό του Δημόσιου Τομέα, αποτελείται² από την Κεντρική

² όπως ορίζεται στο Ευρωπαϊκό Σύστημα Λογαριασμών του 1995 (ESA 95)

Κυβέρνηση, την Περιφερειακή ή Τοπική Αυτοδιοίκηση και τους Οργανισμούς Κοινωνικής Ασφάλισης (Τράπεζα της Ελλάδος, 2005, σελ. 173). Τα αγαθά και οι υπηρεσίες, που προσφέρονται από τους παραπάνω φορείς, έχουν τα χαρακτηριστικά των δημοσίων αγαθών, δηλαδή δεν είναι αντικείμενα συναλλαγής στην αγορά, αποσκοπούν στην ικανοποίηση συλλογικών αναγκών και χρηματοδοτούνται από τη φορολογία.

Η έννοια ευρύτερος δημόσιος τομέας (Γεωργακόπουλος Θ. & Λοϊζίδης Ι., 1990, σελ. 3) περιλαμβάνει πέρα από τη Γενική Κυβέρνηση και μία άλλη κατηγορία δημόσιων φορέων, τις δημόσιες επιχειρήσεις. Οι επιχειρήσεις αυτές αποτελούν επιχειρηματικούς οργανισμούς που υπόκεινται, εν μέρει, στον έλεγχο της αγοράς, τα έσοδα τους προέρχονται από τις πωλήσεις των παραγόμενων αγαθών που τα άτομα καταναλώνουν σε διαφορετικές ποσότητες - αν και πολλές φορές οι τιμές των αγαθών τους είναι μικρότερες από αυτές στις οποίες θα οδηγούσε ο μηχανισμός της ελεύθερης αγοράς - και από την κατανάλωση των οποίων αποκλείονται όσοι δεν καταβάλουν το αντίτιμο που αντιστοιχεί (αρχή του αποκλεισμού), οι εμπορικές τους συναλλαγές τυποποιούνται με βάση το λογιστικό σύστημα ενώ ένα μεγάλο μέρος των ελλειμμάτων τους καλύπτεται από κρατικές επιχορηγήσεις. Παρόλο που η φύση και η λειτουργία των δημοσίων επιχειρήσεων διαφέρει αρκετά από τους άλλους δημόσιους φορείς που αναφέρθηκαν προηγουμένως, ωστόσο αποτελούν ένα αλληλένδετο κομμάτι του δημόσιου τομέα με την ευρύτερη έννοια.

Στην παρούσα μελέτη ο όρος Δημόσιος τομέας (Δημόσιο) θα έχει την έννοια των δημοσίων φορέων που συνιστούν τη Γενική Κυβέρνηση. Κι' αυτό διότι η μη ένταξη των δημοσίων επιχειρήσεων στο δημόσιο τομέα θα έχει ως πλεονέκτημα μια «σωστή» εκτίμηση των δημοσίων δαπανών δεδομένου ότι οι δαπάνες των δημοσίων επιχειρήσεων επηρεάζονται σε μεγάλο ποσοστό από τους κανόνες της αγοράς. Επομένως τυχόν ένταξη των δαπανών των δημοσίων επιχειρήσεων στις δαπάνες του δημόσιου τομέα πιθανόν να οδηγήσει σε εσφαλμένα αποτελέσματα (όσον αφορά τις σχέσεις μεταξύ της παραγωγικής διαδικασίας του δημόσιου τομέα και της αύξησης των δημοσίων δαπανών).

1.6 Η Μέτρηση του μεγέθους του Δημόσιου Τομέα

Ένα σημαντικό πρόβλημα που προκύπτει κατά τη διερεύνηση του δημόσιου τομέα είναι η αποτίμηση των δραστηριοτήτων του. Τα προϊόντα του δημόσιου τομέα έχουν πολλές φορές ποιοτική διάσταση και δεν δυνατό να ποσοτικοποιηθούν. Ακόμα και σε περίπτωση που αυτό είναι εφικτό, δεν είναι δυνατό να εκφρασθούν σε χρηματικούς όρους, δεδομένου ότι δεν υπάρχουν τιμές για τα αντίστοιχα προϊόντα. Αυτός είναι άλλωστε και ο λόγος που είναι

δύσκολο, αν όχι εντελώς αδύνατο, να μετρηθεί το μέγεθος του δημόσιου τομέα, δηλαδή της έκτασης που έχει η δραστηριότητα των δημόσιων φορέων σε μία χώρα.

Για τη μέτρηση του δημόσιου τομέα (Γεωργακόπουλος Θ. & Λοϊζίδης Ι., 1986, σελ. 232-233) δεν υπάρχει ένας ικανοποιητικός γενικός δείκτης του σχετικού μεγέθους του δημόσιου τομέα, αλλά μία σειρά δεικτών που χρησιμοποιούνται ανάλογα με τους σκοπούς της εκάστοτε ανάλυσης. Ο δείκτης που χρησιμοποιείται συνήθως είναι το ύψος των συνολικών δημοσίων δαπανών της Γενικής Κυβέρνησης ως ποσοστού κάποιου συνολικού εισοδηματικού μεγέθους π.χ. Ακαθάριστου Εθνικού Προϊόντος (ΑΕΠ), Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος κλπ.

Ο παραπάνω δείκτης περιλαμβάνει μόνο τις δραστηριότητες της Γενικής Κυβέρνησης (όχι αυτές των Δημοσίων Επιχειρήσεων) και καλύπτει τις δραστηριότητες εκείνες που μπορούν να ποσοτικοποιηθούν.

Ένας άλλος δείκτης, που χρησιμοποιείται για τη μέτρηση του μεγέθους του δημόσιου τομέα, είναι το ποσοστό των δημοσίων δαπανών για αγαθά και υπηρεσίες μόνο, όχι των συνολικών δαπανών στο Ακαθάριστο Εθνικό Προϊόν ή άλλου εισοδηματικού μεγέθους. Ο διαχωρισμός αυτός που αφορά μόνο τις δαπάνες για αγαθά και υπηρεσίες, ερμηνεύεται αν ληφθεί υπόψη ότι οι δαπάνες αυτές συνεπάγονται χρησιμοποίηση παραγωγικών πόρων από το δημόσιο τομέα ενώ οι μεταβιβαστικές πληρωμές απλώς μεταβιβάζουν εισόδημα μεταξύ των ιδιωτικών φορέων.

Ένας διαφορετικός δείκτης του μεγέθους του δημόσιου τομέα είναι οι δημόσιες δαπάνες για αγαθά και υπηρεσίες που αφορούν καταναλωτικές δαπάνες (δηλαδή η δημόσια κατανάλωση) ως ποσοστό κάποιου εισοδηματικού μεγέθους. Η ερμηνεία για τη χρήση του δείκτη αυτού είναι ότι μόνο οι καταναλωτικές δαπάνες αφορούν πόρους που αναλώνονται από το δημόσιο τομέα ενώ οι άλλες παραγωγικές δαπάνες, οι δημόσιες επενδύσεις, δεν αποτελούν ανάληψη πόρων αφού οδηγούν σε αύξηση του κεφαλαίου της οικονομίας.

Όμως αρκετές είναι και οι περιπτώσεις που χρησιμοποιούνται, συμπληρωματικά ή εναλλακτικά, εκτός από τις δαπάνες και τα έσοδα (κυρίως τα φορολογικά έσοδα) ως ποσοστό κάποιου εισοδηματικού μεγέθους, ως δείκτες του μεγέθους του δημόσιου τομέα. Όπως και με τις δαπάνες, ορισμένες φορές χρησιμοποιούνται τα έσοδα όλων των δημόσιων φορέων ενώ κάποιες άλλες φορές χρησιμοποιούνται μόνο τα κρατικά έσοδα.

Τέλος, ως δείκτης του μεγέθους του δημόσιου τομέα χρησιμοποιείται επίσης το ποσοστό απασχόλησης σε δημόσιους φορείς προς τη συνολική απασχόληση της οικονομίας. Στην παρούσα μελέτη, οι δείκτες που θα χρησιμοποιηθούν έχουν ως βάση τις δημόσιες δαπάνες ενώ το πλαίσιο αναφοράς είναι η Γενική Κυβέρνηση χωρίς τη δραστηριότητα των δημοσίων επιχειρήσεων.

1.7 Η Διάκριση των δημοσίων δαπανών

Οι δημόσιες δαπάνες διακρίνονται κυρίως σε παραγωγικές και σε μη παραγωγικές δημόσιες δαπάνες (Βαβούρας Ι. Σ. & Καραβίτης Ν. Η. & Τσούχλου Α. Κ., 1990, σελ. 17-18). Οι παραγωγικές δημόσιες δαπάνες συνιστούν τη ζήτηση του δημόσιου τομέα για αγαθά και υπηρεσίες. Περιλαμβάνουν τις δαπάνες δημόσιας κατανάλωσης και τις δαπάνες δημοσίων επενδύσεων. Στις δαπάνες δημόσιας κατανάλωσης περιλαμβάνονται οι μισθοί που καταβάλλονται στους δημοσίους υπαλλήλους, οι συντάξεις που καταβάλλονται από το κράτος - με εξαίρεση τις πολεμικές συντάξεις που εντάσσονται στις μεταβιβαστικές πληρωμές (Βαβούρας Ι., 1994, σελ. 12-13), τα ενοίκια των κτιρίων που μισθώνει το δημόσιο, οι δαπάνες διατροφής και ένδυσης των ενόπλων δυνάμεων και γενικότερα οι δαπάνες του δημοσίου για αγορές αγαθών και υπηρεσιών στο εσωτερικό και εξωτερικό.

Στις δαπάνες δημοσίων επενδύσεων περιλαμβάνονται οι δαπάνες του δημοσίου για κεφαλαιουχικά αγαθά, δηλαδή για αγαθά τα οποία παρέχουν υπηρεσίες για πολλά έτη και έχουν τη μορφή επενδύσεων παγίου κεφαλαίου, καθώς επίσης και οι δαπάνες για εξοπλισμό, εγκαταστάσεις, κλπ, που εξυπηρετούν στρατιωτικούς σκοπούς ενώ δεν περιλαμβάνονται οι δαπάνες για διαρκή αγαθά όπως αυτοκίνητα, ψυγεία, κλιματιστικά κ.α., παρόλο που έχουν τα χαρακτηριστικά των κεφαλαιουχικών αγαθών διότι χρησιμοποιούνται για την εξυπηρέτηση καταναλωτικών αναγκών.

Οι μη παραγωγικές δημόσιες δαπάνες αποτελούνται από τις μεταβιβάσεις (επιδοτήσεις, επιχορηγήσεις) που διακρίνονται σε τρέχουσες μεταβιβάσεις σε ιδιώτες και σε μεταβιβάσεις στην αλλοδαπή και από τους τόκους του δημόσιου χρέους. Οι δαπάνες αυτές δεν συνιστούν ζήτηση του δημόσιου τομέα για αγαθά και υπηρεσίες, καθώς δεν συντελούν άμεσα στην απασχόληση παραγωγικών συντελεστών και στη δημιουργία εισοδήματος αλλά αποτελούν ανακατανομή πόρων μεταξύ των μελών του κοινωνικού συνόλου που επιτυγχάνεται μέσω του δημόσιου τομέα (Brown C.V. & Jackson

P.M., 1978, σελ. 86). Είναι δηλαδή μονομερείς μεταβιβάσεις από τον δημόσιο προς τον ιδιωτικό τομέα.

Κατά τη διάκριση ανάμεσα σε παραγωγικές και μη δημόσιες δαπάνες προέκυψε το πρόβλημα κατά πόσο θα πρέπει οι μη παραγωγικές δημόσιες δαπάνες να περιλαμβάνονται στην εκτίμηση του μεγέθους του δημόσιου τομέα. Εάν λοιπόν οι ανωτέρω δαπάνες συμπεριληφθούν στις δημόσιες δαπάνες για την εκτίμηση του μεγέθους του δημόσιου τομέα ως ποσοστό του εθνικού εισοδήματος, τότε είναι πιθανό το μέγεθος του δημόσιου τομέα να εμφανίζεται διογκωμένο, καθώς, οι δαπάνες αυτές, δεν υποδηλώνουν ότι ο δημόσιος τομέας χρησιμοποιεί παραγωγικούς πόρους. Από την άλλη πλευρά, εάν οι μη παραγωγικές δημόσιες δαπάνες δεν συμπεριληφθούν στις δημόσιες δαπάνες τότε είναι πιθανό να αγνοείται σημαντικό τμήμα των δημοσίων δαπανών (μεταβιβαστικές πληρωμές, επιδοτήσεις, τόκοι δημοσίου χρέους) το οποίο πρέπει να χρηματοδοτηθεί με φορολογία και να υπάρχει εσφαλμένη εικόνα ως προς τους σκοπούς που χρησιμοποιείται η εκάστοτε ανάλυση π.χ. φορολογικό βάρος των πολιτών. Στην παρούσα εργασία το σύνολο των δημοσίων δαπανών περιλαμβάνει και τις μη παραγωγικές δημόσιες δαπάνες.

2 Θεωρίες σχετικές με την εξέλιξη των Δημοσίων Δαπανών και κριτική επισκόπηση αυτών

2.1 Ο νόμος του Wagner

2.1.1 Η θεωρία του νόμου του Wagner

Ο Γερμανός οικονομολόγος Adolf Wagner, τον 19^ο αιώνα, μελέτησε τα αίτια της συνεχούς τάσης επέκτασης του δημόσιου τομέα καθώς προχωράει η διαδικασία οικονομικής ανάπτυξης μίας χώρας . Η μελέτη του που βασίστηκε κυρίως, σε εμπειρικά δεδομένα των αναπτυσσόμενων χωρών εκείνης της εποχής, όπως η Βρετανία, η Ελβετία, η Βαυαρία, η Πρωσία, η Αμερική, η Ιαπωνία, κατέληγε διατυπώνοντας την άποψη ότι ο δημόσιος τομέας αυξάνεται καθώς μία οικονομία αναπτύσσεται (Γεωργακόπουλος Θ. & Λοϊζίδης Ι., 1990, σελ. 7-9). Αυτή η άποψη αποτελεί το γνωστό «νόμο του Wagner» παρόλο που ο ίδιος ο Wagner δεν δήλωσε τις απόψεις του σε μορφή νόμου. Αυτό έγινε αργότερα από μεταγενέστερους οικονομολόγους.

Δεν έχει καταστεί σαφές εάν ο Wagner αναφερόταν στην αύξηση του λόγου των δημοσίων δαπανών προς το συνολικό Ακαθάριστο Εθνικό Προϊόν (ΑΕΠ), στη σχετική αύξηση ή στο πραγματικό μέγεθος του δημόσιου τομέα, με αποτέλεσμα ο έλεγχος της ισχύος του «νόμου του Wagner» να μην είναι εύκολος (Brown C.V. & Jackson P.M., 1978, σελ. 96-97). Παρατηρείται στη σχετική βιβλιογραφία μία διάσταση απόψεων, τόσο για τα αίτια της επέκτασης του δημόσιου τομέα, όσο και εάν η αύξηση αυτή είναι απόλυτη ή σχετική σε σύγκριση με το εθνικό εισόδημα.

Οι περισσότεροι συγγραφείς αποδέχονται ότι το κύριο αίτιο της επέκτασης του δημόσιου τομέα είναι η οικονομική ανάπτυξη, ενώ ορισμένοι ερευνητές θεωρούν ως βασικό αίτιο την αποτυχία του μηχανισμού της αγοράς. Οι δύο απόψεις φαίνονται να μην διαφέρουν σημαντικά, εάν ληφθεί υπόψη ότι κατά τη διαδικασία της οικονομικής ανάπτυξης δημιουργούνται προϋποθέσεις που είναι δυνατό να οδηγήσουν το μηχανισμό της αγοράς σε αποτυχία όπως λ.χ. όταν έχουμε εξωτερικές οικονομίες (Βαβούρας Ι. Σ. & Καραβίτης Ν. Η. & Τσούχλου Α. Κ., 1990, σελ. 25-28).

Όσον αφορά την απόλυτη ή τη σχετική αύξηση του δημόσιου τομέα, η πλειονότητα των οικονομολόγων υιοθετούν την ερμηνεία του Musgrave που

θεωρεί ότι η αύξηση είναι σχετική και ο «νόμος του Wagner» μπορεί να διατυπωθεί ως εξής: όταν το πραγματικό κατά κεφαλή εισόδημα αυξάνεται σε μία οικονομία, τότε αυξάνεται και το σχετικό μέγεθος του δημόσιου τομέα.

Τα αίτια της αύξησης είναι κυρίως οικονομικά και πολιτικά. Τα βασικά επιχειρήματα που προβάλλει ο Wagner για τη θεμελίωση της θέσης του είναι:

- καθώς μία οικονομία αναπτύσσεται και περνάει στη φάση της εκβιομηχάνισης, η φύση των οικονομικών σχέσεων της διευρυμένης αγοράς γίνονται περισσότερο πολύπλοκες με άμεσο αποτέλεσμα οι δαπάνες του δημοσίου για διοικητικές υπηρεσίες και υπηρεσίες ασφαλείας να αυξάνονται. Αυτό, σύμφωνα με τον Wagner, οφείλεται αφενός στην υποκατάσταση των ιδιωτικών δραστηριοτήτων από δημόσιες, και αφετέρου στην αύξηση των δημοσίων δραστηριοτήτων ως συνέπεια της πολυπλοκότητας των νομικών σχέσεων και επικοινωνιών, της αύξησης της πυκνότητας του πληθυσμού και της έντονης αστικοποίησης
- η οικονομική ανάπτυξη και η εκβιομηχάνιση μίας χώρας οδηγούν σε ταχεία αύξηση των δαπανών του κοινωνικού κράτους (υγεία, αναψυχή, κλπ.) και κυρίως των δαπανών εκπαίδευσης και αναδιανομής του εισοδήματος. Σύμφωνα με τον Wagner, οι υπηρεσίες αυτές φαίνεται να αποτελούν υπηρεσίες πολυτελείας με εισοδηματική ελαστικότητα μεγαλύτερη της μονάδας.
- Τέλος, με την οικονομική ανάπτυξη, αυξάνονται οι δραστηριότητες του δημοσίου για τον έλεγχο των μονοπωλίων. Όταν μία οικονομία αναπτύσσεται καθίσταται αναγκαία η διενέργεια επενδύσεων μεγάλης κλίμακας παραγωγής, που με τη σειρά τους δημιουργούν μονοπώλια, τα οποία είτε ελέγχονται, είτε τα αναλαμβάνει το κράτος, γεγονός που αυξάνει σημαντικά τις δημόσιες δαπάνες.

2.1.2 Κριτική επισκόπηση της θεωρίας του Wagner

Ο «νόμος του Wagner» έγινε αντικείμενο έντονης κριτικής από μεταγενέστερους οικονομολόγους (Γεωργακόπουλος Θ. & Λοϊζίδης Ι., 1990, σελ. 9-10). Συγκεκριμένα, οι Peacock και Wiseman υποστηρίζουν ότι η μελέτη και η έρευνα του Wagner βασίστηκε κυρίως σε παρατηρήσεις της ιστορικής εξέλιξης των δαπανών. Παρόλο που ο Wagner αποδέχεται την «οργανική θεωρία του κράτους» από την οποία και άντλησε τα κύρια επιχειρήματα του, εντούτοις υποθέτει ότι το κράτος συμπεριφέρεται και λαμβάνει αποφάσεις σαν ατομική μονάδα, ανεξάρτητα από τα άτομα που το απαρτίζουν, χωρίς να λαμβάνει υπόψη του το βαθμό δυσκολίας που

συνεπάγεται η διεύρυνση των ατόμων. Οι παραπάνω συγγραφείς τον επικρίνουν ότι δεν υιοθετεί την «οργανική θεωρία του κράτους» και θεωρούν ότι παρέλειψε μία σημαντική πηγή αύξησης των δημοσίων δαπανών: τους πολέμους.

Ο Bird (1971, σελ. 13) θεωρεί σημαντικό μειονέκτημα την παράλειψη αυτή και πιστεύει ότι οι δύο παγκόσμιοι πόλεμοι είχαν τεράστιο αντίκτυπο όχι μόνο στο μέγεθος αλλά και στη σύνθεση των δημοσίων δαπανών. Παραβλέπει την καλή ή όχι ερμηνεία που έδωσε ο Wagner για το παρελθόν, και υποστηρίζει ότι ο νόμος αυτός δεν μπορεί να αποτελέσει ισχυρή βάση για προβλέψεις του μεγέθους του δημόσιου τομέα. Θεωρεί ότι η λογική των επιχειρημάτων που χρησιμοποιεί δεν είναι ιδιαίτερα ισχυρή, με αποτέλεσμα να μην μπορεί να ερμηνευτεί απόλυτα το παρελθόν λόγω της επίδρασης πολλών τυχαίων παραγόντων. Τέλος, προσθέτει ότι η ανάπτυξη των περισσοτέρων οικονομιών της Δύσης έχουν προσπεράσει κατά πολύ σήμερα το στάδιο ανάπτυξης στο οποίο αναφερόταν ο Wagner.

Ο Musgrave (1969, σελ. 82) θεωρεί ότι ο νόμος του Wagner ισχύει για ορισμένες μόνο κατηγορίες δαπανών. Καταλήγει σε αυτό το συμπέρασμα χωρίζοντας τις δημόσιες δαπάνες σε ορισμένες κατηγορίες και στη συνέχεια αναλύει την καθεμία, δίνοντας έμφαση στις δαπάνες επενδύσεων, στη δημόσια κατανάλωση και στις μεταβιβαστικές πληρωμές. Πιστεύει ότι ενώ ο παραπάνω νόμος ερμηνεύει απόλυτα ορισμένες κατηγορίες δαπανών, εντούτοις δεν μπορεί να εφαρμοστεί απόλυτα για το σύνολο των δαπανών.

Ο Niskanen (1971) θεωρεί ότι τα δημόσια έξοδα είναι δυνατό να αυξάνονται ανάλογα με την οικονομική ανάπτυξη σαν αποτέλεσμα της μεγιστοποίησης της χρησιμότητας των γραφειοκρατών, που επεκτείνουν το μέγεθος της γραφειοκρατίας εις το όνομα της αποτελεσματικότητας. Οι Meltzer και Richard και ο Tabellini ερμηνεύουν την αύξηση του δημόσιου τομέα λαμβάνοντας υπόψη τους τα κίνητρα των δημοσίων επιλογών. Υποθέτουν ότι οι δραστηριότητες της κυβέρνησης έχουν αναδιανεμητικό χαρακτήρα και εξηγούν την επέκταση του δημόσιου τομέα ως αποτέλεσμα της επέκτασης του δικαιώματος ψήφου τον 19^ο και 20^ο αιώνα. Αυτό γίνεται εύκολα κατανοητό, αν ληφθεί υπόψη ότι με αυτόν τον τρόπο αυξήθηκε σημαντικά ο αριθμός των ψηφοφόρων μικρού εισοδήματος που πίεσαν για δαπάνες που έχουν περισσότερο αναδιανεμητικό χαρακτήρα (Σιδέρης Δ., σελ. 2-3, 2006)

Εξαιτίας των σημαντικών πολιτικών διαστάσεων που περιέχει ο νόμος που διατύπωσε ο Wagner μεταξύ της σχέσης της αύξησης των δημοσίων δαπανών και της οικονομικής ανάπτυξης, η εγκυρότητα του νόμου έχει ελεγχθεί εμπειρικά σε ένα μεγάλο αριθμό αναπτυσσόμενων και αναπτυγμένων χωρών, κάνοντας χρήση στοιχείων χρονολογικών σειρών, διαστρωματικών στοιχείων αλλά και συνδυασμού αυτών.

2.1.3 Προβλήματα που ανακύπτουν κατά τις μελέτες ισχύος του νόμου του Wagner και αποτελέσματα αυτών

Η εγκυρότητα του νόμου του Wagner έχει ελεγχθεί από ένα μεγάλο αριθμό ερευνητών για πολλές δεκαετίες. Για τους παραπάνω ελέγχους έχουν χρησιμοποιηθεί τόσο διαστρωματικά στοιχεία όσο και στοιχεία χρονολογικών σειρών. Όμως αρκετές είναι οι μελέτες που κάνουν χρήση συνδυασμού διαστρωματικών στοιχείων και στοιχείων χρονολογικών σειρών προκειμένου να αυξήσουν το μέγεθος του δείγματος.

Τα στοιχεία χρονολογικών σειρών που έχουν χρησιμοποιηθεί για τις λιγότερο αναπτυγμένες χώρες καλύπτουν τη μεταπολεμική περίοδο, για κάποιες άλλες χώρες αναφέρονται στον σημερινό αιώνα ενώ για ορισμένες άλλες χώρες όπως Γερμανία, Αγγλία, ΗΠΑ κ.α. καλύπτουν τη χρονική περίοδο από τον περασμένο αιώνα μέχρι σήμερα.

Τα διαστρωματικά στοιχεία, με τη σειρά τους, αναφέρονται σε αναπτυσσόμενες αλλά και σε αναπτυγμένες οικονομίες. Η χρήση τους όμως για τον έλεγχο της θεωρίας του Wagner έχει επικριθεί από αρκετούς συγγραφείς. Τα επιχειρήματα που παρουσιάζουν οι κύριοι επικριτές είναι ότι ο Wagner αναφέρεται στην εξέλιξη του μεγέθους του δημόσιου τομέα σε μία χώρα διαχρονικά και όχι σε διαφορετικές χώρες που έχουν διαφορετικές θεσμούς. Θεωρούν ότι οι διαφορετικοί θεσμοί που υπάρχουν σε άλλες χώρες ενδέχεται να επηρεάζουν σοβαρά το μέγεθος του δημόσιου τομέα και ότι δεν είναι δυνατό χρησιμοποιούνται ταυτόχρονα στοιχεία που αφορούν αναπτυσσόμενες και αναπτυγμένες χώρες. Ορισμένοι μελετητές προκειμένου να αποφύγουν τέτοιου είδους επικρίσεις, όταν χρησιμοποιούν διαστρωματικά στοιχεία λαμβάνουν ως κύρια πηγή πληροφόρησης τους οργανισμούς τοπικής αυτοδιοίκησης μίας χώρας, δεδομένου ότι έτσι αναμένεται να είναι μικρότερες οι διαφορές στους θεσμούς (Γεωργακόπουλος Θ. & Λοϊζίδης Ι., 1990, σελ. 13-15).

Ένα άλλο σημαντικό πρόβλημα που έχει προκύψει κατά τις μελέτες του ελέγχου της θεωρίας του Wagner είναι εάν τα στοιχεία – δεδομένα που χρησιμοποιούνται θα πρέπει να είναι σε τρέχουσες ή σε σταθερές τιμές (Beck M., 1979, σελ. 313-343), πρόβλημα το οποίο δημιουργείται κατά την εξειδίκευση των προηγούμενων υποδειγμάτων δημοσίων δαπανών. Απαιτείται λοιπόν, ο καθορισμός ενός δείκτη τιμών με τον οποίο θα πρέπει να αποπληθωριστούν οι δημόσιες δαπάνες. Αυτό όμως είναι ιδιαίτερα δύσκολο

εάν ληφθεί υπόψη ότι για τις μεταβιβαστικές πληρωμές δεν υπάρχουν τέτοιοι δείκτες, ενώ για τις δαπάνες του δημοσίου για αγαθά και υπηρεσίες, δηλαδή τη δημόσια κατανάλωση και επένδυση, που υπάρχουν αποπληθωριστές, αυτοί είναι πλασματικοί καθώς δημιουργούνται στηριζόμενοι σε κάποια υπόθεση σχετικά με την εξέλιξη της παραγωγικότητας στο δημόσιο τομέα. Αυτό συμβαίνει επειδή δεν υπάρχουν τιμές για τα δημόσια αγαθά και τις υπηρεσίες που να προσδιορίζουν ακριβώς και να αντανakλούν το κοινωνικό κόστος και όφελος. Έτσι, μελετάται η εξέλιξη του κόστους παραγωγής των δημοσίων αγαθών και προκειμένου να μετατραπεί το κόστος αυτό σε τιμές, απαιτείται σαφής γνώση της παραγωγικότητας του δημόσιου τομέα.

Η παρουσίαση των αποτελεσμάτων από τις έρευνες που έχουν γίνει για την επαλήθευση του νόμου του Wagner, δεν είναι ιδιαίτερα εύκολη υπόθεση, λόγω της πληθώρας των συμπερασμάτων που έχουν προκύψει. Μπορούν όμως να ταξινομηθούν σε δύο μεγάλες κατηγορίες, ανάλογα από το εάν έχουν χρησιμοποιηθεί στοιχεία χρονολογικών σειρών ή διαστρωματικά στοιχεία (Γεωργακόπουλος Θ. & Λοϊζίδης Ι., 1990, σελ. 16-18).

Αυτό που θα μπορούσε να πει κανείς συμπερασματικά, για τις έρευνες που χρησιμοποιούν χρονολογικές σειρές, είναι ότι ο νόμος του Wagner επιβεβαιώνεται. Δηλαδή οι δημόσιες δαπάνες αυξάνονται με ταχύτερο ρυθμό από το ρυθμό αύξησης του Ακαθάριστου Εθνικού Προϊόντος (ΑΕΠ) στην πλειοψηφία των χωρών που εξετάστηκαν. Αυτό φαίνεται να ισχύει και στις έρευνες που χρησιμοποιούν στοιχεία δαπανών σε τρέχουσες τιμές και σε αυτές που οι τιμές είναι εκφρασμένες σε σταθερές τιμές. Η εισοδηματική ελαστικότητα των δημοσίων δαπανών δείχνει να είναι μεγαλύτερη της μονάδας και η εισοδηματική ελαστικότητα του λόγου των δημοσίων δαπανών προς το ΑΕΠ φαίνεται να είναι μεγαλύτερη από το μηδέν. Όταν τα στατιστικά στοιχεία των δαπανών που χρησιμοποιούνται είναι εκφρασμένα σε σταθερές τιμές, τότε σύμφωνα με τους Weber και Ram, τα αποτελέσματα των ερευνών δεν επιβεβαιώνουν απόλυτα τον νόμο του Wagner σε όλες τις εξειδικεύσεις των υποδειγμάτων και σε όλες τις χρονικές περιόδους. Ειδικά για την περίπτωση της Ελλάδας, οι έρευνες που έγιναν (Προβόπουλος Γ., 1981) δείχνουν ότι ο νόμος του Wagner ισχύει.

Αντίθετα, όταν οι έρευνες χρησιμοποιούν διαστρωματικά στοιχεία, η εικόνα των αποτελεσμάτων δεν είναι τόσο ξεκάθαρη. Σε μελέτες στις οποίες τα δείγματα που χρησιμοποιούνται είναι μεγάλα και περιλαμβάνουν τόσο υπανάπτυκτες και αναπτυσσόμενες όσο και αναπτυγμένες χώρες, ο νόμος του Wagner φαίνεται να επιβεβαιώνεται. Στην περίπτωση αυτή, η εισοδηματική ελαστικότητα των δεικτών που χρησιμοποιούνται για τη μέτρηση της οικονομικής ανάπτυξης όπως είναι ο λόγος Δημόσιες Δαπάνες/ΑΕΠ, βαθμός αστικοποίησης, κλπ., είναι θετική. Όταν όμως ληφθούν χωριστά τα δείγματα και εξειδικευτούν για τις υπανάπτυκτες ή για τις αναπτυσσόμενες ή για τις αναπτυγμένες χώρες, τότε ο νόμος του Wagner φαίνεται να μην ισχύει.

Δεν ισχύει για τις υπανάπτυκτες και τις αναπτυσσόμενες χώρες και φαίνεται να επιβεβαιώνεται για τις αναπτυσσόμενες χώρες. Η διαπίστωση αυτή συμφωνεί απόλυτα με τον Herber που το 1983, διατύπωσε την άποψη ότι ο νόμος του Wagner ισχύει μόνο για τις χώρες που βρίσκονται στο στάδιο της εκβιομηχάνισης.

Αντίθετα, στην περίπτωση των υπανάπτυκτων χωρών, ο δημόσιος τομέας δεν επεκτείνεται τόσο γρήγορα αφού οι πόροι είναι ανεπαρκείς και οποιαδήποτε αύξηση τους χρησιμοποιείται για την κάλυψη των βασικών αναγκών διαβίωσης που καλύπτονται με ιδιωτικά και όχι με δημόσια αγαθά. Στις αναπτυσσόμενες χώρες, ο δημόσιος τομέας δεν διογκώνεται επειδή οι ανάγκες που ικανοποιούνται από το δημόσιο τομέα καλύπτονται ήδη και δεν υπάρχει καμία ανάγκη περαιτέρω παρέμβασης του δημοσίου.

Σύμφωνα όμως με νεότερη έρευνα που έγινε από τους Abizadei & Yousefi το 1988 και στηρίζεται σε διαστρωματικά στοιχεία των πολιτειών της ΗΠΑ³, τα αποτελέσματα φαίνονται να συμφωνούν με το νόμο του Wagner.

³ όπου υπάρχουν μικρές διαφορές ανάμεσα στους θεσμούς της κάθε πολιτείας, σε σχέση με τις διαφορές που παρατηρούνται σε διαφορετικές χώρες που βρίσκονται σε διαφορετικές φάσεις οικονομικής ανάπτυξης

2.2 Η Θεωρία της Κλιμακωτής Αύξησης των Δημοσίων Δαπανών

2.2.1 Ανάλυση της θεωρίας

Η θεωρία της Κλιμακωτής Αύξησης των Δημοσίων Δαπανών (displacement effect hypothesis) διατυπώθηκε από τους καθηγητές Alan Peacock και Jack Wiseman, το 1961, (σελ. 20-27) οι οποίοι μελετώντας την περίπτωση του Ηνωμένου Βασιλείου για την χρονική περίοδο από το 1890 έως το 1955, διαπίστωσαν ότι οι δημόσιες δαπάνες δεν αυξάνονται με ένα σταθερό ρυθμό σε σχέση με το ακαθάριστο εθνικό προϊόν αλλά κλιμακωτά. Αντίθετα, δηλαδή με το νόμο του Wagner που προβλέπει μία σχετικά ομαλή αύξηση του μεγέθους του δημόσιου τομέα κατά τη διαδικασία της οικονομικής ανάπτυξης μίας χώρας, οι ανωτέρω καθηγητές υποστηρίζουν ότι ο ρυθμός αύξησης του δημόσιου τομέα επηρεάζεται από τις πολιτικές αποφάσεις που σχετίζονται με την επιβολή φορολογίας, σε συνδυασμό με τις απόψεις των πολιτών επί του δεδομένου θέματος.

Η ανάλυση τους βασίστηκε κυρίως στην πολιτική θεωρία του ορισμού των δημοσίων δαπανών. Η βασική θεώρηση της ανάλυσης αυτής είναι ότι ενώ οι κυβερνήσεις θα ήθελαν να δαπανούν περισσότερα χρήματα για την παροχή δημοσίων αγαθών και υπηρεσιών, οι πολίτες αρνούνται να πληρώσουν περισσότερους φόρους δεδομένου ότι η φορολογία αποτελεί την κύρια πηγή χρηματοδότησης των δημοσίων δαπανών. Οι Peacock και Wiseman πιστεύουν ότι οι ψηφοφόροι είναι άτομα που τους αρέσει να απολαμβάνουν τα οφέλη των δημοσίων αγαθών και υπηρεσιών που τους προσφέρει το κράτος αλλά δεν τους αρέσει η καταβολή των φόρων και για αυτό το λόγο οι κυβερνήσεις, όταν λαμβάνουν αποφάσεις διόγκωσης των δημοσίων δαπανών, θα πρέπει να έχουν υπόψη τους τις τυχόν επιδράσεις τους στον τομέα της φορολογίας και παράλληλα υποθέτουν ότι υπάρχει κάποιο «ανεκτό» όριο φορολογίας, το οποίο λειτουργεί ως βάση στις κυβερνητικές αποφάσεις και το οποίο δεν επιτρέπει να αυξήσουν τις δημόσιες δαπάνες στο βαθμό που θα επιθυμούσαν (Βαβούρας Ι. Σ. & Καραβίτης Ν. Η. & Τσούχλου Α. Κ., 1990, σελ. 29-30).

Σε ομαλές περιόδους, οι απόψεις των πολιτών σχετικά με το ανεκτό όριο φορολογίας τείνουν να είναι σταθερές και οι αυξήσεις των δημοσίων δαπανών γίνονται με σχετικά σταθερούς ρυθμούς. Σε περιόδους όμως έντονων

κοινωνικών αναταραχών και κρίσεων όπως πόλεμοι, φυσικές καταστροφές, κλπ, το ανεκτό όριο φορολογίας μετατοπίζεται προς τα πάνω, καθώς οι πολίτες είναι διατεθειμένοι να καταβάλουν μεγαλύτερες εισφορές προκειμένου να αντιμετωπιστούν οι έκτακτες δαπάνες που προκαλούνται από τις αναταραχές αυτές.

Μετά την πάροδο της κοινωνικής αναταραχής, συνήθως, το ανεκτό όριο φορολογίας συνεχίζει να παραμένει υψηλό, καθώς οι πολίτες έχουν ήδη συνηθίσει το συγκεκριμένο επίπεδο φορολογίας, γεγονός που επιτρέπει στις κυβερνήσεις να χρηματοδοτούν αυξημένες δαπάνες αντικαθιστώντας τις πολεμικές δαπάνες με άλλες δαπάνες. Με αυτό τον τρόπο υπάρχει μία μόνιμη ανοδική μετατόπιση (displacement effect) του ανεκτού ορίου φορολόγησης και κατ' επέκταση του ύψους των δημοσίων δαπανών.

Οι Peacock A.T. και Wiseman J. (1967, σελ. 34) υποστηρίζουν, επίσης, ότι η εκάστοτε κοινωνική αναταραχή επιτρέπει στην κυβέρνηση να εξετάζει καλύτερα τις ανάγκες του κοινωνικού συνόλου και να ανακαλύπτει νέες ανάγκες για τις οποίες θα πρέπει να συμβάλλει στην ικανοποίησή τους, ενώ μέχρι πρότινος δεν ήταν στις άμεσες υποχρεώσεις της (inspection effect). Τέλος, πιστεύουν ότι μετά από κάποια κρίση, παρατηρείται συνήθως μία συγκέντρωση δραστηριοτήτων στην Κεντρική Διοίκηση με ανάλογες αυξητικές επιπτώσεις στις δημόσιες δαπάνες.

2.2.2 Κριτική επισκόπηση της θεωρίας της Κλιμακωτής Αύξησης των Δημοσίων Δαπανών

Η θεωρία της Κλιμακωτής Αύξησης Δημοσίων Δαπανών έγινε αντικείμενο έντονης κριτικής εξαιτίας τόσο των προβλημάτων που σχετίζονται με την ασαφή ερμηνεία της όσο και των μεθοδολογικών προβλημάτων που προέκυψαν κατά τον εμπειρικό έλεγχο της. Όσον αφορά την ερμηνεία της, το κεντρικό σημείο αμφισβήτησης αποτέλεσε η ασάφεια του όρου «ανεκτό» επίπεδο φορολόγησης. Το επίπεδο αυτό, σύμφωνα με αρκετούς ερευνητές, είναι δύσκολο να οριστεί και ακόμα δυσκολότερο να μετρηθεί, δεδομένου ότι εξαρτάται από ψυχολογικούς παράγοντες που δεν είναι εύκολο να ποσοτικοποιηθούν. Μία θεωρία σαν και αυτή, που δίνει τόσο μεγάλη έμφαση σε ένα μη σαφώς ορισμένο προσδιοριστικό παράγοντα, είναι δύσκολο να γενικευτεί και να αποτελέσει κύρια θεωρία προσδιορισμού του μεγέθους του δημόσιου τομέα.

Ένα διαφορετικό τμήμα της θεωρίας που αμφισβητήθηκε έντονα είναι η υπόθεση ότι η κυβέρνηση δεν μπορεί να αυξήσει τις δαπάνες όσο θα επιθυμούσε, εξαιτίας των επιπτώσεων του φορολογικού βάρους που θα

μετακυλιστεί στους πολίτες και το οποίο δεν μπορεί να υπερβαίνει το ανώτατο «ανεκτό» όριο. Ορισμένοι μελετητές, θεωρούν την υπόθεση αυτή μη ρεαλιστική, καθώς η κυβέρνηση μπορεί να μην έχει φτάσει το ανώτατο αυτό όριο, οπότε κατ' επέκταση να μην τίθεται τέτοιου είδους περιορισμός της αύξησης των δημοσίων δαπανών, ενώ ορισμένοι άλλοι υποστηρίζουν ότι ακόμα και αν ισχύει η παραπάνω υπόθεση, ακόμα και τότε μπορεί η κυβέρνηση να αυξήσει τις δαπάνες της, εάν το θέλει, καταφεύγοντας στο δανεισμό (Γεωργακόπουλος Θ. & Λοϊζίδης Ι., 1990, σελ. 20).

Ένα διαφορετικό σημείο που επικρίθηκε στη θεωρία αυτή, είναι ο ακριβής καθορισμός των γεγονότων που συνιστούν σοβαρή κοινωνική αναταραχή. Ενώ για παράδειγμα ο πόλεμος αποτελεί αναμφισβήτητα μία τέτοια περίπτωση, ωστόσο για άλλα γεγονότα όπως πλημμύρες, θεομηνίες, τυφώνες, κλπ. δεν υπάρχει σαφής ορισμός το πότε αποτελούν κοινωνική κρίση που επιφέρει μετατόπιση των δημοσίων δαπανών. Χαρακτηριστικό παράδειγμα μίας τέτοιας περίπτωσης αποτελεί η μεγάλη οικονομική κρίση που σημειώθηκε στην Αμερική το 1930, την οποία ορισμένοι συγγραφείς (Gupta S. P., 1967, σελ. 423-460, Bonin J. M. & Finch B. W. & Waters J. B., 1969, σελ. 441-452) θεωρούν ως σοβαρή κοινωνική αναταραχή με τις αντίστοιχες επιπτώσεις, ενώ άλλοι συγγραφείς (Musgrave R.A., 1969, σελ. 72 & Mann A. J., 1975, σελ. 65), ορίζουν σαν κοινωνική κρίση κάθε τι που είναι δυνατό να επηρεάσει τις προτιμήσεις του κοινωνικού συνόλου που αφορούν τις δημόσιες δαπάνες.

Όσον αφορά τις κριτικές που υπέστη η ανωτέρω θεωρία (Γεωργακόπουλος Θ. & Λοϊζίδης Ι., 1990, σελ. 21-22) σχετικά με τα μεθοδολογικά προβλήματα που προέκυψαν κατά τον εμπειρικό έλεγχο της, αφορούσαν κυρίως την επιλογή της καλύτερης δυνατής μεθόδου ελέγχου. Οι Peacock και Wiseman χρησιμοποίησαν, για να παρουσιάσουν τη διαχρονική εξέλιξη των δημοσίων δαπανών σε σχέση με το ΑΕΠ στη Μεγάλη Βρετανία, τη μέθοδο της γραφικής απεικόνισης, τα αποτελέσματα της οποίας επιβεβαιώνουν τη θεωρία της κλιμακωτής αύξησης των δημοσίων δαπανών. Το ίδιο έκαναν και οι Hook, Emi, Andic and Verveka οδηγούμενοι στα ίδια συμπεράσματα.

Κάποιοι άλλοι συγγραφείς χρησιμοποίησαν διαφορετική μέθοδο χρησιμοποιώντας οικονομετρικές αναλύσεις. Οι αναλύσεις αυτές έχουν την εξής λογική: είτε εκτιμούν χωριστά υποδείγματα για την κάθε περίοδο που αφορά το διάστημα πριν και μετά την κρίση και εκτιμούν αν οι παράμετροι μεταβάλλονται είτε εκτιμούν ένα υπόδειγμα για ολόκληρο το χρονικό διάστημα (πριν και μετά την κρίση) και εισάγουν μία ψευδομεταβλητή για την περίοδο μετά την κρίση. Όμως τα αποτελέσματα των δύο αυτών αναλύσεων δεν συγκλίνουν. Αναφέρεται ενδεικτικά ότι ο Musgrave σε έρευνα που διεξήγαγε για τις Η.Π.Α., το Ηνωμένο Βασίλειο και τη Γερμανία, για τη χρονική περίοδο 1890 – 1978, έδειξε ότι οι δημόσιες δαπάνες αυξάνονται με ταχύτερο ρυθμό σε περιόδους κοινωνικών αναταραχών σε σχέση με το ρυθμό αύξησης τους

σε ομαλές περιόδους και ότι ο Gupta το 1967 που χρησιμοποίησε την ανάλυση των δύο υποδειγμάτων (δύο χρονικές περίοδοι) για τη χώρα της Γερμανίας, της Σουηδίας, του Ηνωμένου Βασιλείου, των ΗΠΑ και του Καναδά, διαπίστωσε ότι οι παράμετροι είχαν μεταβληθεί μετά την κρίση επαληθεύοντας τη θεωρία της κλιμακωτής αύξησης των δημοσίων δαπανών. Στο ίδιο αποτέλεσμα οδηγήθηκε ο Diamond το 1967, στην έρευνα που έκανε για το Ηνωμένο Βασίλειο χρησιμοποιώντας τη μέθοδο του Chow, καθώς επίσης και ο Afxentiou το 1987 στη μελέτη του για την Κύπρο.

Σε αντίθετα αποτελέσματα, μη επαλήθευση της θεωρίας της κλιμακωτής αύξησης των δημοσίων δαπανών οδηγήθηκε ο Peyor το 1969, που χρησιμοποίησε ένα υπόδειγμα για ολόκληρο το χρονικό διάστημα πριν και μετά τη κρίση του Ηνωμένου Βασιλείου, εισάγοντας μία ψευδομεταβλητή για την μεταπολεμική περίοδο καθώς επίσης και ο Bonin.

2.3 Η θεωρία της μη Ισόρροπης Μεγέθυνσης του Δημόσιου και του Ιδιωτικού Τομέα

2.3.1 Ανάλυση της θεωρίας

Η θεωρία της μη Ισόρροπης Μεγέθυνσης του Δημόσιου και του Ιδιωτικού Τομέα (Unbalanced Productivity Growth) ή αλλιώς και θεωρία του Αποτελέσματος των Σχετικών Τιμών (Relative Price Effect), αναπτύχθηκε από τον καθηγητή Baumol W. J. το 1967, και αναφέρεται συνήθως ως η «ασθένεια Baumol». Είναι ιδιαίτερα σημαντική, καθώς συνέβαλε καθοριστικά στη διερεύνηση της αύξησης των δημοσίων δαπανών, προσεγγίζοντας το όλο ζήτημα μόνο από την πλευρά της προσφοράς. Στις προηγούμενες θεωρίες που έχουν παρουσιαστεί, η αύξηση των δημοσίων δαπανών εξετάζεται από την πλευρά της ζήτησης. Συγκεκριμένα στη θεωρία του Wagner, που αποτελεί και τη βασική θεωρία ζήτησης, ερμηνεύεται διαχρονικά η εξέλιξη του δημόσιου τομέα και ιδιαίτερα των δημοσίων αγαθών με βάση την εξέλιξη της ζήτησης των δημοσίων αγαθών και υπηρεσιών. Στη θεωρία της κλιμακωτής αύξησης των δημοσίων δαπανών, η αύξηση των δημοσίων δαπανών ερμηνεύεται όχι μόνο με βάση τη ζήτηση των αγαθών και υπηρεσιών του δημόσιου τομέα αλλά και την προσφορά αυτών. Για πρώτη φορά, αναφέρεται ότι η προσφορά δεν μπορεί να αυξηθεί στο επίπεδο που απαιτεί η αυξημένη ζήτηση επειδή υπόκειται σε περιορισμούς και συγκεκριμένα υπάρχει το «ανεκτό» επίπεδο φορολογίας που θέτει τα όρια των αγαθών και υπηρεσιών που μπορεί να προσφέρει ο δημόσιος τομέας (Baumol W.J., 1967, p. 415-426).

Σύμφωνα με τον Baumol (1967), η μη ισόρροπη μεγέθυνση του δημόσιου και του ιδιωτικού τομέα οφείλεται κυρίως στα διαφορετικά χαρακτηριστικά του δημόσιου και του ιδιωτικού τομέα. Βασική παραδοχή της θεωρίας αυτής (Βαβούρας Ι. Σ. & Καραβίτης Ν. Η. & Τσούχλου Α. Κ., 1990, σελ. 32-33) είναι ότι οι οικονομικές δραστηριότητες διακρίνονται στις:

- τεχνολογικά προοδευτικές, στις οποίες ανήκει ο ιδιωτικός τομέας όπου οι καινοτομίες, οι οικονομίες κλίμακας και η συσσώρευση κεφαλαίου επιτρέπουν σημαντική αύξηση της παραγωγικότητας
- λιγότερο τεχνολογικά προοδευτικές, όπου ανήκει ο δημόσιος τομέας και στις οποίες λόγω της έλλειψης των παραπάνω χαρακτηριστικών (καινοτομίες, οικονομίες κλίμακας, κλπ.) η αύξηση της

παραγωγικότητας είναι περιορισμένη και γι' αυτό συνήθως παραμένει μακροχρόνια στα ίδια επίπεδα.

Με βάση λοιπόν την παραπάνω διάκριση, η υστέρηση που παρουσιάζει ο δημόσιος τομέας σε σχέση με τον ιδιωτικό, οφείλεται κυρίως στο ότι ο δημόσιος τομέας παρέχει κυρίως υπηρεσίες που χαρακτηρίζονται από έλλειψη βελτίωσης της παραγωγικότητας σε σχέση με τα αγαθά που παράγει ο ιδιωτικός τομέας και τα οποία παρουσιάζουν υψηλή παραγωγικότητα. Η παραγωγικότητα, με τη σειρά της, αποτελεί τον προσδιοριστικό παράγοντα της μισθολογικής εξέλιξης, δηλαδή τυχόν βελτίωση της παραγωγικότητας επιφέρει αύξηση των μισθών.

Δεδομένου όμως ότι σε μία οικονομία υπάρχει ελεύθερη κινητικότητα μεταξύ των δύο τομέων, την αύξηση των μισθών του ιδιωτικού τομέα ακολουθεί και ο δημόσιος τομέας μέσω των συλλογικών συμβάσεων, των συνδικαλιστικών φορέων, κλπ., χωρίς όμως να υπάρχει η αντίστοιχη αύξηση στην παραγωγικότητα. Με αυτό τον τρόπο, υπάρχει μία συνεχή και αθροιστική αύξηση του κόστους του δημοσίου τομέα σε σχέση με το κόστος του ιδιωτικού τομέα, όπου οι τιμές των αγαθών και υπηρεσιών που παράγει συμβαδίζουν με την πραγματική εξέλιξη της παραγωγικότητας.

Σε νεότερη διατύπωση της θεωρίας οι Baumol W.J. & Oates W.E., (1975, σελ. 243-245) αναγνωρίζουν ρητά ότι ο δημόσιος τομέας υστερεί διότι δεν είναι σε θέση να αντιμετωπίζει τις αναποτελεσματικότητες που παρουσιάζονται. Έτσι, ο δημόσιος τομέας δεν μπορεί να αντιμετωπίσει την αύξηση του κόστους με τον ίδιο τρόπο που θα μπορούσε ο ιδιωτικός τομέας, για παράδειγμα, ένα προϊόν του οποίου το σχετικό κόστος αυξάνεται διαχρονικά, ο ιδιωτικός τομέας είτε θα σταματήσει να το παράγει, είτε θα συνεχίσει να το παράγει και θα αυξήσει την τιμή πώλησης προκειμένου να ανταποκριθεί στην αυξημένη ζήτηση του. Λαμβάνοντας υπόψη τα παραπάνω και θεωρώντας ότι η ελαστικότητα ζήτησης είναι μικρότερη από τη μονάδα, οι δημόσιες δαπάνες θα αυξάνονται με ταχύτερο ρυθμό από το συνολικό εθνικό προϊόν της χώρας. Η θεωρία όμως αυτή που προβλέπει αύξηση των δημοσίων δαπανών, υπό την προϋπόθεση ότι η ελαστικότητα ζήτησης είναι μικρότερη από την μονάδα, δημιουργεί εύλογα ερωτήματα σε αρκετούς ερευνητές που μελέτησαν εμπειρικά το νόμο του Wagner καθώς η ανωτέρω προϋπόθεση έρχεται σε αντίθεση με την προϋπόθεση ισχύος του νόμου του Wagner, που απαιτεί την ελαστικότητα ζήτησης των δημοσίων δαπανών προς το συνολικό ΑΕΠ να είναι μεγαλύτερη της μονάδας. Αυτός είναι και ο κυριότερος λόγος που παρουσιάζεται αναλυτικά το υπόδειγμα του Baumol.

Το βασικό υπόδειγμα (Βαβούρας Ι. & Καραβίτης Ν. & Τσούχλου Α., 1990, σελ. 34-48) στηρίζεται στις ακόλουθες υποθέσεις:

1. Η εργασία είναι ο μόνος παραγωγικός συντελεστής και το κόστος εργασίας αποτελεί το μοναδικό κόστος παραγωγής.

2. Η οικονομία διακρίνεται σε δύο τομείς: τον δημόσιο τομέα (μη προοδευτικός), όπου η παραγωγικότητα της εργασίας παραμένει σταθερή (μηδενική παραγωγικότητα) μακροχρόνια και τον ιδιωτικό τομέα (προοδευτικός), όπου η παραγωγικότητα της εργασίας αυξάνεται με σταθερό ρυθμό διαχρονικά.
3. Οι δύο τομείς χαρακτηρίζονται από σταθερές αποδόσεις κλίμακας.
4. Η μεταβολή των ονομαστικών μισθών είναι η ίδια και στους δύο τομείς.
5. Οι αυξήσεις στους ονομαστικούς μισθούς καθορίζονται από το ρυθμό αύξησης της παραγωγικότητας της εργασίας στον τομέα που εμφανίζεται η αύξηση της παραγωγικότητας της εργασίας.

Η συνάρτηση παραγωγής του δημόσιου τομέα είναι:

$$G_t = a L_{gt} \quad (1)$$

Η συνάρτηση παραγωγής του ιδιωτικού τομέα είναι:

$$P_t = b L_{pt} e^{rt} \quad (2)$$

όπου G είναι το συνολικό προϊόν του δημόσιου τομέα,

P είναι το συνολικό προϊόν του ιδιωτικού τομέα,

L_g είναι η απασχολούμενη ποσότητα εργασίας στο δημόσιο τομέα,

L_p είναι η απασχολούμενη ποσότητα εργασίας στον ιδιωτικό τομέα,

r είναι ο σταθερός ρυθμός αύξησης της παραγωγικότητας της εργασίας στον ιδιωτικό τομέα

t είναι ο χρόνος,

a, b είναι σταθερές.

Με βάση τις υποθέσεις ότι οι μισθοί είναι ίσοι και ότι αυξάνονται σύμφωνα με το ρυθμό αύξησης της παραγωγικότητας της εργασίας στον ιδιωτικό τομέα θα είναι:

$$W_t = W_0 e^{rt} \quad (3)$$

όπου W είναι ο μισθός ονομαστικός μισθός και W_0 μία σταθερά.

Από τις ανωτέρω σχέσεις, ο Baumol διατύπωσε τέσσερις βασικές προτάσεις.

1. Το κόστος ανά μονάδα προϊόντος στο δημόσιο τομέα (C_g) αυξάνεται χωρίς όριο, ενώ το κόστος ανά μονάδα προϊόντος στον ιδιωτικό τομέα παραμένει σταθερό⁴.
2. Τα προϊόντα του δημόσιου τομέα, τα οποία παρουσιάζουν χαμηλή ανελαστικότητα ζήτησης ως προς την τιμή και υψηλή εισοδηματική ελαστικότητα ζήτησης, θα τείνουν να περιορίζονται και τελικά πιθανόν να εξαφανιστούν⁵.
3. Εάν ο λόγος των προϊόντων των δύο τομέων διατηρείται σταθερός, τότε θα πρέπει να μεταφέρεται διαρκώς περισσότερη εργασία στο δημόσιο

⁴ Απόδειξη: Το κόστος ανά μονάδα προϊόντος για τον κάθε τομέα δίνεται από τις ακόλουθες σχέσεις:

Για το δημόσιο τομέα ισχύει $C_{gt} = \frac{W_t L_{gt}}{Q_t} = \frac{W_t e^{rt} L_{gt}}{Q_t} = \left(\frac{W_t}{Q_t} \right) e^{rt}$ (4)

και για τον ιδιωτικό τομέα ισχύει $C_{pt} = \frac{W_t L_{pt}}{P_t} = \frac{W_t e^{rt} L_{pt}}{P_t} = \frac{W_t}{P_t}$ (5)

Το σχετικό κόστος του δημόσιου τομέα θα τείνει να αυξάνεται διαχρονικά, ανεξάρτητα από το κατά πόσον οι μισθοί αυξάνονται σύμφωνα με τη σχέση (3) διότι:

$$C_{gt} = \frac{W_t L_{gt}}{Q_t} = \frac{W_t}{Q_t} \quad (6)$$

$$C_{pt} = \frac{W_t L_{pt}}{P_t} = \left(\frac{W_t}{P_t} \right) e^{rt} \quad (7)$$

Από τη διαίρεση των σχέσεων (6) και (7) προκύπτει το σχετικό κόστος του δημόσιου τομέα.

$$\frac{C_{gt}}{C_{pt}} = \left(\frac{Q_t}{P_t} \right) e^{-rt} \quad (8)$$

⁵ Απόδειξη: Αν S_{gt} , S_{pt} είναι οι τιμές του δημόσιου και του ιδιωτικού τομέα αντίστοιχα που είναι ανάλογες προς τα αντίστοιχα κόστη, τότε θα είναι:

$$\frac{S_{gt} Q_t}{S_{pt} P_t} = \frac{C_{gt} Q_t}{C_{pt} P_t} = \frac{W_t L_{gt}}{W_t L_{pt}} = \frac{L_{gt}}{L_{pt}} = A \text{ (σταθερά)} \quad (9)$$

Από τις σχέσεις (1) και (6) προκύπτει $C_{gt} = \frac{W_t L_{gt}}{Q_t}$ (10)

και από τις σχέσεις (2) και (7) προκύπτει $C_{pt} = \frac{W_t L_{pt}}{P_t}$ (11)

Ο λόγος των προϊόντων των δύο τομέων δίνεται από την ακόλουθη σχέση

$$\frac{Q_t}{P_t} = \frac{C_{pt} Q_t}{C_{gt} P_t} = \frac{Q_t}{P_t} \text{ ή αλλιώς } \left(\frac{Q_t}{P_t} \right) e^{-rt} \quad (12)$$

Η ανωτέρω σχέση με την πάροδο των ετών θα τείνει προς το 0 αφού $\frac{Q_t}{P_t} e^{-rt} \rightarrow 0$

(δεδομένου ότι η συνολική ποσότητα εργασίας L παραμένει σταθερή δηλ. ο αριθμός των απασχολούμενων σε κάθε τομέα θα είναι σταθερός δηλ. θα ισχύει $L_{gt} + L_{pt} = L$ σύμφωνα με τη σχέση (9)).

τομέα, ενώ η ποσότητα εργασίας στον ιδιωτικό τομέα θα μειώνεται συνεχώς μέχρι να φτάσει το μηδέν⁶.

4. Όταν σε μία οικονομία παρατηρείται διαφορετική μεγέθυνση της παραγωγικότητας μεταξύ δημόσιου και ιδιωτικού τομέα, η προσπάθεια για την δημιουργία ισόρροπης μεγέθυνσης της παραγωγικότητας θα δημιουργήσει μείωση του ρυθμού αύξησης του κατά κεφαλή προϊόντος. Αν η παραγωγικότητα στον ένα τομέα (δημόσιο) παραμείνει σταθερή, τότε ο ρυθμός αύξησης του κατά κεφαλή προϊόντος θα τείνει ασύμπτωτα στο μηδέν⁷.

6 Απόδειξη: Ο λόγος των προϊόντων των δύο τομέων θα διατηρείται σταθερός αν παρά τις μεταβολές του σχετικού κόστους και των σχετικών τιμών, τα σχετικά προϊόντα διατηρούνται σταθερά. Αυτό μπορεί να συμβεί με κρατικές επιδοτήσεις, ή αν η ζήτηση του δημόσιου τομέα χαρακτηρίζεται από υψηλή εισοδηματική ελαστικότητα και ανελαστικότητα ως προς την τιμή. Τότε:

$\frac{G_t}{P_t} = K$ (σταθερά) και $\frac{G_{gt}}{L_{gt}e^{rt}} = K$. Η τελευταία σχέση μπορεί να γραφεί και ως εξής

$$\frac{L_{gt}}{L_{pt}} = \left(\frac{b}{a}\right) K e^{rt} \quad (13)$$

Επομένως αν ο λόγος των εκροών των ανωτέρω τομέων διατηρείται σταθερός, τότε η προσφερόμενη ποσότητα εργασίας του ιδιωτικού τομέα θα τείνει με την πάροδο του χρόνου στο 0 αφού καθώς $t \rightarrow \infty$ $L_{pt} \rightarrow 0$.

7 Απόδειξη: Έστω ότι ο δείκτης It αποτελεί ένα δείκτη του προϊόντος που παράγει ο δημόσιος και ο ιδιωτικός τομέας. Ο ανωτέρω δείκτης αποτελεί επίσης το σταθμικό μέσο των προϊόντων των ανωτέρω τομέων. Τότε ισχύει σύμφωνα με τις σχέσεις (1) και (2):

$$It = mgGt + mpPt = mgaLgt + mpbLptert \quad (14)$$

όπου το mg είναι ο σταθερός συντελεστής στάθμισης του προϊόντος του δημόσιου τομέα και mp είναι ο σταθερός συντελεστής στάθμισης του ιδιωτικού τομέα. Από τη σχέση (13) λύνοντας ως προς L_{pt} έχουμε:

$$\frac{L_{pt}}{L_{gt}} = \left(\frac{b}{a}\right) K e^{rt} \rightarrow L_{pt} = \left(\frac{a}{bK}\right) e^{-rt} L_{gt}$$
 η σχέση αυτή γράφεται και

$$L_{pt} = V e^{-rt} L_{gt} \quad (15)$$

όπου $V = \frac{a}{bK}$ δηλαδή είναι μία σταθερά.

Με αντικατάσταση της σχέσης (15) στη σχέση (14) προκύπτει:

$$It = mgaLgt + mpb V e^{-rt} L_{gt}$$

$$It = (mga + mpb V) L_{gt} = R L_{gt} \quad (16)$$

όπου $R = mga + mpb V$ είναι μία σταθερά.

Προσθέτοντας την ποσότητα της απασχολούμενης εργασίας και στα δύο μέλη στη σχέση (15) έχουμε

$$L_{gt} + L_{pt} = L_{gt} (1 + e^{-rt}) \quad (17)$$

2.3.2 Κριτική επισκόπηση της θεωρίας της μη Ισόρροπης Μεγέθυνσης του Δημόσιου και του Ιδιωτικού Τομέα

Η θεωρία του Baumol έδωσε νέες κατευθύνσεις στη διερεύνηση των προσδιοριστικών παραγόντων της αύξησης των δημοσίων δαπανών καθώς

Δεδομένου ότι η συνολική προσφερόμενη ποσότητα είναι το άθροισμα $L_{gt} + L_{pt}$ και ότι η προσφερόμενη αυτή εργασία είναι ανάλογη προς το μέγεθος του πληθυσμού, τότε με αντικατάσταση των σχέσεων (16) και (17) στη σχέση (14) προκύπτει ο δείκτης του κατά κεφαλή συνολικού προϊόντος. Είναι δηλαδή:

$Y_t = m_g G_t + m_p P_t = m_g a L_{gt} + m_p b L_{pt} e^{rt}$ με διαίρεση με το συνολικό προϊόν είναι:

$$\frac{Y_t}{L_{gt} + L_{pt}} = \frac{m_g a L_{gt} + m_p b L_{pt} e^{rt}}{L_{gt} + L_{pt}} \quad \text{ή}$$

$$\frac{Y_t}{L_{gt} + L_{pt}} = \frac{m_g a L_{gt} + m_p b L_{pt} e^{rt}}{L_{gt} + V e^{-rt} L_{gt}} \quad \text{ή}$$

$$\frac{Y_t}{L_{gt} + L_{pt}} = \frac{L_{gt} (m_g a + m_p b e^{rt})}{L_{gt} (1 + V e^{-rt})} \quad \text{ή}$$

$$\frac{Y_t}{L_{gt} + L_{pt}} = \frac{L_{gt} R}{L_{gt} (1 + V e^{-rt})} \quad \text{ή}$$

$$\frac{Y_t}{L_{gt} + L_{pt}} = \frac{R}{(1 + V e^{-rt})} \quad (18)$$

Από την ανωτέρω σχέση προκύπτει ότι το κατά κεφαλή προϊόν αυξάνει με φθίνοντα ρυθμό καθώς αυξάνει ο χρόνος (t) και πλησιάζει ασύμπτωτα το R όταν το (t) πάρει μεγάλες τιμές. Επομένως η προσπάθεια να υπάρχει μία σταθερή σχέση ανάμεσα στην παραγωγή του δημόσιου και του ιδιωτικού τομέα, έχει ως αποτέλεσμα την παρεμπόδιση της οικονομικής μεγέθυνσης, η οποία φθίνει με την πάροδο των ετών και τελικά ανακόπτεται.

Η βασική πρόταση αυτής της θεωρίας είναι ότι αν η παραγωγικότητα της εργασίας αυξάνει ταχύτερα σε έναν τομέα της οικονομίας (ιδιωτικό) σε σχέση με τους υπόλοιπους τομείς (δημόσιο), ενώ οι μισθοί αυξάνονται με τον ίδιο ρυθμό παράλληλα και στους δύο τομείς της οικονομίας, τότε το σχετικό κόστος παραγωγής προϊόντων στο δημόσιο θα τείνει να αυξάνεται γιατί η αύξηση του μισθού δεν θα αντισταθμίζεται από την ανάλογη αύξηση της παραγωγικότητας της εργασίας.

Η συνολική απασχόληση δίνεται από τη σχέση: $L = L_{gt} + L_{pt}$. Έστω ότι η απασχολούμενη εργασία στο δημόσιο τομέα L_{gt} προσεγγίζει ασύμπτωτα τη συνολική απασχόληση L, που παραμένει σταθερή με ρυθμό s, που είναι μικρότερος από το ρυθμό αύξησης της παραγωγικότητας r τότε θα είναι:

$$L_{gt} = L \left(1 - \frac{1}{e^{st}}\right) \quad (19)$$

με αντικατάσταση αυτής της σχέσης στη συνολική απασχόληση προκύπτει

$$L_{pt} = L - L_{gt} = L - L \left(1 - \frac{1}{e^{st}}\right) = \frac{L}{e^{st}} \quad (20)$$

Αντικαθιστώντας τις (19) & (20) στις αρχικές σχέσεις (1) & (2) τότε

$$G_t = a L_{gt} = a L \left(1 - \frac{1}{e^{st}}\right) \text{ και}$$

$$P_t = b L_{pt} e^{rt} = b \frac{L}{e^{st}} e^{rt} = b L e^{(r-s)t}$$

Από τις παραπάνω συναρτήσεις παραγωγής συνάγεται ότι καθώς αυξάνει ο χρόνος (t) αυξάνεται και η παραγωγή του δημόσιου και του ιδιωτικού τομέα. Το κύριο αίτιο της μη ισόρροπης μεγέθυνσης των δύο τομέων, σύμφωνα με τον Baumol, είναι ότι ο δημόσιος τομέας είναι μεγαλύτερης έντασης εργασίας σε σχέση με τον ιδιωτικό και ότι υστερεί σημαντικά στη χρήση νέων τεχνολογιών.

αναλύθηκε για πρώτη φορά η διαχρονική εξέλιξη τόσο του δημόσιου τομέα όσο και εισροών, των προϊόντων του, των τιμών και του κόστους αυτών. Ο Baumol αναφέρθηκε σε μία ευρεία γκάμα προσδιοριστικών παραγόντων του δημόσιου τομέα, τους οποίους και στη συνέχεια ανέλυσε έναν προς ένα. Παρόλο αυτά όμως, αυτή η θεωρία επικρίθηκε από πολλούς μελετητές, καθώς η υπεραπλουστευμένη μορφή που παρουσιάστηκε, είχε ως αποτέλεσμα την εμφάνιση κάποιων μειονεκτημάτων.

Τα κυριότερα σημεία που επικρίθηκαν αφορούν:

1. την παραδοχή ότι ο δημόσιος τομέας είναι μεγαλύτερης έντασης εργασίας και ότι υστερεί σημαντικά στη χρήση νέων τεχνολογιών. Την υπόθεση αυτή αμφισβήτησε πρώτος ο Orzechowski W., (1974, σελ. 123-126) με την έρευνα του που βασίστηκε σε δεδομένα της αμερικανικής οικονομίας, και μετέπειτα ο Peacock A. (1979, σελ. 87-88).
2. τη χρήση του λόγου εισροών – εκροών για τη μέτρηση της παραγωγικότητας. Σύμφωνα με την Bell C.S. (1968, σελ. 877-884), που αποτέλεσε και την κύρια επικρίτρια όσον αφορά τη μέτρηση της παραγωγικότητας, ο λόγος εισροών – εκροών ενώ θεωρείται επαρκής για τη μέτρηση της παραγωγικότητας των υλικών αγαθών, η χρήση του στο τομέα των παραγόμενων υπηρεσιών δημιουργεί προβλήματα. Και αυτό διότι συχνά υπάρχει στενή σχέση ανάμεσα στην παραγωγή και την κατανάλωση υπηρεσιών, με αποτέλεσμα να μην μπορεί να γίνει σαφής διάκριση μεταξύ της εισροής εργασίας και του παραγόμενου προϊόντος. Σύμφωνα με την ανωτέρω, εάν οι εκροές μετριοούνται σε όρους εργασίας, δεν είναι δυνατός ο προσδιορισμός οποιασδήποτε αύξησης της παραγωγικότητας αφού ο λόγος εισροών – εκροών θα είναι ίσος ή σχεδόν ίσος με τη μονάδα με αποτέλεσμα η μέτρηση του δημόσιου και του ιδιωτικού τομέα να μην αποδίδεται σωστά. Η χρήση του λόγου εισροών – εκροών θα ήταν εφικτή σε περίπτωση υπήρχε δυνατότητα ποσοτικοποίησης της ικανοποίησης που λαμβάνουν οι καταναλωτές των αγαθών και υπηρεσιών του δημόσιου τομέα. Σε αυτή την περίπτωση, θα μετρούσαμε το λόγο της εισροής εργασίας προς την αντίστοιχη χρησιμότητα (ευημερία) του καταναλωτή.
3. την έλλειψη μελέτης και διερεύνησης τόσο της ίδιας της γραφειοκρατικής οργάνωσης που επικρατεί στο δημόσιο τομέα όσο και των επιπτώσεων της στην παραγωγική διαδικασία.
4. την υπόθεση της εξίσωσης των μισθών στους δύο τομείς, που χρησιμοποιείται κατά την απόδειξη της πρότασης ότι το κόστος, ανά μονάδα προϊόντος, τείνει να αυξάνεται διαχρονικά στο δημόσιο τομέα σε σχέση με το κόστος, ανά μονάδα προϊόντος, στον ιδιωτικό τομέα. Την υπόθεση αυτή αμφισβήτησαν οι Birch J.W. και Cramer C.A. (1968, σελ.

893-896) και θεωρούν ότι είναι δυνατό να ισχύει σε ορισμένες μόνο υπό ορισμένες συνθήκες⁸.

Από την άλλη πλευρά, αρκετές είναι οι εμπειρικές έρευνες (Βαβούρας Ι. & Καραβίτης Ν. & Τσούχλου Α., 1990, σελ. 48) – όπως των Brandoford, Matt, Oates, Spann - στις οποίες εκτιμούνται δείκτες παραγωγικότητας του δημόσιου τομέα και οι οποίες επιβεβαιώνουν ότι η παραγωγικότητα στο δημόσιο είναι συνήθως μικρότερη από ότι στον ιδιωτικό τομέα ενώ άλλες έρευνες - Bergstrom and Goodman, Pommerchne, Niskanen, Προβόπουλος - επιβεβαιώνουν ότι η ελαστικότητα ζήτησης των δημοσίων αγαθών είναι μικρότερη από τη μονάδα και κατ' επέκταση ισχύει η θεωρία του Baumol. Σε επιβεβαίωση της θεωρίας του Baumol, καταλήγουν και οι έρευνες που ασχολούνται με την ερμηνεία της εξέλιξης των δημοσίων δαπανών ως ποσοστό του συνολικού εθνικού προϊόντος και χρησιμοποιούν ως κύρια ερμηνευτική μεταβλητή το λόγο των σχετικών τιμών των αγαθών του δημόσιου και του ιδιωτικού τομέα (Γεωργακόπουλος Θ. & Λοϊζίδης Ι., 1990, σελ. 24-25).

⁸ Έστω η συνάρτηση παραγωγής του δημόσιου τομέα $G_t = aL_{gt}$ (1)

η συνάρτηση παραγωγής του ιδιωτικού τομέα $P_t = bL_{pt}e^{rt}$ (2)

η συνάρτηση μισθών του δημόσιου τομέα $W_{gt} = W_{g0}e^{rt} \left(\frac{L_{pt}}{L_{gt}}\right)$ (3)

η συνάρτηση μισθών του ιδιωτικού τομέα $W_{pt} = W_{p0}e^{rt}$ (4)

$\frac{L_{pt}W_{gt}}{L_{gt}W_{pt}} = \frac{G_t W_{gt}}{P_t W_{pt}} = A$ όπου S-τιμή και C-κόστος (5)

Από τις σχέσεις (3) και (4), φαίνεται ότι για να υπάρχει πλήρη εξίσωση των μισθών των δύο τομέων, απαιτείται οι εργαζόμενοι στον ιδιωτικό τομέα να αποτελούν ένα πολύ υψηλό ποσοστό του συνολικού εργατικού δυναμικού.

Για να είναι ίσοι οι μισθοί διαχρονικά και στους δύο τομείς

δηλ. $W_{gt} = W_{pt}$ (6)

αναγκαία συνθήκη είναι να ισχύει $L_{gt} = AL_{pt}$ (7)

Αντικαθιστώντας τις σχέσεις (1), (2) στην (7) προκύπτει $\frac{G_t}{P_t} = A \left(\frac{P_t}{b a e^{rt}}\right)$ ή

$\frac{G_t}{P_t} = A \left(\frac{a}{b e^{rt}}\right)$. Σύμφωνα με τους ανωτέρω ερευνητές, η τελευταία μορφή της συνθήκης δεν ισχύει συνήθως στην πράξη, αφού ο λόγος $\frac{G_t}{P_t}$ συνήθως τείνει να αυξάνεται καθώς η οικονομία αναπτύσσεται. Θεωρούν ότι η αναγκαία συνθήκη που πρέπει να ισχύει για να ισούνται οι μισθοί είναι

$\frac{G_{pt}}{G_{gt}} = A \left(\frac{b}{a}\right) e^{-rt}$

η οποία προκύπτει από την σχέση (5) ως εξής $\frac{G_{pt}}{G_{gt}} = A \frac{P_t}{G_t}$ ή $\frac{G_{pt}}{G_{gt}} = A \left(\frac{b}{a}\right) e^{-rt}$.

2.4 Το Υπόδειγμα της Αυξητικής Εξέλιξης του Προϋπολογισμού

2.4.1 Ανάλυση της θεωρίας του Υποδείγματος της Αυξητικής Εξέλιξης του Προϋπολογισμού

Η θεωρία του Υποδείγματος της Αυξητικής Εξέλιξης του Προϋπολογισμού (Incremental Model of Budgeting) διατυπώθηκε αρχικά από τον Wildavsky το 1964 και στη συνέχεια το 1966 και το 1975 επαναδιατυπώθηκε από τον ίδιο σε συνεργασία με τους Davis & Dempster. Η προσέγγιση αυτή της αυξητικής τάσης των δημοσίων δαπανών είναι πολύ ενδιαφέρουσα καθώς, σε αντίθεση με τις ανωτέρω θεωρίες, εξετάζει δυναμικά τον δημόσιο τομέα. Σύμφωνα με αυτή τη θεωρία, ο δημόσιος τομέας και κατ' επέκταση οι δημόσιες δαπάνες είναι δυνατό να προσδιοριστούν και να προβλεφθούν επακριβώς για τα επόμενα έτη μέσα από τον ετήσιο προϋπολογισμό (Wildavsky A., 1964, σελ. 13). Το ανωτέρω υπόδειγμα αναπτύχθηκε με βάση τις ακόλουθες παραδοχές:

- ότι τα άτομα, λόγω της έλλειψης της σχετικής πληροφόρησης, της αβεβαιότητας για το μέλλον και των προβλημάτων εκτίμησης που τα διακατέχει, δεν κατανοούν τα περίπλοκα ζητήματα που έχουν να αντιμετωπίσουν με αποτέλεσμα οι πολιτικές αρχές, που είναι οι φορείς λήψεων των αποφάσεων, να απλοποιούν τα προβλήματα να καλούνται να αντιμετωπίσουν
- ότι οι πολιτικές αρχές, δεν προσπαθούν να επιλέξουν την βέλτιστη λύση, λόγω των χρονικών πιέσεων που δέχονται, αλλά θέτουν ορισμένα κριτήρια που πρέπει να πληρούνται κατά την επιλογή τους, και τελικά επιλέγουν για εφαρμογή την πρώτη εναλλακτική επιλογή που ικανοποιεί αυτά τα κριτήρια. Με αυτό τον τρόπο αποφεύγουν την εκτενή ανάλυση όλων των υπόλοιπων εναλλακτικών επιλογών (Jackson P.M., 1982, σελ. 148-149).

Ειδικότερα, οι δημόσιες δαπάνες του κάθε έτους προσδιορίζονται από τις δαπάνες του προηγούμενου έτους, στις οποίες προστίθεται μία δεδομένη προσαύξηση τους. Δηλαδή, ο κάθε φορέας του δημοσίου κάθε χρόνο ζητάει από τον κρατικό προϋπολογισμό ένα δεδομένο ποσό για να καλύψει τις δαπάνες ενός έτους (Γεωργακόπουλος Θ. & Λοϊζίδης Ι., 1990, σελ. 28-29). Το ποσό αυτό καθορίζεται από την ακόλουθη συνάρτηση:

$$G'_t = \alpha G_{t-1} + u \quad (1)$$

όπου G'_t το ετήσιο ποσό που θέλει να λάβει ο δημόσιος φορέας,

α το ποσοστό προσαύξησης για το οποίο ισχύει $\alpha > 1$,

G_{t-1} το ποσό που έλαβε το προηγούμενο έτος,

u παράμετρος τυχόν σφάλματος.

Έστω ότι τελικά εγκρίνεται από τον Υπουργό Οικονομικών ένα ποσοστό α' του ποσού που επιθυμεί ο δημόσιος φορέας για το οποίο ισχύει $\alpha' < 1$ τότε:

$$G_t = \alpha' G'_t + v \quad (2)$$

όπου G_t το ποσό των δαπανών που έχει εγκριθεί για το έτος t ,

v νέα παράμετρος σφάλματος.

Με αντικατάσταση της (1) στην (2) ισχύει:

$$G_t = \alpha' \alpha G_{t-1} + v + u \rightarrow$$

$$G_t = A G_{t-1} + e$$

όπου $A = \alpha' \alpha$

και $e = v + u$.

δηλαδή το ποσό που τελικά δίνεται μέσα από τον προϋπολογισμό ενός έτους t για την κάλυψη των δαπανών του φορέα του δημόσιου τομέα, είναι συνάρτηση του προϋπολογισμού που του χορηγήθηκε το προηγούμενο έτος.

2.4.2 Κριτική επισκόπηση του Υπόδειγματος της Αυξητικής Εξέλιξης του Προϋπολογισμού

Το παραπάνω υπόδειγμα δίνει μία αρκετά ικανοποιητική εικόνα της δυναμικής πλευράς των δημοσίων δαπανών ενώ οι έρευνες που έγιναν για τον έλεγχο του επιβεβαιώνουν την ανωτέρω θεωρία. Παρόλο αυτά όμως, η θεωρία δέχθηκε αρκετές επικρίσεις, οι κυριότερες των οποίων παρατίθενται παρακάτω με τα ακόλουθα επιχειρήματα:

- εάν η παράμετρος A , που υιοθετείται στο υπόδειγμα μπορεί να παραμένει σταθερή διαχρονικά. Σύμφωνα με τον Williamson, οι παράμετροι α και α' μεταβάλλονται όταν υπάρχει μεταβολή κάποιων πολιτικών, οικονομικών κ.α. παραγόντων (Γεωργακόπουλος Θ. & Λοϊζίδης Ι., 1990, σελ. 29).

- κατά πόσο κάποιοι εξωγενείς παράγοντες που δεν αναφέρονται στο συγκεκριμένο υπόδειγμα όπως π.χ. το ποσοστό ανεργίας, ο ρυθμός πληθωρισμού κ.α. επηρεάζουν το ύψος των δημοσίων δαπανών. Παρόλο που οι Wildavsky, Davis, Dempster συμπεριέλαβαν στην τελευταία έρευνα τους ορισμένους εξωγενείς παράγοντες, ωστόσο δεν τους εξειδικεύσανε με συγκεκριμένες συναρτήσεις, με αποτέλεσμα να μην υπάρχει σύνδεση τους με τις δαπάνες του φορέα του δημόσιου τομέα (Jackson P.M., 1982, σελ. 158-160).
- κατά πόσο θεωρείται μεροληπτικό το ανωτέρω υπόδειγμα. Ο Jackson υποστηρίζει ότι παρουσιάζει μία ελλιπή διερεύνηση των πολιτικών συναλλαγών που προσδιορίζουν τις προτεραιότητες, την παράταση ή τη διακοπή κάποιων δραστηριοτήτων και κατ' επέκταση του διαρκή ανταγωνισμού (με δεδομένο τους περιορισμένους πόρους του δημόσιου τομέα) που υπάρχει ανάμεσα στους δημόσιους φορείς για την εξοικονόμηση των αναγκαίων κονδυλίων για την κάλυψη των δαπανών τους.
- κατά πόσο η ανάλυση του υποδείγματος θεωρείται πλήρης ή μερική. Σύμφωνα με τον Etzioni A. (1967, σελ. 387-388), το υπόδειγμα αγνοεί τελείως ότι ένας μικρός, αλλά ιδιαίτερα σημαντικός, αριθμός αποφάσεων για τις δημόσιες δαπάνες λαμβάνονται με διαφορετικές διαδικασίες από αυτήν που περιγράφηκε παραπάνω (αυξητική διαδικασία).

2.5 Το Υπόδειγμα του Niskanen

2.5.1 Η έννοια της γραφειοκρατίας

Η μέχρι τώρα ανάλυση έγινε με τη σιωπηρή υπόθεση ότι τόσο οι πολιτικοί, όσο και οι κρατικοί λειτουργοί, δεν επιδιώκουν τίποτα άλλο πέρα από τη μεγιστοποίηση της κοινωνικής ευημερίας. Μια τέτοια υπόθεση όμως ίσως είναι υπερβολική και καθόλου ρεαλιστική, όπως έχει τονιστεί από πολλούς επιστήμονες. Μια πρώτη απόπειρα αλλαγής αυτής της υπόθεσης, γίνεται με την εξέταση της γραφειοκρατίας. Ένα μεγάλο μέρος της παροχής των δημόσιων αγαθών αλλά και πολλών ιδιωτικών αγαθών που προσφέρονται από το κράτος, γίνονται μέσα από τις κρατικές υπηρεσίες, μέσα από αυτό που έχει επικρατήσει να αποκαλούμε γραφειοκρατία. Η γραφειοκρατία είναι μια μορφή οργάνωσης που αποτελείται από διάφορες υπηρεσίες «γραφεία», που οι αρμοδιότητες τους είναι σαφώς καθορισμένες, η εξουσία τους πηγάζει από την ισχύουσα ιεραρχία και η χρηματοδότηση τους γίνεται κυρίως από τις κρατικές πιστώσεις και επιχορηγήσεις (Jackson P.M., 1982, σελ. 121).

Ο όρος “γραφειοκρατία” διατυπώθηκε για πρώτη φορά από το Γάλλο φιλόσοφο Vincent de Gourmay, το 1765 και από τότε μέχρι σήμερα έχει θεωρηθεί ως μία έννοια συνδεδεμένη με την αναποτελεσματικότητα σε σχέση με το μηχανισμό της αγοράς. Στα πλαίσια της οικονομικής ανάλυσης, η γραφειοκρατία αποτέλεσε αντικείμενο ιδιαίτερου ενδιαφέροντος, από τα μέσα της δεκαετίας του 1960 και μετά.

Τα πρώτα οικονομικά υποδείγματα που εξέτασαν τη γραφειοκρατία δημιουργήθηκαν το 1965 από τον Tullock και το 1967 από τον Downs. Τη σημαντικότερη όμως συνεισφορά σε αυτό τον τομέα αποτέλεσαν οι εργασίες του Niskanen (1968, 1971, 1973), στις οποίες παρουσιάζει ότι το κύριο χαρακτηριστικό του γραφειοκρατικού τρόπου οργάνωσης είναι ότι η προσφορά των προϊόντων του δημόσιου τομέα, παρέχεται σε μεγαλύτερες ποσότητες από αυτές που αποτελούν τις κοινωνικά βέλτιστες⁹ (Βαβούρας Ι. Σ. & Καραβίτης Ν. Η. & Τσούχλου Α. Κ., 1990, σελ. 51)

⁹ δηλαδή τις ποσότητες που εξισώνουν το συνολικό κοινωνικό κόστος με το συνολικό κοινωνικό όφελος.

2.5.2 Ανάλυση της θεωρίας του Υποδείγματος Niskanen

Ο Niskanen (1971, σελ. 15-42) διατύπωσε, το 1971, ένα υπόδειγμα γραφειοκρατικής προσφοράς σύμφωνα με το οποίο η αύξηση των δημοσίων δαπανών και η μη αποτελεσματική χρησιμοποίηση των πόρων στο δημόσιο τομέα οφείλεται στον περιορισμό που θέτει η γραφειοκρατία. Το ανωτέρω υπόδειγμα βασίζεται στις ακόλουθες υποθέσεις:

1. Οι υπηρεσίες ή «τα γραφεία» είναι οι οργανισμοί εκείνοι των οποίων οι υπάλληλοι δεν λαμβάνουν ως προσωπικό εισόδημα κανένα μέρος από την διαφορά που προκύπτει μεταξύ του εσόδων και των δαπανών τους, είναι δηλαδή με κερδοσκοπικοί οργανισμοί, χρηματοδοτούνται εν μέρει από τακτικές επιχορηγήσεις, κρατικές πιστώσεις ενώ ένα μέρος των εσόδων τους δεν προέρχεται από την πώληση του προϊόντος ή της υπηρεσίας που παράγουν.
2. Δεδομένου ότι οι υπηρεσίες ή «τα γραφεία» χρηματοδοτούνται εξολοκλήρου ή σχεδόν εξολοκλήρου από τον κρατικό προϋπολογισμό και ότι οι εκάστοτε πολιτικές αρχές συνήθως διορίζουν κάποιο πολιτικό προϊστάμενο στις υπηρεσίες, προκειμένου να ελέγχουν, να πληροφορούνται και να εξουσιάζουν έως κάποιο βαθμό τις δραστηριότητες των «γραφείων», οι σχέσεις μεταξύ των υπηρεσιών και των πολιτικών αρχών αποτελούν σχέσεις εξάρτησης. Οι πολιτικές αρχές εξαρτώνται από τη συγκεκριμένη υπηρεσία, προκειμένου να προσφέρει τα προϊόντα - υπηρεσίες της στο ευρύ κοινό, ενώ η υπηρεσία – «γραφείο» δεν έχει άλλη εναλλακτική πηγή χρηματοδότησης. Με αυτό τον τρόπο, το «γραφείο» έχει μονοπωλιακή δύναμη καθώς η εκάστοτε πολιτική αρχή, που εδώ εμφανίζεται σαν μονοψώνιο, δεν έχει καμία εναλλακτική επιλογή για να παράγει τα δεδομένα προϊόντα. Στην τεράστια δύναμη που έχει το γραφείο, θα πρέπει να προστεθεί και η τεράστια πληροφόρηση που διαθέτει σχετικά με την εξέλιξη και τη διάρθρωση των δαπανών, τις υπηρεσίες και τα προϊόντα που παράγει, και την οποία δεν αποκαλύπτει στις πολιτικές αρχές. Οι δαπάνες και η προσφορά των τελευταίων ετών σε συνδυασμό με το μικρό χρονικό διάστημα υπηρετήσης των πολιτικών προσώπων στα εκάστοτε γραφεία δεν μπορούν, πέρα από μία επιφανειακή μακροσκοπική ματιά, να προσφέρουν τη γνώση που χρειάζονται οι πολιτικές αρχές προκειμένου να ελέγξουν τη γραφειοκρατία και έτσι περιορίζονται σε λίγες και

αόριστες ενέργειες προς αυτό το σκοπό. Αποτέλεσμα των ανωτέρω, είναι τα γραφεία να αποκτούν ολοένα και περισσότερη δύναμη και εξουσία και η αμφίρροπη σχέση εξάρτησης που υπάρχει ανάμεσα στα δύο μέρη, να μετατρέπεται ολοένα και περισσότερο προς μία μονόπλευρη μονοπωλιακή επίδειξη ισχύος της γραφειοκρατίας.

3. Τα άτομα που απασχολούνται στις υπηρεσίες – γραφεία, δηλαδή οι γραφειοκράτες, έχουν ως κύριο στόχο να μεγιστοποιήσουν το μέγεθος της γραφειοκρατίας τους (Musgrave R.A. & Musgrave P.B, 1983, σελ. 129-132), το οποίο επέρχεται μέσα από τη μεγιστοποίηση του ύψους του προϋπολογισμού του γραφείου τους. Αυτή η επιδίωξη καταγράφεται από τον Niskanen, μέσω μίας συνάρτησης σκοπών ή ευημερίας του γραφειοκράτη. Τις μεταβλητές της συνάρτησης αυτής, αποτελούν, ο βασικός μισθός, τα πρόσθετα επιδόματα που προσφέρει η υπηρεσία - γραφείο, τα προϊόντα ή οι υπηρεσίες που παράγει το γραφείο, η δύναμη, η εκτίμηση του κοινωνικού συνόλου για το γραφείο, η ευκολία της διοίκησης του γραφείου και οι δυνατότητες και η ευκολία να επέλθουν αλλαγές σε αυτό.
4. Ο μισθός, τα επιδόματα, η δύναμη και η κοινωνική εκτίμηση επηρεάζονται θετικά ή αρνητικά από την αντίστοιχη αύξηση ή μείωση του συνολικού προϋπολογισμού του γραφείου. Όσον αφορά τα προβλήματα που σχετίζονται με την ευκολία διοίκησης και τη δυνατότητα αλλαγών, έχουν την ιδιαιτερότητα να αυξάνονται σε υψηλά επίπεδα προϋπολογισμού αλλά μειώνονται όταν αυξάνεται ο συνολικός προϋπολογισμός του γραφείου. Αυτό έχει σαν αποτέλεσμα, οι γραφειοκράτες να επιδιώκουν συνεχώς την αύξηση του προϋπολογισμού, μέχρι εκείνο το σημείο που θα τους δώσει τη δυνατότητα να παραχωρήσουν σε νέους γραφειοκράτες το διοικητικό φορτίο που συνεπάγεται ένας σταθερά υψηλότερος προϋπολογισμός. Βέβαια αυτή η διαδικασία της συνεχούς επιδίωξης της αύξησης του προϋπολογισμού, που αναδύεται από τη συνάρτηση των σκοπών ή της ευημερίας του γραφειοκράτη, δεν μπορεί να είναι ανεξέλεγκτη καθώς υπόκειται στον περιορισμό ότι ο προϋπολογισμός του γραφείου πρέπει να είναι μεγαλύτερος από ή ίσος με το ελάχιστο κόστος, που θεωρούν οι πολιτικές αρχές, ότι συνεπάγεται η παραγωγή του «προϊόντος» του γραφείου.

Σύμφωνα λοιπόν με τον Niskanen (1971, σελ. 24-50), η βασική μορφή του υποδείγματος της γραφειοκρατίας που περιγράφει, δίνεται από τις ακόλουθες σχέσεις:

$$B = aQ - bQ^2, \quad 0 \leq Q < \frac{a}{2b} \quad (1)$$

όπου B – ο μέγιστος προϋπολογισμός που η πολιτική αρχή επιθυμεί να χορηγήσει στο γραφείο για δεδομένο χρονικό διάστημα

Q – το αναμενόμενο επίπεδο προϊόντος του γραφείου για το συγκεκριμένο χρονικό διάστημα.

Η ανωτέρω σχέση αποτελεί τη συνάρτηση προϋπολογισμού – προϊόντος και δείχνει το συνολικό προϋπολογισμό που είναι διαθέσιμος στο γραφείο για δεδομένο επίπεδο προϊόντος.

$$V = \frac{dB}{dQ} = a - 2bQ, \quad 0 \leq Q < \frac{a}{2b} \quad (2)$$

όπου V – η μέγιστη τιμή που είναι διατεθειμένη η πολιτική αρχή να πληρώσει για κάθε μονάδα προϊόντος.

Η (2) είναι η συνάρτηση ζήτησης ή οριακής αποτίμησης και προκύπτει από τη μερική παράγωγο της (1) ως προς Q .

$$TC = cQ + dQ^2, \quad 0 \leq Q \quad (3)$$

όπου C – το ελάχιστο κόστος παραγωγής για δεδομένο χρονικό διάστημα.

Η σχέση αυτή δείχνει το ελάχιστο κόστος – αμοιβή των παραγωγικών συντελεστών για δεδομένο χρονικό διάστημα.

$$C = c + 2Q, \quad 0 \leq Q \quad (4)$$

όπου C – το οριακό κόστος – αμοιβή των παραγωγικών συντελεστών για κάθε μονάδα παραγόμενου προϊόντος δηλαδή το επιπλέον κόστος που αντιστοιχεί στην παραγωγή μίας επιπλέον μονάδας παραγόμενου προϊόντος.

$$B \geq TC \quad (5)$$

Η σχέση αυτή απεικονίζει τον περιορισμό ότι ο προϋπολογισμός πρέπει να ισούται ή να είναι μεγαλύτερος από το ελάχιστο κόστος παραγωγής.

Για τον προσδιορισμό του max επιπέδου προϊόντος με δεδομένο προϋπολογισμό απαιτείται να γίνει μεγιστοποίηση της σχέσης (1). Αυτό μπορεί να επιτευχθεί λαμβάνοντας τη μερική παράγωγο της (1) ως προς Q, δηλαδή τη (2) και εξισώνοντας τη σχέση με 0 δηλ.

$$\frac{dB}{dQ} = a - 2bQ = 0 \rightarrow Q = \frac{a}{2b} \quad (6)$$

Για τον προσδιορισμό του min επιπέδου προϊόντος απαιτείται στη σχέση (5) να ισχύει η ισότητα δηλ. από (1)&(3) $B = C \rightarrow aQ - bQ^2 = cQ + dQ^2 \rightarrow$

$$(a-c)Q = (b+d)Q^2 \rightarrow$$

$$Q = \frac{a-c}{b+d} \quad (7)$$

Η ποσότητα Q στην οποία το max και min επίπεδο παραγωγής προϊόντος ισούνται μεταξύ τους, είναι εκείνο το σημείο όπου ισχύει:

Από (6) και (7) $\frac{a}{2b} = \frac{a-c}{b+d} \rightarrow ab + ad = 2ab - 2bc \rightarrow$

$$ab - ad = 2bc \rightarrow a = \frac{2bc}{b-d}$$

Επομένως η ποσότητα ισορροπίας Q είναι:

$$Q = \begin{cases} \frac{a}{2b} & \text{για } a \geq \frac{2bc}{b-d} \\ \frac{a-c}{b+d} & \text{για } a < \frac{2bc}{b-d} \end{cases} \quad (8)$$

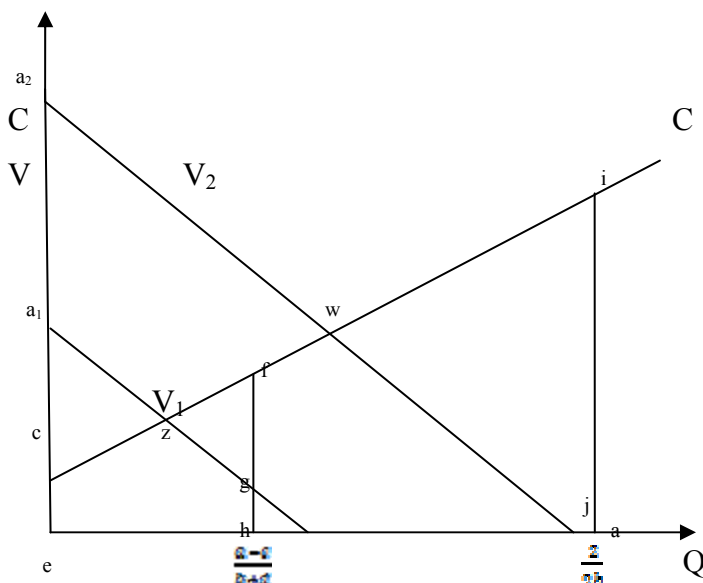
Η κοινωνικά επιθυμητή (βέλτιστη) ποσότητα προϊόντος δίνεται από διαφορετική σχέση από την ανωτέρω και συγκεκριμένα εξισώνοντας τη συνάρτηση της οριακής αποτίμησης με το οριακό κόστος.

Από (2) και (4) προκύπτει $V = C \rightarrow a - 2bQ = c + 2dQ$

$$\rightarrow Q = \frac{a-c}{2(b+d)} \quad (9)$$

Το ακόλουθο διάγραμμα απεικονίζει το υπόδειγμα του Niskanen και παρουσιάζει γραφικά τις συναρτήσεις οριακής αποτίμησης τόσο σε χαμηλό όσο και σε υψηλό επίπεδο προϊόντος, V_1 και V_2 αντίστοιχα, τη συνάρτηση οριακού κόστους C , και το σημείο που επιτυγχάνεται η ισορροπία της παραγωγής του προϊόντος του γραφείου.

Διάγραμμα 1

Πηγή: W.A. Niskanen, *Bureaucracy and Public Economics*, Edward Elgar, Great Britain, 1994.

Όταν η ζήτηση του προϊόντος του γραφείου είναι χαμηλή, τότε η συνάρτηση οριακής αποτίμησης έχει τη μορφή

$$V_1 = a_1Q - 2bQ$$

και το προϊόν της ισορροπίας του γραφείου δίνεται από το σημείο h στο οποίο ισχύει

$$Q = \frac{a-c}{2(b+d)}$$

Σε αυτή την περίπτωση η περιοχή που σχηματίζει το πολύγωνο ea_1gh ισούται με την περιοχή που σχηματίζει το πολύγωνο $ecfh$, δηλαδή ο συνολικός

προϋπολογισμός μόλις που καλύπτει το ελάχιστο συνολικό κόστος με αποτέλεσμα το γραφείο να μην παρουσιάζει αναποτελεσματικότητα, δηλαδή διαφορά του πραγματικού κόστους παραγωγής από το ελάχιστο κόστος.

Όμως στο σημείο αυτό, η παραγωγή του γραφείου δεν συμπίπτει με την κοινωνικά βέλτιστη παραγωγή, το σημείο εκείνο δηλαδή στο οποίο τέμνεται η συνάρτηση οριακής αποτίμησης και η συνάρτηση οριακού κόστους (σημείο z). Στο σημείο h, το οριακό κόστος hf είναι υψηλότερο από την οριακή αποτίμηση των πολιτικών αρχών hg, με αποτέλεσμα να χάνονται όλα τα πιθανά οφέλη του γραφείου που θα προέκυπταν από την αποδοτικότερη λειτουργία του γραφείου σε χαμηλότερο επίπεδο παραγωγής.

Η ποσότητα που προσδιορίζει την κοινωνικά βέλτιστη παραγωγή στο σημείο z είναι

$$V_1 = C \rightarrow a_1 - 2bQ = c + 2dQ$$

$$\rightarrow a_1 - c = 2bQ + 2dQ$$

$$\rightarrow Q = \frac{a_1 - c}{2(b + d)}$$

δηλαδή το προϊόν ισορροπίας που παράγει το γραφείο, και δίνεται από την ποσότητα $\frac{a_1 - c}{2(b + d)}$ είναι το διπλάσιο από το κοινωνικά βέλτιστο, με αποτέλεσμα να παρουσιάζεται αναποτελεσματικότητα.

Όταν η ζήτηση του προϊόντος του γραφείου είναι υψηλή, τότε η συνάρτηση οριακής αποτίμησης έχει τη μορφή

$$V_2 = a_2Q - 2bQ$$

και το νέο σημείο ισορροπίας βρίσκεται στο σημείο που η οριακή αποτίμηση του προϊόντος είναι μηδέν (σημείο a). Σε αυτή την περίπτωση, ο συνολικός προϋπολογισμός, που δίνεται από το τρίγωνο ea₂j, είναι μεγαλύτερος από το ελάχιστο συνολικό κόστος, που δίνεται από την περιοχή που ορίζει το

πολύγωνο $ecij$. Το γραφείο, δεν έχει κίνητρα ώστε να είναι αποτελεσματικό αλλά αντιθέτως αναμένεται να αυξάνει τις δαπάνες του, πέρα από εκείνες που είναι απαραίτητες για την λειτουργία του, προκειμένου να εξαντλήσει τον προϋπολογισμό. Μία ανάλυση της σχέσης κόστους – αποτελεσματικότητας, σε αυτή την περίπτωση, θα έδειχνε ότι το ίδιο προϊόν θα μπορούσε να παραχθεί με μικρότερο προϋπολογισμό.

Και σε αυτή την περίπτωση (σημείο a), η παραγωγή του γραφείου είναι μεγαλύτερη από την κοινωνικά βέλτιστη παραγωγή (σημείο w), το οριακό κόστος είναι j_i είναι υψηλότερο από την οριακή αποτίμηση των πολιτικών αρχών, με αποτέλεσμα να χάνονται όλα τα πιθανά οφέλη του γραφείου που θα προέκυπταν από την αποδοτικότερη λειτουργία του γραφείου σε χαμηλότερο επίπεδο παραγωγής και να παρουσιάζεται αναποτελεσματικότητα ως προς την κατανομή των πόρων. Αν μάλιστα υποθέσουμε ότι και τα υπόλοιπα γραφεία λειτουργούν με τον ίδιο τρόπο, τότε μπορεί να ερμηνευτεί επαρκώς η διόγκωση του δημόσιου τομέα.

2.5.3 Κριτική επισκόπηση του Υποδείγματος Niskanen

Το υπόδειγμα του Niskanen αποτέλεσε σταθμό στη μελέτη της γραφειοκρατίας καθώς ερμήνευσε τόσο τον τρόπο λειτουργίας όσο την σχέση της με την αύξηση των δημοσίων δαπανών. Η κριτική, που ασκήθηκε στο υπόδειγμα αυτό, αφορά, κυρίως την υπόθεση που έκανε ο Niskanen, ότι ο γραφειοκράτης παράγει το προϊόν του στο σημείο εκείνο που μεγιστοποιεί τη συνάρτηση της ευημερίας του, και κατ' επέκταση τον προϋπολογισμό του γραφείου του, με την προϋπόθεση να είναι ίσος ή μεγαλύτερος από το κατώτατο συνολικό κόστος παραγωγής του γραφείου και υπό τον περιορισμό να υπάρχει διαθέσιμος προϋπολογισμός από τις πολιτικές αρχές ενώ από την άλλη πλευρά, οι πολιτικές αρχές, παρόλο που χορηγούν στο γραφείο τον εκάστοτε προϋπολογισμό τους, δεν έχουν τη δυνατότητα να επηρεάσουν την παραγωγή του γραφείου.

Η ερμηνεία του Niskanen, ότι η περισσότερη πληροφόρηση που διαθέτει το γραφείο έχει ως αποτέλεσμα να μετατρέπει ολοένα και περισσότερο τη σχέση αμοιβαίας εξάρτησης (διμερούς μονοπωλίου) μεταξύ του γραφείου και των πολιτικών αρχών σε μία μονόπλευρη σχέση εξάρτησης των πολιτικών αρχών από το γραφείο (μονοπώλιο), δεν θεωρήθηκε επαρκής από τον Hettich W. (1975, σελ. 23). Ο Jackson P.M. (1982, σελ.132), ενώ αποδέχθηκε το πλεονέκτημα πληροφόρησης που διαθέτει το γραφείο έναντι των πολιτικών

αρχών, θεώρησε ότι το πλεονέκτημα αυτό μπορεί να καθορίζει τα πλαίσια μέσα στα οποία θα κυμαίνεται η τιμή του προϊόντος και η ποσότητα παραγωγής αυτού, αλλά δεν θεώρησε ότι έχει σχέση με το ποιος έχει την τελική ισχύ, δηλαδή τον κύριο ρόλο στο καθορισμό της τιμής και της ποσότητας παραγωγής. Συμπερασματικά, μπορούμε να πούμε ότι αμφισβήτησε την προαναφερόμενη σχέση εξάρτησης των πολιτικών αρχών από το γραφείο και θεώρησε ότι βασικός παράγοντας προσδιορισμού της ισχύς των δύο πλευρών, είναι η κατανομή των δικαιωμάτων λήψης αποφάσεων.

Οι Breton A. & Wintrobe R. (1975, σελ. 195-208) κατά την κριτική τους, περιορίστηκαν στο διαχωρισμό του γραφείου και του γραφειοκράτη. Συγκεκριμένα, θεωρούν ότι ενώ το γραφείο, σαν σύνολο, αποτελεί ένα μονοπώλιο, οι διοικητές του γραφείου, οι γραφειοκράτες, δεν είναι μονοπωλητές, καθώς αξιολογούνται και εξαρτώνται για τη διατήρηση ή όχι της θέσης τους από τις εκάστοτε πολιτικές αρχές.

2.6 Το Υπόδειγμα των Migue - Belanger

2.6.1 Η θεωρία των Migue – Belanger

Οι Jean-Luc Migue και Gerard Belanger το 1974, μελετώντας το υπόδειγμα του Niskanen προχώρησαν ένα βήμα παραπέρα, ενσωματώνοντας μία παράλειψη που διαπίστωσαν στο ανωτέρω υπόδειγμα, σε ένα νέο υπόδειγμα γραφειοκρατίας. Συγκεκριμένα, υπέθεσαν ότι, αφού σύμφωνα με τον Niskanen, ο γραφειοκράτης επιδιώκει τη μεγιστοποίηση του προϋπολογισμού του γραφείου του, το πλεονάζον μέρος του προϋπολογισμού, που προκύπτει από τη διαφορά μεταξύ του προϋπολογισμού που χορηγούν οι πολιτικές αρχές στο γραφείο και του ελάχιστου συνολικού κόστους παραγωγής του προϊόντος του γραφείου, το οικειοποιείται η διοίκηση του γραφείου καθώς επίσης, και ότι οι δαπάνες του γραφείου διακρίνονται σε αυτές που έχουν σχέση με την παραγωγή του προϊόντος του γραφείου και σε αυτές που έχουν άλλους σκοπούς (Migue J.L. & Belanger G., p. 27-43, 1974)

Με βάση τα νέα δεδομένα, η συνάρτηση ευημερίας του γραφειοκράτη έχει τη μορφή

$$U = f(Q, P)$$

όπου U - η ευημερία του γραφειοκράτη

Q - το παραγόμενο προϊόν του γραφείου

P - η διαφορά μεταξύ του προϋπολογισμού που χορηγούν οι πολιτικές αρχές στο γραφείο και του ελάχιστου συνολικού κόστους παραγωγής του προϊόντος του γραφείου ή αλλιώς το «αυθαίρετο κέρδος» της διοίκησης του γραφείου.

Και σε αυτή την περίπτωση, βασική επιδίωξη είναι η μεγιστοποίηση της συνάρτησης ευημερίας του γραφειοκράτη υπό τον περιορισμό του προϋπολογισμού της διοίκησης του γραφείου.

Το αυθαίρετο κέρδος της διοίκησης δίνεται από τη σχέση

$$P = B - C = 0$$

$$\text{ή} \quad P = aQ - bQ^2 - (cQ + dQ^2) = 0$$

όπου B - ο προϋπολογισμός που χορηγείται στο γραφείο C - το ελάχιστο συνολικό κόστος παραγωγής του προϊόντος του γραφείου.

Η ανωτέρω σχέση μεγιστοποιείται όταν

$$\frac{dP}{dQ} = 0$$

$$\rightarrow \frac{dP}{dQ} = a - c - 2Q(b+d)$$

$$\rightarrow Q = \frac{a-c}{2(b+d)}$$

Επομένως η διοίκηση του γραφείου μεγιστοποιεί το κέρδος της σε αυτό το επίπεδο προϊόντος, το οποίο συμπίπτει με το κοινωνικά βέλτιστο προϊόν, που ορίστηκε στο υπόδειγμα του Niskanen.

Το αυθαίρετο κέρδος της διοίκησης ελαχιστοποιείται όταν το παραγόμενο προϊόν του γραφείου είναι

$$\frac{dP}{dQ} = 0$$

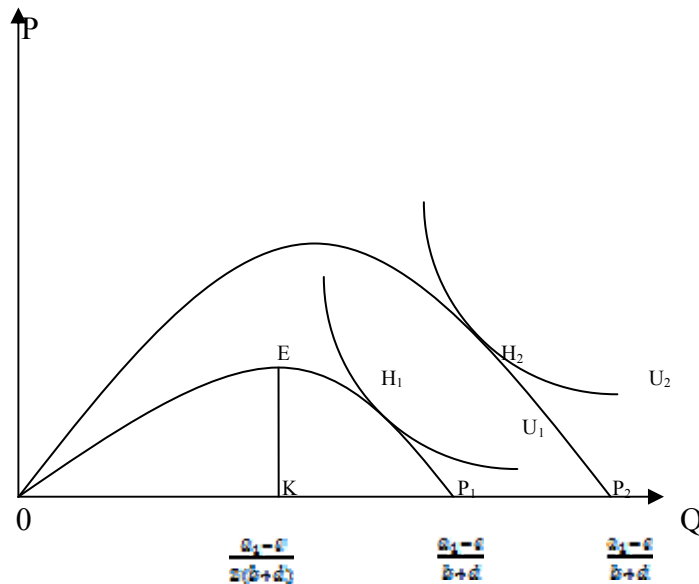
$$\rightarrow a - c - 2Q(b+d) = 0$$

$$\rightarrow Q = \frac{a-c}{2(b+d)}$$

Η ποσότητα αυτή συμπίπτει με την ισορροπία του Niskanen (σημείο h στο Διάγραμμα 1).

Το επόμενο διάγραμμα παρουσιάζει γραφικά το αυθαίρετο κέρδος της διοίκησης και το σημείο που επιτυγχάνεται η ισορροπία της παραγωγής του προϊόντος του γραφείου.

Διάγραμμα 2

Πηγή: Migue J.L. & Belanger G., *Towards a General Theory of Managerial Discretion*, Public Choice, vol. 17, 1974

Η συνάρτηση που απεικονίζει τον προϋπολογισμό της διοίκησης γραφικά δίνεται από την καμπύλη OEP_1 . Το αυθαίρετο κέρδος της διοίκησης αυξάνεται μέχρι το σημείο E και στη συνέχεια μειώνεται, ενώ ο περιορισμός του προϋπολογισμού της διοίκησης δίνεται κυρίως από το τμήμα EP_1 της καμπύλης, καθώς πριν από το σημείο E αυξάνεται τόσο το προϊόν όσο και ο προϋπολογισμός. Η καμπύλη U_1 εκφράζει την καμπύλη ευημερίας του γραφειοκράτη για δεδομένο επίπεδο δαπανών ενώ για κάθε καμπύλη που βρίσκεται δεξιά της U_1 , όπως U_2 κλπ, ο γραφειοκράτης απολαμβάνει υψηλότερο επίπεδο ευημερίας. Η ισορροπία του γραφειοκράτη επιτυγχάνεται στο σημείο εκείνο όπου απολαμβάνει τη μέγιστη ευημερία με δεδομένο τον προϋπολογισμό της διοίκησης. Στο ανωτέρω διάγραμμα, το σημείο αυτό αποτελεί το H_1 με δεδομένο τον προϋπολογισμό της καμπύλης OEP_1 . Για μεγαλύτερο προϋπολογισμό όπως OP_2 θα επιλέξει την παραγωγή εκείνης της ποσότητας προϊόντος που θα του αποφέρει ευημερία U_2 δηλαδή το σημείο H_2 .

2.6.2 Κριτική επισκόπηση του Υποδείγματος των Migue – Belanger

Αυτό που θα πρέπει να τονισθεί για το υπόδειγμα των Migue – Belanger είναι ότι παρουσίασε ως βασικό πρόβλημα της γραφειοκρατίας την επιδίωξη ολοένα και υψηλότερων προϋπολογισμών, προκειμένου η παραγωγή να επιτυγχάνεται πάνω από το όριο του κόστους και να καρπώνονται οι γραφειοκράτες τη μέγιστη δυνατή διαφορά. Το αποτέλεσμα της γραφειοκρατίας είναι να παράγεται λιγότερο προϊόν με υψηλότερο κόστος.

Σύμφωνα με τον Orzechowski W. (1977, σελ. 237-238), η αύξηση της ζήτησης για το προϊόν του γραφείου έχει ως αποτέλεσμα την αύξηση του προϋπολογισμού του γραφείου, όπως συμβαίνει και στο υπόδειγμα του Niskanen, αλλά με σημαντικό αντίκτυπο στην αύξηση του κόστους του παραγόμενου προϊόντος.

Συμπερασματικά, μπορούμε να πούμε ότι το υπόδειγμα των Migue – Belanger δεν επικρίθηκε ιδιαίτερα και αυτό κυρίως διότι οι περισσότεροι ερευνητές επικεντρώθηκαν στις βασικές υποθέσεις του υποδείγματος του Niskanen, που αναλύθηκαν παραπάνω, χωρίς βέβαια αυτό να σημαίνει ότι έτυχε γενικής αποδοχής από τους ερευνητές. Απεναντίας, συνήθως εξετάζεται ως μία διαφορετική προσέγγιση του υποδείγματος του Niskanen ή πολλές φορές και ως μία συμπληρωματική εκδοχή αυτού.

2.7 Τα Πολιτικοοικονομικά Υποδείγματα

2.7.1 Η Θεωρία των Πολιτικοοικονομικών Υποδειγμάτων

Τα κυριότερα πολιτικοοικονομικά υποδείγματα αποτελούν το υπόδειγμα του Nordhaus W.D. (1975), του Lindbeck A. (1975), του MacRae C.D. (1977) και του Frey B.S. (1978). Αντικείμενο μελέτης των υποδειγμάτων αυτών αποτελεί η αμφίπλευρη σχέση μεταξύ κυβέρνησης και ψηφοφόρων. Η κύρια ανάλυση τους εστιάζεται στο ότι το εκλογικό σώμα (ψηφοφόροι) αξιολογεί την εκάστοτε κυβέρνηση για το έργο της και ανάλογα την επανεκλέγει ή όχι. Το βασικό κριτήριο αξιολόγησης αποτελεί η επικρατούσα οικονομική κατάσταση, την οποία η εκάστοτε κυβέρνηση επιδιώκει να τηρεί στα πλαίσια των προγραμματικών δηλώσεων που έχει εξαγγείλει, με απώτερο σκοπό την επανεκλογή της.

Οι κύριες υποθέσεις που υιοθετούν τα πολιτικοοικονομικά υποδείγματα (Βαβούρας Ι. & Καραβίτης Ν. & Τσούχλου Α., 1990, σελ. 78-79) είναι οι ακόλουθες:

- Η κυβέρνηση ή το πολιτικό κόμμα απαρτίζεται από μία ομάδα ατόμων που επιδιώκουν τη μεγιστοποίηση των ψήφων τους και την αύξηση της δημοτικότητας τους.
- Οι ψηφοφόροι αξιολογούν τις επιδόσεις της κυβέρνησης και συμπεριφέρονται ορθολογικά δηλαδή εάν είναι ικανοποιημένοι επανεκλέγουν την κυβέρνηση, εάν όχι τότε ψηφίζουν κάποιο από τα κόμματα της αντιπολίτευσης.

Με άλλα λόγια μπορούμε να πούμε ότι η κυβέρνηση επιδιώκει να μεγιστοποιήσει τη συνάρτηση ευημερίας της που περιορίζεται από οικονομικούς παράγοντες όπως π.χ. δημόσιο έλλειμμα, από πολιτικούς όπως π.χ. ανάγκη επανεκλογής για τη διατήρηση της εξουσίας της αλλά και διοικητικούς παράγοντες όπως π.χ. η ύπαρξη της γραφειοκρατίας. Από την άλλη πλευρά, οι ψηφοφόροι επιδιώκουν τη μεγιστοποίηση της δικής τους συνάρτησης ευημερίας που περιλαμβάνει οικονομικούς δείκτες όπως η ανεργία, ο πληθωρισμός, το διαθέσιμο εισόδημα και οι μεταβιβαστικές πληρωμές.

Σε αυτά τα υποδείγματα, η κυβέρνηση επηρεάζεται και ενεργεί σύμφωνα με την ιδεολογία που έχει, δηλαδή τις βασικές πολιτικές και κοινωνικές θέσεις που εκφράζει και τη δημοτικότητα της, δηλαδή το πόσο δημοφιλής είναι στους ψηφοφόρους, κατά πόσο οι πράξεις της είναι αποδεκτές από τους ψηφοφόρους ώστε να εξασφαλίσει και πάλι την εκλογή της. Η επιρροή της κάθε μεταβλητής (ιδεολογία, δημοτικότητα) εξαρτάται από τη φάση που διανύει η κυβέρνηση κατά τη διάρκεια ενός πολιτικού κύκλου. Στην αρχή του πολιτικού κύκλου, η κυβέρνηση ενεργεί κυρίως με βάση την ιδεολογία ενώ προς το τέλος του πολιτικού κύκλου, που πλησιάζουν οι εκλογές, ενεργεί με βάση τη δημοτικότητα. Η διαφορετική αυτή στάθμιση των μεταβλητών είναι γνωστή και ως υπόθεση του πολιτικού κύκλου οικονομικής συγκυρίας (political business cycle) σύμφωνα με την οποία, οι οικονομικές διακυμάνσεις οφείλονται στη συμπεριφορά της κυβέρνησης που εφαρμόζει τις ιδεολογικές της προτάσεις με απώτερο στόχο να παραμείνει στην εξουσία και να μεγιστοποιήσει την ευημερία της.

Κατά τη διάρκεια ενός πολιτικού κύκλου, πέρα από την εναλλαγή ιδεολογίας και δημοτικότητας, παρατηρείται και ένας κύκλος ανεργίας – πληθωρισμού. Στην αρχή του πολιτικού κύκλου, αμέσως μετά τις εκλογές, η κυβέρνηση εφαρμόζει μια αντιπληθωριστική πολιτική που έχει ως αποτέλεσμα την αύξηση της υπάρχουσας ανεργίας ενώ προς το τέλος του πολιτικού κύκλου λαμβάνει μέτρα προκειμένου να μειώσει την ανεργία, τα οποία όμως επιδρούν αυξητικά στον πληθωρισμό.

2.7.2 Κριτική επισκόπηση των πολιτικοοικονομικών υποδειγμάτων

Η θεωρία των πολιτικοοικονομικών υποδειγμάτων παρουσίασε μια διαφορετική όψη των οικονομικών διακυμάνσεων που παρατηρούνται κατά περιόδους, και κατ' επέκταση των οικονομικών μεγεθών, που παρουσιάζει ο δημόσιος τομέας. Ο κύριος επικριτής των ανωτέρω υποδειγμάτων είναι ο Mullard M. (1987, σελ. 76-77), ο οποίος αμφισβήτησε τα ακόλουθα σημεία της εν λόγω θεωρίας:

- ότι οι ψηφοφόροι είναι αυτοί που καθορίζουν τις προτεραιότητες και η κυβέρνηση απλά αναλαμβάνει να τις υλοποιήσει, χωρίς να έχει ενεργητικό ρόλο. Απουσιάζει, δηλαδή, η πιθανότητα η κυβέρνηση να έχει την ικανότητα να επηρεάζει τους ψηφοφόρους, ενώ υιοθετώντας αυτή την οπτική, όλα τα πολιτικά κόμματα φαίνονται να είναι ομοιόμορφα χωρίς να παρουσιάζουν ιδεολογικές ή πολιτικές διαφορές.

- ότι οι κυβερνήσεις κατά την προεκλογική περίοδο, σύμφωνα με την υπόθεση του πολιτικού κύκλου οικονομικής συγκυρίας, επιδιώκουν να περιορίσουν την ανεργία αφού υπάρχουν αρκετές κοινωνίες για τις οποίες η επίτευξη της πλήρους απασχόλησης δεν τίθεται ως άμεση προτεραιότητα.
- ότι ενώ οι κυβερνήσεις και οι ψηφοφόροι συμπεριφέρονται ορθολογικά επιδιώκοντας να μεγιστοποιήσουν τη συνάρτηση ευημερίας τους, οι κυβερνήσεις έχουν την ικανότητα να επηρεάζουν και να κατευθύνουν τους ψηφοφόρους προς τον επιθυμητό στόχο τους, δηλαδή την επανεκλογή τους, σημαίνει ότι υπάρχει ασυμμετρία πληροφόρησης σε βάρος των ψηφοφόρων.

3 Η εξέλιξη του μεγέθους του δημόσιου τομέα στην Ελλάδα

3.1 Μεθοδολογική προσέγγιση

Στο κεφάλαιο που ακολουθεί αναλύεται διεξοδικά η εξέλιξη του δημόσιου τομέα βάσει των δημοσίων δαπανών της χώρας μας. Στην παρακάτω ανάλυση οι δημόσιες δαπάνες μελετώνται συνολικά αλλά και μεμονωμένα. Η βασική διάκριση και ταξινόμηση τους είναι σε παραγωγικές και μη παραγωγικές δημόσιες δαπάνες. Οι παραγωγικές δημόσιες δαπάνες αποτελούν το άθροισμα της δημόσιας κατανάλωσης και των δημοσίων επενδύσεων ενώ οι μη παραγωγικές δαπάνες προκύπτουν από το άθροισμα των τρεχουσών μεταβιβαστικών πληρωμών¹⁰, των επιδοτήσεων από το δημόσιο και των τόκων εξυπηρέτησης του δημόσιου χρέους.

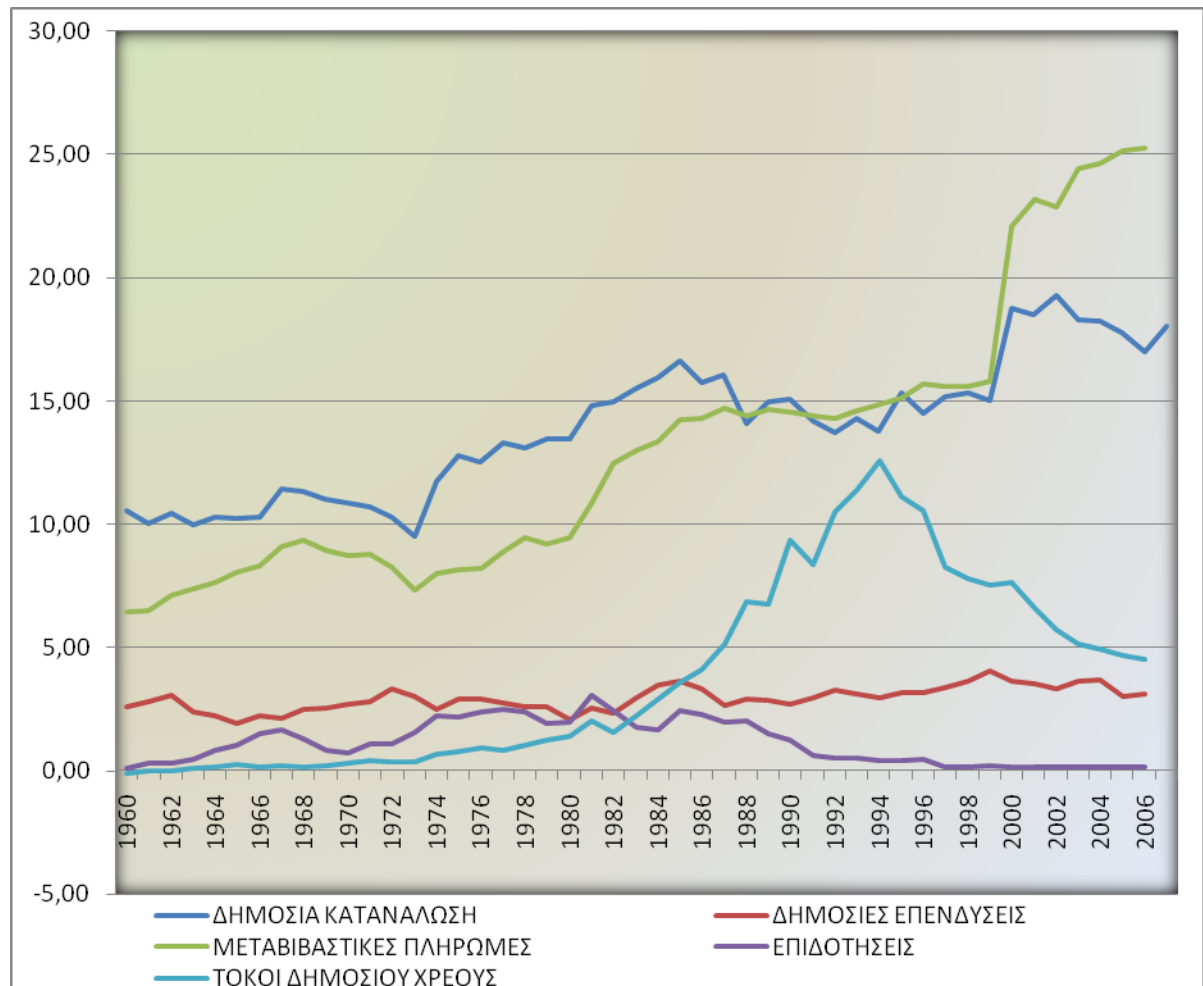
Όλα τα ανωτέρω μεγέθη έχουν προκύψει κατόπιν ανάλυσης των βασικών δεδομένων όπως έχουν καταγραφεί σύμφωνα με το σύστημα ESA 95 από την Εθνική Στατιστική Υπηρεσία. Τα βασικά δημοσιονομικά μεγέθη και η επεξεργασία τους (ως ποσοστό του ΑΕΠ, ετήσιοι ποσοστιαίοι ρυθμοί μεταβολής κλπ) παρατίθενται αναλυτικά στο παράρτημα που ακολουθεί. Στα διαγράμματα που ακολουθούν οι δημόσιες δαπάνες σε τρέχουσες τιμές παρουσιάζονται ως ποσοστό του ΑΕΠ.

Τα επόμενα δύο διαγράμματα, στα οποία γίνεται μία παρουσίαση της διαχρονικής εξέλιξης τόσο των επιμέρους μεγεθών που αποτελούν τις δημόσιες δαπάνες (Διάγραμμα 3) όσο και του συνόλου των δημοσίων δαπανών (Διάγραμμα 4), αποτελούν τα βασικά διαγράμματα που στηρίζεται η ανάλυση των κεφαλαίων που ακολουθούν.

¹⁰ πλην αυτών σε είδος

Διάγραμμα 3

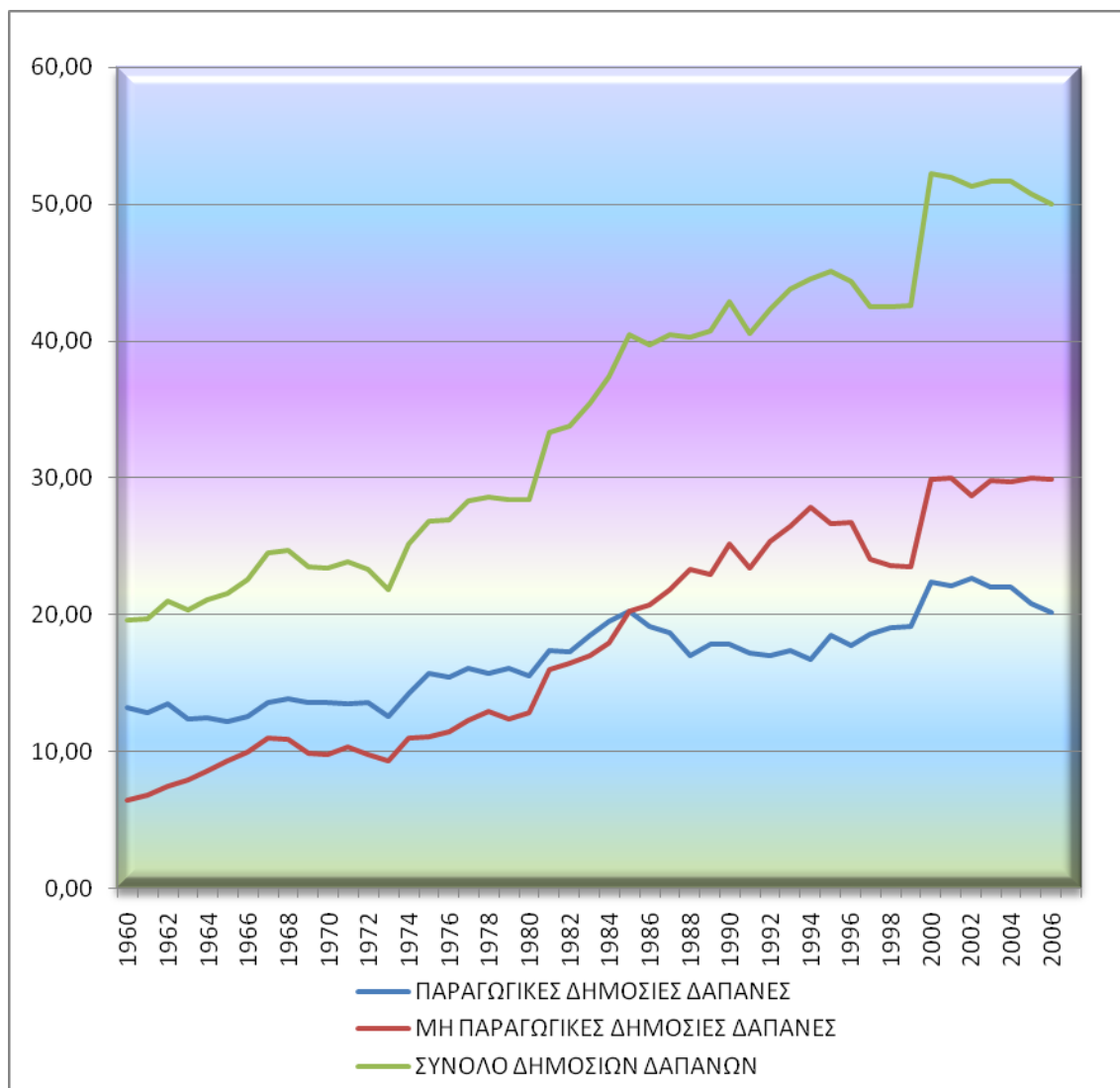
Η διαχρονική εξέλιξη των δημοσιονομικών μεγεθών ως % του ΑΕΠ

Πηγή: ΕΣΥΕ, Εθνικοί Λογαριασμοί

Διάγραμμα 4

Η διαχρονική εξέλιξη του συνόλου των δημοσίων δαπανών ως % του ΑΕΠ

Πηγή: ΕΣΥΕ, Εθνικοί Λογαριασμοί

Για τη σωστή ανάλυση, παρουσίαση και ερμηνεία του μεγέθους του δημόσιου τομέα και της εξέλιξης του, κρίνεται σκόπιμη η περαιτέρω διάκριση της εξεταζόμενης περιόδου, 1960 – σήμερα, σε υποπεριόδους. Συγκεκριμένα, η διάκριση γίνεται στις ακόλουθες υποπεριόδους με βάση ορισμένα σημαντικά

γεγονότα¹¹ που επηρέασαν σημαντικά την πορεία των οικονομικών εξελίξεων και του μεγέθους του δημόσιου τομέα:

- 1960 – 1973: περίοδος της «χρυσής εποχής» της οικονομίας, υψηλοί ρυθμοί ανάπτυξης της οικονομίας, βίαια άνοδος της δικτατορίας και πτώση αυτής.
- 1974 – 1980: μεταβατική περίοδος, μεταπολίτευση και αποκατάσταση του δημοκρατικού πολιτεύματος με την επιστροφή του Κωνσταντίνου Καραμανλή. Πρώτα σημάδια μείωσης του ρυθμού της οικονομικής ανάπτυξης.
- 1981 – 1989: εφαρμογή σοσιαλιστικής πολιτικής. Αλλαγή των οικονομικών δεδομένων. Κρίση και στασιμότητα της οικονομίας.
- 1990 – 2001: αλλαγή οικονομικής πολιτικής. Προσπάθεια εκτόνωσης της οικονομική κρίσης. Είσοδος της χώρας στη ζώνη της Οικονομικής και Νομισματικής Ένωσης.
- 2002 – σήμερα: ευρωπαϊκή πορεία της χώρας. Διεξαγωγή των Ολυμπιακών Αγώνων και αλλαγή του συστήματος καταγραφής των στατιστικών δεδομένων των εθνικών λογαριασμών της Eurostat.

Η κάθε υποπερίοδος εξετάζεται χωριστά στις ενότητες που ακολουθούν.

¹¹ Αναφορά των οικονομικών και πολιτικών γεγονότων που αναφέρονται στα επόμενα κεφάλαια αποτελούν τα: Dragoumis M., 2004, Lolos S.E., 1998, Ιορδάνογλου Χ., 2003, Λαμπρινίδης Μ., 2008, Λώλος Σ., 2008 που περιγράφονται αναλυτικά στη βιβλιογραφία

3.2 Παρουσίαση των οικονομικών εξελίξεων και των βασικών δημοσιονομικών μεγεθών του δημόσιου τομέα κατά την περίοδο 1961–1973: «Περίοδος Ταχύρυθμης Ανάπτυξης»

Κατά την περίοδο αυτή η Ελλάδα διανύει τη λεγόμενη «χρυσή εποχή» και η οικονομία της χαρακτηρίζεται από εξαιρετικά υψηλούς ρυθμούς ανάπτυξης. Ο απόηχος της ανάπτυξης που ξεκίνησε, περίπου στα μέσα της προηγούμενης δεκαετίας, από την πολιτική απελευθέρωσης του εμπορίου που εφάρμοσε ο Σπύρος Μαρκεζίνης της κυβέρνησης Παπάγου¹², συνεχίστηκε και την επόμενη δεκαετία. Η οικονομική πολιτική που εφαρμόστηκε από την επόμενη κυβέρνηση, 1958–1963, με πρωθυπουργό τον Κωνσταντίνο Καραμανλή, έδωσε προτεραιότητα στη βιομηχανική ανάπτυξη.

Το κύριο όραμα του Καραμανλή ήταν η είσοδος της Ελλάδας στην ΕΟΚ. Την 1^η Νοεμβρίου 1962 υπογράφηκε η συμφωνία Σύνδεσης της Ελλάδας με την ΕΟΚ σύμφωνα με την οποία προβλεπόταν η προετοιμασία της χώρας για την πλήρη ένταξη της στην ΕΟΚ. Με την ανωτέρω ένωση προβλεπόταν η δημιουργία τελωνειακής ένωσης όλων των κρατών - μελών, η κατάργηση των δασμών και των λοιπών εμποδίων για την ελεύθερη διακίνηση των προϊόντων και η ελεύθερη μετακίνηση των εργαζομένων μέσα στην ένωση. Την περίοδο αυτή η χώρα μπαίνει σε τροχιά ευρωπαϊκή ενώ δημιουργούνται μεγάλα έργα υποδομής στη χώρα.

Την κυβέρνηση Καραμανλή διαδέχθηκε η κυβέρνηση του Γεωργίου Παπανδρέου, 1964-1965, η οποία διήρκεσε δύο μόνο χρόνια, καθώς ο πρωθυπουργός, κατόπιν πίεσης, παραιτήθηκε στις 15 Ιουλίου 1965. Ακολούθησε μία περίοδος πολιτική αστάθειας που διήρκεσε περίπου δύο χρόνια.

Η πολιτική αυτή αστάθεια όμως δεν φαίνεται να επηρέασε καθόλου τη δυναμική οικονομική πορεία της χώρας. Ο ετήσιος ρυθμός ανάπτυξης κυμάνθηκε περίπου κατά μέσο όρο μεταξύ 6-7%, ο ετήσιος ρυθμός μεταβολής του ΑΕΠ ανήλθε κατά μέσο όρο 11,53%, ενώ η διάρθρωση της οικονομίας της χώρας αλλάζει όψη. Η Ελλάδα αρχίζει σιγά - σιγά να μεταμορφώνεται από αγροτική σε βιομηχανική χώρα. Έμφαση δόθηκε πλέον στο δευτερογενή και τον τριτογενή τομέα της παραγωγικής δραστηριότητας. Η μεγάλη ανάπτυξη της βιομηχανίας συμπάρεσυρε επίσης τον κατασκευαστικό τομέα,

¹²Χαρακτηριστικό παράδειγμα της πολιτικής του αποτέλεσε η περίφημη υποτίμηση της δραχμής (από 15 σε 30 δραχμές το 1 δολάριο) που συντελέστηκε το 1953

ο οποίος την περίοδο 1962-1966 αυξήθηκε με ετήσιο ρυθμό περίπου 7,6%, τον τουρισμό και τη ναυτιλία ενώ οι ξένες επενδύσεις στη χώρα μας αυξήθηκαν κατακόρυφα (Dragoumis M., 2004, p. 30-42).

Η εκβιομηχάνιση που συντελέστηκε έδωσε μεγάλη ώθηση στις βιομηχανικές εξαγωγές της χώρας κυρίως προς τις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης¹³. Από την άλλη πλευρά όμως το άνοιγμα της οικονομίας της χώρας μας προς το εξωτερικό είχε ως αποτέλεσμα τη μεγάλη αύξηση των εισαγόμενων προϊόντων, δεδομένου ότι τα ελληνικά προϊόντα δεν ήταν ακόμα σε θέση να ανταγωνιστούν τα ξένα προϊόντα τόσο στη διεθνή όσο και στην εγχώρια αγορά, με αποτέλεσμα να δημιουργηθεί χρόνιο έλλειμμα στο εμπορικό ισοζύγιο. Το έλλειμμα αυτό, την εξεταζόμενη περίοδο, καλύφθηκε κατά ένα μεγάλο ποσοστό από τις εισροές πόρων από το εξωτερικό και τους άδηλους πόρους από τον τουρισμό, χωρίς να παραστεί η ανάγκη δανεισμού από το εξωτερικό. Συγκεκριμένα, οι εισροές πόρων από το εξωτερικό περιλαμβάνουν τα εισοδήματα που προέρχονται από τις ναυτιλιακές εταιρίες καθώς επίσης και τα εμβάσματα των ελλήνων μεταναστών και ναυτικών. Σημειώνεται ότι κατά τη δεκαετία 1960-1970 εμφανίστηκε έντονα το φαινόμενο της εγκατάλειψης της υπαίθρου και της μετανάστευσης προς το εξωτερικό, δεδομένου ότι η βιομηχανική ανάπτυξη δεν δημιούργησε επαρκείς θέσεις εργασίας για το αυξανόμενο εργατικό δυναμικό της χώρας. Υπολογίζεται ότι πάνω από 1 εκατομμύριο έλληνες μετανάστευσαν, με κυριότερους προορισμούς την Αμερική, τον Καναδά, την Αυστραλία, και σε επίπεδο Ευρώπης, τη Γερμανία (Λαμπρινίδης M., 2008, σελ. 10-23).

Την περίοδο αυτή, 1960-1967, ο δημόσιος τομέας και ειδικότερα οι δημόσιες δαπάνες κυμάνθηκαν σε χαμηλά επίπεδα (20-21% του ΑΕΠ κατά μέσα όρο) όπως φαίνεται στο Διάγραμμα 3 και το κύριο χαρακτηριστικό είναι η σταθερότητα τους. Ειδικότερα η ποσοστιαία συμμετοχή της δημόσιας κατανάλωσης στο ΑΕΠ κυμάνθηκε σε σταθερά επίπεδα περίπου 10,5%, η ποσοστιαία συμμετοχή των δημοσίων επενδύσεων στο ΑΕΠ παρέμεινε σταθερή στο επίπεδο του 2-3%, οι τρέχουσες μεταβιβαστικές πληρωμές δεν παρουσίασαν μεταβολές και κινήθηκαν μεταξύ 6-7% του ΑΕΠ, οι επιδοτήσεις από το δημόσιο ήταν σε χαμηλά επίπεδα της τάξεως 0,5-1% του ΑΕΠ ενώ το αξιοσημείωτο είναι ότι οι τόκοι του δημοσίου χρέους κυμάνθηκαν περίπου σε μηδενικό επίπεδο.

Στις 21 Απριλίου 1967 ο Γεώργιος Παπαδόπουλος κατέλαβε, με τη χρήση στρατιωτικών δυνάμεων, βίαια την εξουσία και επέβαλε στη χώρα δικτατορικό καθεστώς. Η οικονομική πολιτική που ασκήθηκε αυτήν την περίοδο, παρόλο που δόθηκε ιδιαίτερη βαρύτητα και κίνητρα στις ξένες επενδύσεις δεν είχε

¹³ Το μερίδιο των εξαγωγών αυξήθηκε από 31% το 1961 σε 36% το 1966

την ανταπόκριση που επιθυμούσαν οι κάτοχοι τα εξουσίας, καθώς οι ξένοι επενδυτές θεώρησαν ασταθές το πολιτικό κλίμα με αποτέλεσμα να παγώσουν τις επενδύσεις τους (M. Dragoumis, 2004, p. 43-56). Ο ρυθμός μεταβολής των εξαγωγών που τα έτη 1962-1966 κυμάνθηκε σε 13,7% μειώθηκε σε 6,8% τα έτη 1967-1968.

Την περίοδο 1968-1973, οι δημόσιες δαπάνες αποτέλεσαν στο σύνολο τους περίπου το 23% του ΑΕΠ (ελαφρώς αυξημένες σε σχέση με την προηγούμενη περίοδο) Συγκεκριμένα η ποσοστιαία συμμετοχή της δημόσιας κατανάλωσης στο ΑΕΠ (Διάγραμμα 3) κυμάνθηκε σε σταθερά επίπεδα περίπου 10,5% του ΑΕΠ, οι δημόσιες επενδύσεις αυξήθηκαν κατά ένα πολύ μικρό ποσοστό, οι τρέχουσες μεταβιβαστικές πληρωμές παρουσίασαν ένα φθίνοντα ρυθμό και κυμάνθηκαν κατά μέσο όρο περίπου σε 8,5% του ΑΕΠ και οι επιδοτήσεις του δημοσίου στην αρχή της περιόδου μειώθηκαν ενώ στη συνέχεια αυξήθηκαν. Οι τόκοι του δημοσίου χρέους άρχισαν αυτή την περίοδο να παρουσιάζουν μία αύξουσα πορεία αλλά εξακολούθησαν να κυμαίνονται σε εξαιρετικά χαμηλό επίπεδο (0,38% του ΑΕΠ). Άρχισε δηλαδή να γίνεται ορατό ότι οι εισροές πόρων από το εξωτερικό και οι άδηλοι πόροι που προέρχονται από τον τουρισμό δεν επαρκούσαν πλέον προκειμένου να καλύψουν το έλλειμμα του εμπορικού ισοζυγίου.

Ο ετήσιος ρυθμός ανάπτυξης της ελληνικής οικονομίας άρχισε να βαίνει φθίνων ενώ το 1973 σημειώθηκε η πρώτη πετρελαϊκή κρίση. Το πολιτικό σκηνικό της χώρας άλλαξε για άλλη μία φορά και το 1974 έγινε το ορόσημο έτος το οποίο σηματοδότησε την πτώση της χούντας και την αποκατάσταση της δημοκρατίας υπό την ηγεσία και πάλι του Κωνσταντίνου Καραμανλή.

3.3 Παρουσίαση των οικονομικών εξελίξεων και των βασικών δημοσιονομικών μεγεθών του δημόσιου τομέα κατά την περίοδο 1974–1980: «Μεταβατική Περίοδος»

Τον Ιούλιο του 1974 η άφιξη του Κωνσταντίνου Καραμανλή στην Αθήνα και η επάνοδος του στην εξουσία, κατόπιν των εκλογών που διενεργήθηκαν στις 17 Νοεμβρίου 1974 με τη συντηρητική παράταξη της Νέας Δημοκρατίας, οριοθέτησαν μία μεταβατική περίοδο για την ελληνική οικονομία. Η προσπάθεια επανάκτησης όλων των δημοκρατικών κεκτημένων που είχαν χαθεί κατά την περίοδο της δικτατορίας, όπως οι συνδικαλιστικές ελευθερίες, η αναθέρμανση της οικονομίας και η είσοδος της χώρας στην Ευρωπαϊκή Ένωση, τέθηκαν ως κύριες προτεραιότητες της νέας κυβέρνησης του Κωνσταντίνου Καραμανλή.

Στο πλαίσιο αυτό λήφθηκαν άμεσα και δραστικά οικονομικά μέτρα όπως η αναπροσαρμογή προς τα πάνω του ορίου του κατώτατου μισθού, η αύξηση του βασικού μισθού των δημοσίων υπαλλήλων, η επιδότηση των παραγωγικών επενδύσεων και των εξαγωγών, η μείωση του κρατικού παρεμβατισμού στις δημόσιες επενδύσεις και στις εξαγωγές και η αύξηση της φορολογίας εισοδήματος¹⁴.

Παρόλο που τα αποτελέσματα της πολιτικής αυτής, μέχρι το τέλος του 1975 έδειχναν ικανοποιητικά, αύξηση του ΑΕΠ κατά 3,3% (σε σταθερές τιμές), ωστόσο ο Κωνσταντίνος Καραμανλής εφιστούσε την προσοχή τόσο στους εργοδότες όσο και στους εργαζόμενους για ορθολογική καταναλωτική συμπεριφορά καθώς το έλλειμμα του εμπορικού ισοζυγίου παρουσίασε αύξηση, ενώ θεωρούσε ότι η άνθιση της ελληνικής οικονομίας θα προέλθει μέσα από την αύξηση των δημοσίων επενδύσεων, οι οποίες θα μπορούσαν να χρηματοδοτηθούν μέσω εγχώριου και εξωτερικού δανεισμού. Τα επόμενα έτη, τα οικονομικά αποτελέσματα παρουσίασαν μία σταθερή πορεία της ελληνικής οικονομίας ενώ το ΑΕΠ αυξήθηκε με μέσο ετήσιο ρυθμό μεταβολής 21,2% (M. Dragoumis, 2004, p. 57-69).

Συνολικά στην περίοδο 1974-1981 ο ρυθμός οικονομικής ανάπτυξης μειώθηκε αισθητά και από 6-7% που κυμάνθηκε την προηγούμενη περίοδο (1961–1974) τώρα ανήλθε περίπου 3-4%, με αποτέλεσμα να αρχίσουν να διακρίνονται αμυδρά τα πρώτα δημοσιονομικά προβλήματα. Στο τέλος της

¹⁴ Στις 30 Ιανουαρίου 1975 η κυβέρνηση ανακοίνωσε μία σειρά μέτρων που αποσκοπούσαν στην αύξηση των έμμεσων φόρων.

δεκαετίας του 1970, η δεύτερη ενεργειακή κρίση (1979) ανέδειξε τα πρώτα διαρθρωτικά προβλήματα της ελληνικής οικονομίας και εμφανίστηκαν για πρώτη φορά προβληματικές επιχειρήσεις. Η μακροοικονομική πολιτική που ασκήθηκε απέτρεψε την κάμψη της παραγωγικής δραστηριότητας αλλά δεν ευνόησε ιδιαίτερα την οικονομική αναδιάρθρωση (Λώλος Σ., 2003, σελ. 1-4). Το σύνολο των δημοσίων δαπανών την περίοδο αυτή ανήλθαν κατά μέσο όρο σε 28,1% του ΑΕΠ (αύξηση περίπου 5% σε σύγκριση με τα έτη 1968-1973 που ήταν 23%) ενώ από αυτές το 15,8% αποτελούσαν οι παραγωγικές δημόσιες δαπάνες και το 12,4% οι μη παραγωγικές δημόσιες δαπάνες.

Ειδικότερα, οι παραγωγικές δημόσιες δαπάνες περιλαμβάνουν: α) τη δημόσια κατανάλωση, που την περίοδο αυτή παρουσίασε αύξοντα ρυθμό με τις αυξήσεις που επήλθαν στους μισθούς (δημόσιοι υπάλληλοι κλπ) και αποτέλεσε περίπου το 13,1% του ΑΕΠ και β) τις δημόσιες επενδύσεις, που κυμάνθηκαν σε 2,6% του ΑΕΠ παρουσιάζοντας ένα σταθερό ρυθμό ελαφρώς μικρότερο από την προηγούμενη περίοδο (Διάγραμμα 3). Αυτό μπορεί να ερμηνευτεί λαμβάνοντας υπόψη ότι η δημοσιονομική πολιτική αυτής της περιόδου ήταν περιοριστική, προκειμένου η οικονομία να μπορέσει να ανακτήσει το χαμένο έδαφος από την περίοδο της δικτατορίας αλλά ταυτόχρονα εφάρμοσε, στο βαθμό που ήταν δυνατό, μία μεταβίβαση κοινωνικών πόρων.

Η μεταβίβαση των πόρων αποτυπώνεται στις μη παραγωγικές δημόσιες δαπάνες, οι οποίες περιλαμβάνουν τις τρέχουσες μεταβιβαστικές πληρωμές, τις επιδοτήσεις από το δημόσιο και τους τόκους του δημόσιου χρέους. Συγκεκριμένα, οι τρέχουσες μεταβιβαστικές πληρωμές κυμάνθηκαν κατά μέσο όρο περίπου 9% του ΑΕΠ (αυξημένες σε σχέση με την περίοδο 1961-1974) και παρουσίασαν συνεχή αυξανόμενο ρυθμό σε όλη τη εξεταζόμενη χρονική περίοδο με μέγιστο ετήσιο ποσοστιαίο ρυθμό μεταβολής το 1981. Οι επιδοτήσεις από το δημόσιο τομέα ανήλθαν κατά μέσο όρο σε 2,3% του ΑΕΠ, εμφανίστηκαν δηλαδή αυξημένες σε σχέση με τις επιδοτήσεις της περιόδου 1961-1973 που κυμάνθηκαν μεταξύ 0,5-1%, ενώ παρουσίασαν συνεχή αυξανόμενη πορεία με μέγιστο ετήσιο ποσοστιαίο ρυθμό μεταβολής τα έτη 1978 και 1981 (που ήταν το τελευταίο έτος διακυβέρνησης του Κωνσταντίνου Καραμανλή) (παράρτημα Πίνακας 3).

Ιδιαίτερα όσον αφορά τους τόκους του δημοσίου χρέους αυτή την περίοδο ανήλθαν σε 1,1% του ΑΕΠ κατά μέσο όρο (από περίπου 0,4% του ΑΕΠ που κυμάνθηκαν την περίοδο 1968-1973). Όλο το εξεταζόμενο χρονικό διάστημα οι τόκοι εμφάνισαν μια συνεχή σταθερή αυξητική πορεία ενώ το έτος 1981 παρουσίασαν το μέγιστο ετήσιο ποσοστιαίο ρυθμό μεταβολής τους. Η αύξηση των τόκων του δημοσίου χρέους σημαίνει ότι η χώρα άρχισε, με την πάροδο

των ετών, να παρουσιάζει έλλειμμα αρχικά στο εμπορικό της ισοζύγιο, να αυξάνεται το έλλειμμα της γενικής κυβέρνησης και κατ' επέκταση το δημόσιο χρέος. Κύρια αιτία του ελλείμματος αυτού ήταν η απώλεια της ανταγωνιστικότητας των ελληνικών προϊόντων. Οι περισσότερες επιχειρήσεις, μετά την αύξηση του κατώτατου μισθού, για να μην περιορίσουν το ποσοστό κέρδους τους μετακύλησαν την άνοδο του κόστους των παραγόμενων προϊόντων στις καταναλωτές, αυξάνοντας με αυτό τον τρόπο τις τιμές των προϊόντων τους (Λαμπρινίδης Μ., 2008, σελ. 32). Άμεση συνέπεια της ανόδου των τιμών ήταν να προτιμηθούν τα προϊόντα άλλων χωρών με χαμηλότερες τιμές τόσο στην εξωτερική όσο και στην εσωτερική αγορά αλλά και να αυξηθεί σημαντικά ο πληθωρισμός, ο οποίος τα έτη 1980-1981 ανήλθε σε 25% του ΑΕΠ¹⁵.

Η περίοδος αυτή έκλεισε με τα ακόλουθα γεγονότα:

- την 1^η Ιανουαρίου 1981, η Ελλάδα εισήλθε ως πλήρες μέλος στην Ευρωπαϊκή Ένωση και αποτέλεσε επίσημα το 10^ο μέλος της. Η χώρα άρχισε πλέον να διανύει μία μεταβατική φάση με συνεχείς αναπροσαρμογές και επανοριοθέτηση της οικονομίας της προς την πλήρη απελευθέρωση του εμπορίου και της ελεύθερης κίνησης κεφαλαίου και εργασίας.
- την 18^η Οκτωβρίου 1981 διεξήχθησαν εκλογές που σηματοδότησαν αλλαγή του πολιτικού σκηνικού. Νικητής των εκλογών αναδείχθηκε το ΠΑΣΟΚ (Πανελλήνιο Σοσιαλιστικό Κίνημα), που ιδρύθηκε από τον Ανδρέα Παπανδρέου στις 3 Σεπτεμβρίου 1974 και υποστηρίχθηκε κυρίως από τα μεσαία κοινωνικά στρώματα.

¹⁵ Την τελευταία πενταετία (1975-1980) κυμαινόταν περίπου στο 13-14% του ΑΕΠ.

3.4 Παρουσίαση των οικονομικών εξελίξεων και των βασικών δημοσιονομικών μεγεθών του δημόσιου τομέα κατά την περίοδο 1981–1989: «Περίοδος αλλαγής των οικονομικών δεδομένων. Κρίση και στασιμότητα»

Η περίοδος αυτή χαρακτηρίστηκε κυρίως από την αντικρουόμενη οικονομική πολιτική που εφάρμοσε η νέα κυβέρνηση του Ανδρέα Παπανδρέου καθώς τα πρώτα έτη άσκησε επεκτατική μακροοικονομική πολιτική ενώ στη συνέχεια εφάρμοσε σταθεροποιητικά δημοσιονομικά προγράμματα. Τα πρώτα έτη της διακυβέρνησης του ο Ανδρέας Παπανδρέου, έχοντας αντιταχθεί έντονα στο παρελθόν στη συνθήκη ένταξης της Ελλάδας στην ΕΟΚ (1981), αμφισβήτησε την ευρωπαϊκή προοπτική της χώρας και επιδίωξε την επίτευξη μίας ειδικής σχέσης της Ελλάδας μέσα στο πλαίσιο της ΕΟΚ¹⁶. Το Μάρτιο του 1983 η Ευρωπαϊκή Κοινότητα απέρριψε το αίτημα της Ελλάδας για ειδική σχέση και μεταχείριση της μέσα στην ΕΟΚ και υποσχέθηκε την παροχή ειδικής χρηματοδότησης μέσω των Μεσογειακών Ολοκληρωμένων Προγραμμάτων (ΜΟΠ). Η αλλαγή της στάσης του Ανδρέα Παπανδρέου ως προς την ΕΟΚ δεν άργησε να έρθει, καθώς με την πάροδο των ετών η Ελλάδα άρχισε να γίνεται όλο και περισσότερο εξαρτημένη από την χρηματοδότηση της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Έπειτα από τη σύνοδο Κορυφής που διεξήχθη στις Βρυξέλλες το Μάρτιο του 1985, ο Παπανδρέου κάνοντας μία ανάλυση κόστους-οφέλους δήλωσε στον ελληνικό λαό ότι το κόστος της εξόδου της Ελλάδας από την ΕΟΚ θα είναι μεγαλύτερο από το κόστος της παραμονής της. Έτσι, προς το τέλος του 1980 η αντιευρωπαϊκή θέση του ΠΑΣΟΚ άρχισε να μετριάζεται και τέθηκε σταδιακά ως εθνική προτεραιότητα η ευρωπαϊκή ενοποίηση της χώρας (Dragoumis M., 2004, p. 70-83).

Όσον αφορά την ανάλυση των οικονομικών εξελίξεων κατά την περίοδο 1982-1985, το ΠΑΣΟΚ άσκησε επεκτατική μακροοικονομική οικονομική πολιτική ικανοποιώντας σε σημαντικό βαθμό τις απαιτήσεις των λαϊκών στρωμάτων για υψηλότερες αποδοχές και συντάξεις, περισσότερες κοινωνικές παροχές, στήριξη της απασχόλησης με περισσότερες προσλήψεις στο δημόσιο τομέα και χρησιμοποίησε ως κύριο μέσο χρηματοδότησης τον εξωτερικό δανεισμό καθώς το δημόσιο χρέος της Ελλάδας μέχρι εκείνη τη χρονική στιγμή (1980-1981) κυμαινόταν περίπου στο 28% του ΑΕΠ και ο δανεισμός για ένα κράτος-μέλος της Ευρωπαϊκής Κοινότητας ήταν εύκολη υπόθεση. Όμως οι οικονομικές συγκυρίες εκείνης της εποχής, (υψηλός

¹⁶ Χαρακτηριστική είναι η απαίτηση του προς την Ευρωπαϊκή Κοινότητα να διεξαχθεί δημοψήφισμα στη χώρα σχετικά με την είσοδο της Ελλάδας στην Κοινότητα, απαίτηση που δεν έγινε αποδεκτή καθώς η χώρα είχε γίνει ήδη πλήρης μέλος.

πληθωρισμός (πάνω από 20% του ΑΕΠ), περίπου 250 επιχειρήσεις που απασχολούσαν 100.000 εργαζόμενους ήταν στα όρια της χρεοκοπίας, αύξηση του επιπέδου της ανεργίας), δεν ευνόησαν καθόλου την εφαρμοζόμενη πολιτική.

Έτσι το 1983 δημιουργήθηκε ο Οργανισμός Ανασυγκρότησης Επιχειρήσεων (ΟΑΕ) με σκοπό τη στήριξη και την εξυγίανση των προβληματικών επιχειρήσεων, που δεν μπορούσαν να εξυπηρετήσουν το χρέος τους προς τις τράπεζες, με απώτερο στόχο να μετατρέψει σε βιώσιμες τις ανταγωνιστικές επιχειρήσεις και να ρευστοποιήσει τις υπόλοιπες. Με αυτό τον τρόπο, πολλές μεγάλες επιχειρήσεις περιήλθαν στον έλεγχο του δημοσίου με άμεση επίδραση την αύξηση της απασχόλησης στον ευρύτερο δημόσιο τομέα (Λώλος Σ., 2003, σελ. 8, Λαμπρινίδης Μ. 2008, σελ. 36-37). Ο ρυθμός οικονομικής ανάπτυξης μειώθηκε αισθητά και από 3-4% που κυμάνθηκε την προηγούμενη περίοδο (1974-1981) τώρα κυμάνθηκε περίπου 0,5-1%, με αποτέλεσμα να είναι πλέον ορατά τα δημοσιονομικά προβλήματα. Παρατηρήθηκε αύξηση του ελλείμματος της Γενικής Κυβέρνησης, που το 1985 έφτασε ως ποσοστό του ΑΕΠ περίπου το 12% (από 9% που ήταν το 1981) και διόγκωση του δημόσιου χρέους που το 1985 ανήλθε περίπου σε 58% του ΑΕΠ (από 28% που κυμαινόταν κατά τη διάρκεια του 1980) (Ιορδάνογλου Χ., 2003, σελ.80-86). Οι δημόσιες δαπάνες παρουσίασαν συνολικά μία συνεχή αυξητική πορεία, σε αντίθεση με τα έσοδα της γενικής κυβέρνησης, οι οποίες την περίοδο αυτή, 1982-1985, ανήλθαν κατά μέσο όρο σε 37% του ΑΕΠ (σημείωσαν δηλαδή μεγάλη αύξηση περίπου 9% σε σύγκριση με τα έτη 1974-1981 που ήταν 28%) ενώ από αυτές το 18,9 % (έναντι του 15,77% της προηγούμενης περιόδου) αποτέλεσαν οι παραγωγικές δημόσιες δαπάνες και το 17,9% (έναντι του 12,4%) οι παραγωγικές δημόσιες δαπάνες. Αυτή την περίοδο παρατηρήθηκε ότι οι μη παραγωγικές δημόσιες δαπάνες ξεπέρασαν τις παραγωγικές δημόσιες δαπάνες κατά 1%, γεγονός το οποίο δείχνει ότι η οικονομική πολιτική βασίστηκε κυρίως στην μονομερή μεταβίβαση πόρων στο κοινωνικό σύνολο (Διάγραμμα 4).

Ειδικότερα, η αύξηση των παραγωγικών δημοσίων δαπανών οφειλόταν κατά ένα μεγάλος μέρος στην αύξηση της δημόσιας κατανάλωσης που την περίοδο αυτή αποτέλεσε κατά μέσο όρο το 15,7% του ΑΕΠ (έναντι του 13,1% της προηγούμενης περιόδου) καθώς ο ευρύτερος δημόσιος τομέας ενισχύθηκε με περισσότερους δημοσίους υπαλλήλους ενώ ταυτόχρονα ενισχύθηκε σημαντικά ο μισθός τους. Από το Διάγραμμα 3 παρατηρείται ότι η δημόσια κατανάλωση αυξανόταν συνεχώς από το 1982 με αποκορύφωμα το έτος 1985 που σημειώθηκε η μέγιστη τιμή της από το 1961 και μετά. Από την άλλη πλευρά, οι δημόσιες επενδύσεις παρουσίασαν περίπου την ίδια εικόνα με τη δημόσια κατανάλωση, δηλαδή παρουσίασαν μία συνεχή αύξηση με την πάροδο των ετών (ανήλθαν κατά μέσο όρο σε 3,1% του ΑΕΠ έναντι του 2,6%

της προηγούμενης περιόδου) και το 1985 έλαβαν τη μέγιστη τιμή που είχε σημειωθεί μέχρι την εξεταζόμενη χρονική στιγμή.

Όσον αφορά τις μη παραγωγικές δημόσιες δαπάνες, δηλαδή τις τρέχουσες μεταβιβαστικές πληρωμές και τους τόκους εξυπηρέτησης του δημοσίου χρέους, παρουσίασαν περίπου όμοια εικόνα με τις παραγωγικές δημόσιες δαπάνες δηλαδή εμφανίστηκαν αυξημένες σε σχέση με τις προηγούμενες εξεταζόμενες περιόδους. Την κύρια αιτία της αύξησης τους αποτέλεσαν οι τρέχουσες μεταβιβαστικές πληρωμές οι οποίες κυμάνθηκαν κατά μέσο όρο περίπου 13% του ΑΕΠ (αυξημένες σε σχέση με την περίοδο 1974-1981 που ανήλθαν σε 9% του ΑΕΠ). Συγκεκριμένα, οι τρέχουσες μεταβιβαστικές πληρωμές παρουσίασαν, μετά τη σημαντική αύξηση του 1981, συνεχή αυξανόμενο ρυθμό σε όλη τη εξεταζόμενη χρονική περίοδο με μέγιστο ετήσιο ποσοστιαίο ρυθμό μεταβολής το 1982 (βλέπε παράρτημα Πίνακα 3) και μέγιστη τιμή (14,2%) το 1985. Η ανωτέρω αύξηση, ερμηνεύεται εύκολα, αν λάβει κανείς υπόψη του ότι η οικονομική πολιτική, που εφαρμόστηκε τα έτη 1982-1985, είχε ως κύριο σκοπό να προσφέρει περισσότερες κοινωνικές παροχές και να μεταβιβάσει κοινωνικούς πόρους στα λαϊκά στρώματα.

Όσον αφορά τους τόκους εξυπηρέτησης του δημοσίου χρέους αυτή την περίοδο ανήλθαν κατά μέσο όρο σε 2,6% του ΑΕΠ (από 1,1% του ΑΕΠ που κυμάνθηκαν την περίοδο 1974-1981). Στο εξεταζόμενο χρονικό διάστημα, οι τόκοι μειωθήκαν το 1982 ενώ τα επόμενα έτη παρουσίασαν μία συνεχή αυξητική πορεία με αποκορύφωμα το έτος 1985 που έλαβαν τη μέγιστη τιμή (3,6%) που σημειώθηκε από το 1961 και μετά, όπως φαίνεται από το Διάγραμμα 3. Η συνεχής αύξηση των τόκων του δημοσίου χρέους σημαίνει ότι, με την πάροδο των ετών, αυξήθηκε το δημόσιο χρέος της χώρας καθώς παρουσιάστηκε δημοσιονομικό έλλειμμα. Η αύξηση του ελλείμματος αυτής της περιόδου, οφείλεται στους ακόλουθους παράγοντες: στην εύκολη προσφυγή στον εξωτερικό δανεισμό για την χρηματοδότηση των δημοσίων δαπανών, στη μείωση των εξαγωγών των ελληνικών προϊόντων λόγω της κατάρρευσης των αγορών της Μέσης Ανατολής, του περιορισμού των αγορών της Ανατολικής Ευρώπης και της απώλειας της ανταγωνιστικότητας των ελληνικών προϊόντων σε σχέση με τα προϊόντα των λοιπών κρατών-μελών της ΕΟΚ, στην αύξηση των εισαγόμενων προϊόντων λόγω της μεταβολής των καταναλωτικών προτύπων (στροφή προς τα δυτικά προϊόντα), στη μείωση των τρεχουσών μεταβιβάσεων από το εξωτερικό (μεταναστευτικά εμβάσματα κλπ) λόγω της διεθνούς ύφεσης (Λώλος Σ., 2003, σελ. 7-9), που όμως στο παρελθόν αποτέλεσαν την κύρια πηγή χρηματοδότησης των δημοσίων δαπανών και του ελλείμματος του ισοζυγίου πληρωμών.

Οι επιδοτήσεις από το δημόσιο τομέα παρουσίασαν μία διαφορετική εικόνα από τις ανωτέρω μη παραγωγικές δημόσιες δαπάνες, καθώς ανήλθαν κατά μέσο όρο σε 2,1% του ΑΕΠ, εμφανίστηκαν δηλαδή ελαφρώς μειωμένες σε σχέση με τις επιδοτήσεις της περιόδου 1974-1981 που κυμάνθηκαν κατά μέσο όρο 2,3%, ενώ τα πρώτα 2 έτη ο ετήσιος ποσοστιαίος ρυθμός μεταβολής τους παρουσίασε φθίνουσα πορεία. Το επόμενο έτη της εξεταζόμενης περιόδου, δηλαδή 1984-1985 αυξηθήκαν ελαφρώς και στο τέλος του 1985 παρουσίασαν την μέγιστη τιμή τους (2,4%).

Στις 2 Ιουνίου 1985 διεξήχθησαν εκλογές όπου νικητής αναδείχθηκε για άλλη μία φορά το ΠΑΣΟΚ με ηγέτη τον Ανδρέα Παπανδρέου¹⁷. Τον Οκτώβριο του ίδιου έτους η κυβέρνηση εκπόνησε ένα διετές σταθεροποιητικό πρόγραμμα προκειμένου να εξισορροπήσει την μακροοικονομική αστάθεια που επικρατούσε. Υπεύθυνος για την εφαρμογή του σταθεροποιητικού προγράμματος ήταν ο Υπουργός Οικονομίας και Οικονομικών, Κώστας Σημίτης, καθηγητής της Νομικής Σχολής και συνιδρυτής του ΠΑΣΟΚ. Συγκεκριμένα, το ανωτέρω πρόγραμμα στόχευε στη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας της ελληνικής οικονομίας, τον έλεγχο και την περικοπή των δημοσιονομικών ελλειμμάτων, τον έλεγχο και τον περιορισμό του πληθωρισμού και του ισοζυγίου πληρωμών. Βασικό μέσο για την επίτευξη των παραπάνω στόχων ήταν η μείωση του εργατικού κόστους, που με την σειρά του, θα έδινε κίνητρα για νέες επενδύσεις, οι οποίες θα βελτίωναν την ανταγωνιστικότητα της οικονομίας.

Για να επιτευχθούν τα ανωτέρω, κρίθηκε σκόπιμος ο περιορισμός του εξωτερικού δανεισμού, η εφαρμογή αυστηρής εισοδηματικής πολιτικής, η υποτίμηση της δραχμής (κατά 15%) και η άσκηση σφιχτής νομισματικής πολιτικής. Αποτέλεσμα του ανωτέρω προγράμματος ήταν η μείωση των πραγματικών μισθών (1986, 1987), η αύξηση της επιχειρηματικής κερδοφορίας, η μείωση του ελλείμματος της Γενικής Κυβέρνησης (10% του ΑΕΠ από 12% που κυμαινόταν το 1985), η μείωση του πληθωρισμού (16% του ΑΕΠ έναντι του 20% το 1985) και ο περιορισμός του ελλείμματος του ισοζυγίου πληρωμών (Ιορδάνογλου Χ., σελ. 80-86).

Όμως η επιτυχία του προγράμματος σταθεροποίησης ήταν πρόσκαιρη καθώς δεν κατόρθωσε να δημιουργήσει ένα σταθερό επενδυτικό κλίμα και να προσελκύσει σημαντικές ξένες άμεσες επενδύσεις. Έτσι, παρόλο που την

6 Σλόγκαν της προεκλογικής εκστρατείας του ΠΑΣΟΚ ήταν η υπόσχεση για «Ακόμη Καλύτερες Ημέρες» ενώ ο Ανδρέας Παπανδρέου κατόρθωσε να στρέψει την προσοχή των ψηφοφόρων στην απειλή επανόδου της συντηρητικής κυβέρνησης της Νέας Δημοκρατίας («δεξιά»), κάνοντας λόγο για μάχη ανάμεσα στο σκοτάδι και στο φως, και να απηφίσουν την οικονομική πολιτική που εφαρμόστηκε την προηγούμενη τετραετία.

διετία 1986-1987 παρατηρήθηκαν σημαντικές περικοπές στις δημόσιες επενδύσεις, τα δημοσιονομικά ελλείμματα διατηρήθηκαν λόγω απουσίας πολιτικής εξυγίανσης των δημοσίων δαπανών.

Το πρόγραμμα σταθεροποίησης δεν έγινε αποδεκτό από το κοινωνικό σύνολο, καθώς ο πολιτικός κόσμος θεωρούσε ότι το ΠΑΣΟΚ αθέτησε τις προεκλογικές του υποσχέσεις, και εγκαταλείφθηκε λίγο πριν λήξει η διετία κατόπιν αντιδράσεων που προήλθαν από όλα τα πολιτικά κόμματα και τα εργατικά συνδικάτα. Ο ίδιος ο πρωθυπουργός, λόγω του πολιτικού κόστους και εν όψει των εκλογών του 1989, εγκατέλειψε την περιοριστική εισοδηματική πολιτική το 1987, γεγονός το οποίο ώθησε το Υπουργό Οικονομίας και Οικονομικών, Κώστα Σημίτη, να παραιτηθεί.

Τα επόμενα έτη της διακυβέρνησης ΠΑΣΟΚ, 1988-1989, η μακροοικονομική πολιτική που ασκήθηκε ήταν επεκτατική. Οι δημόσιες δαπάνες και αυτή την τετραετία παρουσίασαν ένα σταθερό αύξοντα ρυθμό και ανήλθαν κατά μέσο όρο 40,32% του ΑΕΠ (έναντι του 37% της προηγούμενης διακυβέρνησης ΠΑΣΟΚ 1982-1985 ενώ συγκρινόμενες με την προηγούμενη εξεταζόμενη περίοδο, 1974-1981, που κυμάνθηκαν περίπου 28% παρουσίασαν τεράστια αύξηση, 12 ποσοστιαίες μονάδες). Από το προαναφερόμενο σύνολο των δημοσίων δαπανών το 18,2% αποτέλεσαν οι παραγωγικές δημόσιες δαπάνες (περίπου ίδιο ποσοστό με την προηγούμενη τετραετία, 1982-1985) ενώ το 22,16% (έναντι του 17,9% της περιόδου 1982-1985) αποτέλεσαν οι μη παραγωγικές δημόσιες δαπάνες. Παρατηρήθηκε δηλαδή μία μεγάλη αύξηση των μη παραγωγικών δημοσίων δαπανών κατά τα έτη 1986-1989 (κατά 4,2 ποσοστιαίες μονάδες σε σχέση με την περίοδο 1982-1985 και κατά περίπου 10 ποσοστιαίες μονάδες σε σύγκριση με την περίοδο 1974-1981). Ήταν η πρώτη φορά στην ελληνική οικονομία που οι μη παραγωγικές δημόσιες ξεπέρασαν τις παραγωγικές δημόσιες δαπάνες (όπως φαίνεται και στο Διάγραμμα 4). Σημειώνεται ότι οι μεγάλες μη παραγωγικές δημόσιες δαπάνες αποτελούν χαρακτηριστικό φαινόμενο προβληματικών οικονομιών δεδομένου ότι αποτελούν τροχοπέδη στην μελλοντική ανάπτυξη της χώρας και στη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας καθώς απορροφούν ένα μεγάλο ποσοστό των πόρων που όμως αποτελεί μια απλή μεταβίβαση πόρων χωρίς να δημιουργεί προϋποθέσεις ανάπτυξης. Οι δημόσιες δαπάνες κοινωνικού χαρακτήρα μπορούν να δικαιολογηθούν μόνο μέχρι του σημείου εκείνου, που δεν πλήττει τις μακροχρόνιες αναπτυξιακές προοπτικές της χώρας.

Όσον αφορά τις παραγωγικές δημόσιες δαπάνες η περαιτέρω ανάλυση τους δεν κρίνεται απαραίτητη καθώς εμφανίζουν την ίδια περίπου εικόνα με την περίοδο 1982-1985 (η δημόσια κατανάλωση κυμάνθηκε κατά μέσο όρο σε 15,2% του ΑΕΠ έναντι του 15,7% και οι δημόσιες επενδύσεις ανήλθαν κατά

μέσο όρο σε 2,9% του ΑΕΠ έναντι του 3,1% της προηγούμενης περιόδου. Εμφανίζουν δηλαδή μία μικρή μείωση που μπορεί να θεωρηθεί ως απόρροια της εφαρμογής του σταθεροποιητικού προγράμματος.

Από την άλλη πλευρά, οι μη παραγωγικές δημόσιες δαπάνες παρουσίασαν τη μεγαλύτερη αύξηση σε σχέση με τις προηγούμενες εξεταζόμενες περιόδους. Η αύξηση αυτή οφείλεται κατά πρώτο λόγο στην αύξηση των τόκων του δημοσίου χρέους και κατά δεύτερο λόγο στην αύξηση των τρεχουσών μεταβιβαστικών πληρωμών. Ειδικότερα, οι τόκοι εξυπηρέτησης του δημοσίου χρέους αυτή την περίοδο ανήλθαν σε 5,7% του ΑΕΠ κατά μέσο όρο (από 2,6% που κυμάνθηκαν την περίοδο 1982-1985 και από 1,1% του ΑΕΠ που κυμάνθηκαν την περίοδο 1974-1981). Σε όλη την εξεταζόμενη περίοδο οι τόκοι παρουσίασαν συνεχή άνοδο ενώ σημείωσαν την μέγιστη τιμή τους (6,9%)¹⁸ το έτος 1988, μόλις δηλαδή σταμάτησε το διετές σταθεροποιητικό πρόγραμμα. Η αύξηση των τόκων του δημοσίου χρέους σημαίνει ότι, με την πάροδο των ετών, το δημόσιο χρέος της χώρας αυξήθηκε σε τέτοιο βαθμό με τον συνεχή εξωτερικό δανεισμό (έφτασε το 1989 το 69%), που παρόλη την προσπάθεια συγκράτησης του δημοσιονομικού ελλείμματος κατά την προηγούμενη διετία, με την εφαρμογή του σταθεροποιητικού προγράμματος, δεν κατέστη δυνατός ο περιορισμός του.

Όσον αφορά τις τρέχουσες μεταβιβαστικές πληρωμές κυμάνθηκαν κατά μέσο όρο περίπου 14,5% του ΑΕΠ (αυξημένες έναντι του 13% της περιόδου 1982-1985 και έναντι του 9,03% του ΑΕΠ της περιόδου 1974-1981) ενώ παρουσίασαν σταθερό ρυθμό σε όλη τη εξεταζόμενη χρονική περίοδο. Η ανωτέρω αύξηση, ερμηνεύεται εύκολα, αν λάβει κανείς υπόψη του ότι η οικονομική πολιτική, που εφαρμόστηκε και αυτή την τετραετία είχε ως σκοπό να μεταβιβάσει κοινωνικούς πόρους στα λαϊκά στρώματα εν όψει των ερχόμενων εκλογών.

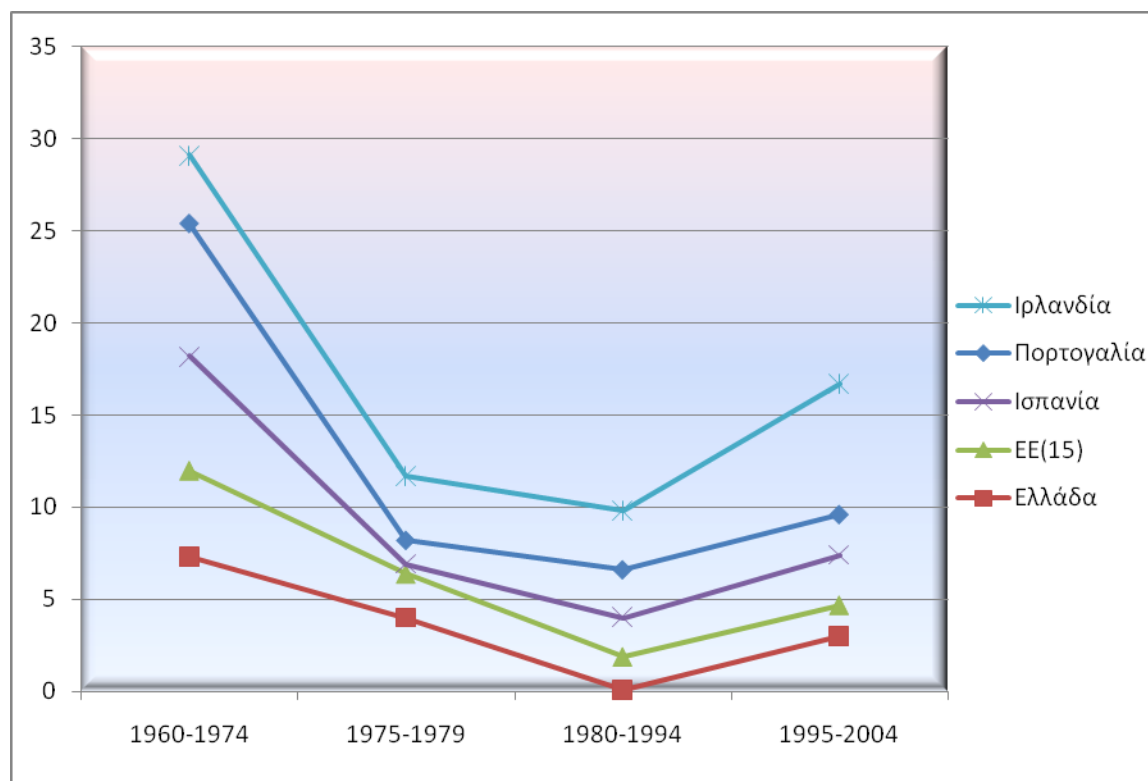
Στα τέλη της δεκαετίας του '80 και στις αρχές του '90, η ελληνική οικονομία παρουσίασε πλέον μία στασιμότητα και άρχισε να μένει πίσω έναντι των υπολοίπων χωρών που αντιμετώπιζαν μέχρι πρότινος τις ίδιες οικονομικές συνθήκες και εμπειρίες κατά την είσοδο τους στην Ευρωπαϊκή Ένωση (Διεθνές Νομισματικό Ταμείο, 2006). Έτσι, χώρες όπως η Ιρλανδία, η Ισπανία και η Πορτογαλία άρχισαν να εμφανίζουν έναν αυξανόμενο ποσοστιαίο ρυθμό αύξησης του κατά κεφαλή ΑΕΠ ενώ η Ελλάδα την περίοδο αυτή παρουσίασε σχεδόν μηδενική ποσοστιαία αύξηση του κατά κεφαλή ΑΕΠ. Έτσι, μεταξύ των χωρών αυτών, αποτέλεσε τη μόνη χώρα που κινήθηκε κάτω από το μέσο όρο της Ευρώπης των 15 (βλέπε Διάγραμμα 5). Η Ευρωπαϊκή Κομισιόν, το διεθνές Νομισματικό Ταμείο (IMF) και ο ΟΟΣΑ έσπευσαν να κρούσουν τον

¹⁸ από το 1960 και μετά

κώδωνα του κινδύνου και επισήμαναν στις μελέτες τους ότι η οικονομία της Ελλάδας φαίνεται να έχει εισέλθει σε ένα φαύλο κύκλο χαμηλών επενδύσεων, χαμηλής ανάπτυξης, κυβερνητικής χρηματοδότησης του ελλείμματος, εξάρτησης από την εισροή των ευρωπαϊκών επιδοτήσεων, υψηλού πληθωρισμού και δημοσίου χρέους.

Διάγραμμα 5

Ποσοστιαία αύξηση του κατά κεφαλή ΑΕΠ

Πηγή: IMF Country Report No 06/5, January 2006

Η εξεταζόμενη περίοδος έκλεισε με τα ακόλουθα γεγονότα που δημιούργησαν πολιτική αστάθεια:

1. Το Νοέμβριο 1988 ο Ανδρέας Παπανδρέου βρέθηκε να εμπλέκεται στο σκάνδαλο Κοσκωτά.
2. Η ασθένεια του πρωθυπουργού αποδιοργάνωσε την κυβέρνηση.
3. Η ανωτέρω εμπλοκή του ΠΑΣΟΚ οδήγησε σε παραίτηση στελεχών της κυβέρνησης και προκηρύχθηκαν άμεσα εκλογές.

4. Το Νοέμβριο 1989, έπειτα από διεξαγωγή δύο διαδοχικών εκλογικών αναμετρήσεων, σχηματίστηκε νέα κυβέρνηση συνασπισμού των κομμάτων της ΝΔ, ΠΑΣΟΚ και των κομμάτων της Αριστεράς με πρωθυπουργό τον Ξενοφώντα Ζολώτα.

3.5 Παρουσίαση των οικονομικών εξελίξεων και των βασικών δημοσιονομικών μεγεθών του δημόσιου τομέα κατά την περίοδο 1990–2001: «Επιτάχυνση προς την Ευρωπαϊκή Ενοποίηση»

Το χαρακτηριστικό γνώρισμα αυτής της περιόδου είναι η νέα οικονομική πολιτική που εφαρμόστηκε στη χώρα. Παρατηρήθηκε στροφή του οικονομικού ενδιαφέροντος από την μονομερή μεταβίβαση των λαϊκών παροχών προς την εκτόνωση των δυσμενών συνεπειών από την οικονομική κρίση και προσπάθεια εξεύρεσης λύσεων για την οικονομική αναδιάρθρωση και την ένταξη της χώρας στη ζώνη της Οικονομικής και Νομισματικής Ένωσης (ΟΝΕ).

Η νέα οικουμενική κυβέρνηση προσπάθησε κατά τους πρώτους μήνες της διακυβέρνησής της να υλοποιήσει ένα νέο σταθεροποιητικό δημοσιονομικό πρόγραμμα¹⁹ αλλά δεν τα κατάφερε καθώς ανετράπη τον Μάρτιο του 1990. Στις νέες εκλογές που διενεργήθηκαν στις 7 Απριλίου 1990, νικητής αναδείχθηκε η Νέα Δημοκρατία, υπό την αρχηγία του Κωνσταντίνου Μητσοτάκη, η οποία απέκτησε την κοινοβουλευτική πλειοψηφία με διαφορά 2 μόνο έδρες. Η πολιτική φιλοσοφία της νέας κυβέρνησης ήταν η μείωση του ρόλου του κράτους μέσω της ιδιωτικοποίησης των δημοσίων επιχειρήσεων και η εφαρμογή ενός προγράμματος δημοσιονομικής σταθεροποίησης με βασικούς στόχους την μείωση των δημοσιονομικών ελλειμμάτων, του δημόσιου χρέους, του πληθωρισμού και την οικονομική αναδιάρθρωση (Dragoumis M., 2004, p. 84-91).

Όμως, παρόλη την προσπάθεια συγκράτησης των δημοσιονομικών μεγεθών και μείωσης του ελλείμματος, το κύριο πρόβλημα και αυτής της κυβέρνησης παρέμενε το υψηλό δημόσιο έλλειμμα. Συγκεκριμένα, τόσο το χρέος όσο και το έλλειμμα της Γενικής Κυβέρνησης παρέμενε ιδιαίτερα υψηλό (περίπου 85% και 13% του ΑΕΠ αντίστοιχα) με αποτέλεσμα τον Μάρτιο του 1992 η Ευρωπαϊκή Νομισματική Επιτροπή να αποστείλει μία ιδιαίτερα επικριτική επιστολή για τις επιδόσεις της ελληνικής οικονομίας.

¹⁹ Το πρόγραμμα αυτό συντάχθηκε από μία επιτροπή εξεχουσών οικονομολόγων .

Την περίοδο 1990-1993 η μακροοικονομική πολιτική που ασκήθηκε ήταν περιοριστική. Παρόλο αυτά όμως και πάλι το σύνολο των δημοσίων δαπανών εμφανίστηκε αυξημένο (42,4% του ΑΕΠ) σε σχέση με την προηγούμενη περίοδο 1986-1989 (που κυμάνθηκε 40,3%). Από το σύνολο αυτό, το 17,3% κατά μέσο όρο αποτέλεσαν οι παραγωγικές δημόσιες δαπάνες (μειωθήκαν ελαφρώς σε σχέση με την προηγούμενη τετραετία που ανήλθαν σε 18,2% του ΑΕΠ) ενώ περίπου το 25% του ΑΕΠ αποτέλεσαν οι μη παραγωγικές δαπάνες (έναντι του 22,2% της προηγούμενης τετραετίας). Παρατηρήθηκε δηλαδή μία αύξηση των μη παραγωγικών δημοσίων δαπανών (κατά 3 περίπου ποσοστιαίες μονάδες) και μία μικρή μείωση των παραγωγικών δαπανών. Αυτό το οποίο τυγχάνει ιδιαίτερου ενδιαφέροντος σε αυτή την περίοδο, είναι ότι, με την πάροδο των ετών, άρχισε να διευρύνεται το άνοιγμα της ψαλίδας μεταξύ παραγωγικών και μη δημοσίων δαπανών (βλέπε Διάγραμμα 4). Το γεγονός ότι οι μη παραγωγικές δαπάνες υπερέβαιναν τις παραγωγικές δαπάνες, σημαίνει ότι η οικονομία παρέμενε στάσιμη και δεν μπορούσε να αναπτυχθεί λόγω του περιοριστικού παράγοντα της αύξησης του δημόσιου χρέους που είχε σαν άμεσο επακόλουθο την αντίστοιχη διαχρονική αύξηση των τόκων εξυπηρέτησης του δημόσιου χρέους.

Ειδικότερα, οι παραγωγικές δημόσιες δαπάνες εμφάνισαν την ακόλουθη εικόνα: η δημόσια κατανάλωση κυμάνθηκε κατά μέσο όρο σε 14,3% του ΑΕΠ έναντι του 15,2% της περιόδου 1986-1989 ενώ έλαβε τις μεγαλύτερες τιμές τα έτη 1990 (15,1%) και 1993 (14,3%). Οι δημόσιες επενδύσεις αυξηθήκαν λίγο (3,01% του ΑΕΠ) σε σχέση με την περίοδο 1986-1989 (2,9%). Οι ανωτέρω δαπάνες εμφάνισαν συνολικά μία μικρή μείωση που μπορεί να θεωρηθεί ως απόρροια της εφαρμογής του σταθεροποιητικού προγράμματος.

Όσον αφορά τις μη παραγωγικές δημόσιες δαπάνες παρουσίασαν μία συνεχή αύξηση σε σχέση με τις προηγούμενες εξεταζόμενες περιόδους. Αξιοσημείωτο είναι ότι το έτος 1993 έλαβαν την μέγιστη τιμή τους μέχρι στιγμής (26,4% του ΑΕΠ). Η αύξηση αυτή οφειλόταν καθαρά στην αύξηση των τόκων του δημοσίου χρέους. Συγκεκριμένα, οι τόκοι εξυπηρέτησης του δημοσίου χρέους αυτή την περίοδο ανήλθαν σε 9,9% του ΑΕΠ κατά μέσο όρο (από 5,7% που κυμάνθηκαν την περίοδο 1986-1989) σημειώνοντας δηλαδή αύξηση περίπου 4 ποσοστιαίες μονάδες. Σε όλη την εξεταζόμενη περίοδο οι τόκοι παρουσίασαν συνεχή άνοδο²⁰ ενώ σημείωσαν την μέγιστη τιμή τους (11,4%)²¹ το έτος 1993. Η αύξηση των τόκων του δημοσίου χρέους σημαίνει ότι, με την πάροδο των ετών, το χρέος της Γενικής Κυβέρνησης αυξήθηκε σε τέτοιο βαθμό (το 1993 ξεπέρασε το 110% του ΑΕΠ), που, παρόλη την

²⁰ με εξαίρεση το έτος 1991

²¹ από το 1960 και μετά

προσπάθεια συγκράτησης του δημοσιονομικού ελλείμματος με την εφαρμογή σταθεροποιητικών προγραμμάτων, δεν κατέστη δυνατός ο περιορισμός του.

Όσον αφορά τις τρέχουσες μεταβιβαστικές πληρωμές κυμάνθηκαν στα ίδια επίπεδα με την περίοδο 1986-1989 (κατά μέσο όρο περίπου 14,5% του ΑΕΠ) ενώ παρουσίασαν μία σταθερότητα σε όλη τη εξεταζόμενη χρονική περίοδο. Οι επιδοτήσεις από το Δημόσιο παρουσίασαν διαφορετική εικόνα καθώς μειώθηκαν αισθητά (μέσος όρος 0,7% του ΑΕΠ έναντι του σταθερού 2% της δεκαετίας του '80). Η μείωση αυτή οφείλεται αφενός στην περιοριστική μακροοικονομική πολιτική που ασκήθηκε προκειμένου να συγκρατηθούν οι δημόσιες δαπάνες αφετέρου στην εισροή πόρων προς την χώρα μας από τα Ευρωπαϊκά Διαρθρωτικά Ταμεία .

Η κυβέρνηση δεν κατάφερε να εξυγιάνει και να περικόψει τις δημόσιες δαπάνες ώστε να μειώσει τα δημοσιονομικά ελλείμματα. Τα μεγάλα ελλείμματα με την σειρά τους δεν επέτρεψαν την πτώση των επιτοκίων, μέσω της οποίας η χώρα θα μπορούσε να προσελκύσει ξένες άμεσες επενδύσεις που θα έδιναν την ώθηση στην οικονομική δραστηριότητα να εξέλθει από την κρίση στην οποία είχε περιέλθει.

Την εξεταζόμενη περίοδο, η κυβερνητική περιοριστική πολιτική δημιούργησε έντονη κοινωνική δυσανεμία που εκφράστηκε μέσω εκτεταμένων λαϊκών κινητοποιήσεων και απεργιών²² με αποτέλεσμα τον Σεπτέμβριο του 1993 η κυβέρνηση να χάσει την κοινοβουλευτική πλειοψηφία της. Τον Οκτώβριο του 1993 διεξήχθησαν νέες βουλευτικές εκλογές στις οποίες νικητής αναδείχθηκε το ΠΑΣΟΚ υπό την ηγεσία του Ανδρέα Παπανδρέου. Η νέα κυβέρνηση που σχηματίστηκε υιοθέτησε (όσο περίεργο και αν φαίνεται) την ίδια πολιτική φιλοσοφία με την προηγούμενη κυβέρνηση της Νέας Δημοκρατίας αποφεύγοντας την υλοποίηση των παλαιότερων ριζοσπαστικών ιδεών του ΠΑΣΟΚ ενώ έθεσε ως άμεση προτεραιότητα την είσοδο της χώρας στην ΟΝΕ. Ωστόσο, η υγεία του Πρωθυπουργού είχε αρχίσει να επιδεινώνεται σταδιακά και στις 17 Ιανουαρίου του 1994 παραιτήθηκε δίνοντας την προεδρία του κόμματος και την αρχηγία του ελληνικού κοινοβουλίου στον Κωνσταντίνο Σημίτη (ενός από τους πρωτεργάτες της ίδρυσης του κόμματος και ένθερμο υποστηρικτή της ευρωπαϊκής ενοποίησης).

Η νέα κυβέρνηση εκπόνησε ένα πρόγραμμα σύγκλισης το οποίο στόχευε στην εκπλήρωση των κριτηρίων του Μάαστριχτ σε ότι αφορούσε τον περιορισμό των δημοσίων ελλειμμάτων, του δημόσιου χρέους και του πληθωρισμού

²² κατά της φιλελευθεροποίησης της αγοράς (ωράριο καταστημάτων), της ιδιωτικοποίησης των δημοσίων επιχειρήσεων (Ιονική Τράπεζα, κλπ), της φορολογικής μεταρρύθμισης κλπ.

προκειμένου η χώρα να μπορέσει να ενταχθεί στην ΟΝΕ μέχρι το τέλος του 1998. Η μακροοικονομική πολιτική που εφαρμόστηκε αυτή την περίοδο ήταν αυστηρά περιοριστική, η πολιτική της υποτίμησης της δραχμής αντικαταστάθηκε από την πολιτική της σκληρής δραχμής ενώ τέθηκε επίσης ως προτεραιότητα ο περιορισμός των δημοσίων δαπανών. Το σλόγκαν που χρησιμοποιήθηκε για την νέα αυτή πολιτική ήταν η λέξη «Λιτότητα».

Τα αποτελέσματα της νέας πολιτικής ήταν η σταδιακή μείωση του πληθωρισμού σε μονοψήφιο αριθμό (από 20% που κυμαινόταν το 1990), ο περιορισμός του ελλείμματος της Γενικής Κυβέρνησης (σε 7% το 1996 από 10% που κυμαινόταν το 1994) και το πάγωμα της αυξητικής πορείας του δημοσίου χρέους. Η ελληνική οικονομία μπήκε σε μία νέα φάση όπου η σταθερότητα του δημόσιου τομέα και η ταχύρυθμη ανάπτυξη του ιδιωτικού τομέα θα εξασφάλιζαν την είσοδο της χώρας στην ΟΝΕ. Ο Κώστας Σημίτης έχοντας επίγνωση των δυσκολιών που είχε να αντιμετωπίσει προκήρυξε νέες εκλογές τον Σεπτέμβριο του 1996, τις οποίες και κέρδισε.

Έχοντας και επίσημα μαζί του τον ελληνικό λαό, ο Σημίτης συνέχισε την εφαρμογή περιοριστικής μακροοικονομικής πολιτικής. Την εξεταζόμενη περίοδο, 1994-2001, ο μέσος ετήσιος ρυθμός μεταβολής του πραγματικού ΑΕΠ ανήλθε σε 3% (από 1,5% περίπου που κυμάνθηκε την δεκαετία του '80), το επενδυτικό κλίμα αρχίζει να βελτιώνεται σταδιακά ενώ οι οικονομικές μεταρρυθμίσεις που στόχευαν στην είσοδο της χώρας προς την ΟΝΕ έτυχαν ευρείας κοινωνικής αποδοχής. Όσον αφορά τις συνολικές δημόσιες δαπάνες παρουσιάζουν αύξηση (45,8% του ΑΕΠ κατά μέσο όρο έναντι του 42,4% της περιόδου 1990-1993). Ο ρυθμός τους όμως παρουσίασε μεταβολή και τα έτη 1996-1999 μειωθήκαν αισθητά (βλέπε Διάγραμμα 4). Από το ανωτέρω σύνολο, το 19,2% του ΑΕΠ κατά μέσο αποτέλεσαν οι παραγωγικές δημόσιες δαπάνες (αυξημένες σε σχέση με την προηγούμενη περίοδο που κυμάνθηκαν 17,3%) και το 26,5% του ΑΕΠ οι μη παραγωγικές δημόσιες δαπάνες (αυξημένες σε σχέση με το 25% που κυμάνθηκαν την περίοδο 1990-1993). Αυτό όμως που διαφοροποιεί αυτή την περίοδο έναντι των προηγούμενων εξεταζομένων περιόδων, είναι η διαφορετική διάρθρωση των δαπανών που απάρτιζαν τις συνολικές δημόσιες δαπάνες. Συγκεκριμένα, παρατηρήθηκε μία τάση μείωσης της ψαλίδας (με αποκορύφωμα το έτος 1999) που είχε ανοιχθεί μεταξύ παραγωγικών και μη παραγωγικών δημοσίων δαπανών από το 1984 και μετά. Σε αυτό συνέβαλε κυρίως η τάση μείωσης που παρουσίασαν οι μη παραγωγικές δημόσιες δαπάνες. Το γεγονός ότι οι μη παραγωγικές δαπάνες ακόμα κυμαινόταν σε υψηλότερο επίπεδο από τις παραγωγικές δαπάνες, σήμαινε ότι η οικονομία παρέμενε στάσιμη χωρίς να μπορεί εύκολα να αναπτυχθεί αλλά άρχισε πλέον να παρουσιάζει ίχνη βελτίωσης (μετά το 1996), έπειτα από την αυστηρή εφαρμογή περιοριστικής μακροοικονομικής πολιτικής. Στο Διάγραμμα 4, το έτος 2000 αποτυπώνεται επίσης μία μεγάλη

αύξηση των συνολικών δημοσίων δαπανών, των παραγωγικών και των μη παραγωγικών δημοσίων δαπανών. Η αύξηση αυτή δεν οφείλεται σε κάποια οικονομική πολιτική που ασκήθηκε εκείνο το έτος αλλά αποτελεί μία παράπλευρη επίπτωση από την μετέπειτα αναθεώρηση που έκανε η χώρα μας ως προς την καταγραφή και μέτρηση των μακροοικονομικών μεγεθών της χώρας μας (ΑΕΠ) στην Eurostat²³.

Ειδικότερα, όσον αφορά τις παραγωγικές δημόσιες δαπάνες την περίοδο 1994-2001, η δημόσια κατανάλωση κυμάνθηκε κατά μέσο όρο σε 15,8% του ΑΕΠ έναντι του 14,3% της περιόδου 1990-1993 και οι δημόσιες επενδύσεις ανήλθαν σε 3,4% του ΑΕΠ έναντι του 3% της περιόδου 1990-1993. Οι ανωτέρω δαπάνες παρουσίασαν συνολικά ένα συνεχή αύξοντα ρυθμό.

Οι μη παραγωγικές δημόσιες δαπάνες σημείωσαν μία συνεχή μείωση από την αρχή της περιόδου μέχρι και το 1999 όπου άρχισαν και πάλι να αυξάνονται. Το έτος 1999 έλαβαν την ελάχιστη τιμή τους (23,5% του ΑΕΠ).

Η μείωση αυτή οφείλεται στη μείωση των τόκων του δημοσίου χρέους και των επιδοτήσεων από το Δημόσιο. Συγκεκριμένα, οι τόκοι εξυπηρέτησης του δημοσίου χρέους αυτή την περίοδο ανήλθαν σε 9% του ΑΕΠ κατά μέσο όρο (από 9,9% που κυμάνθηκαν την περίοδο 1990-1993) σημειώνοντας δηλαδή μείωση περίπου 0,7%. Σε όλη την εξεταζόμενη περίοδο οι τόκοι παρουσίασαν συνεχή μείωση που σημαίνει ότι, με την πάροδο των ετών, τόσο το χρέος όσο και έλλειμμα της Γενικής Κυβέρνησης μειώθηκαν αισθητά. Συγκεκριμένα, την τετραετία 1996-2000, το δημόσιο χρέος κυμάνθηκε κατά μέσο όρο 106% του ΑΕΠ²⁴ (ενώ το 1993 ξεπερνούσε το 110% του ΑΕΠ) και το δημόσιο έλλειμμα δεν ξεπέρασε το 2% του ΑΕΠ²⁵ (ενώ το 1993 κυμαινόταν περίπου 13%). Η προσπάθεια συγκράτησης του δημοσιονομικού ελλείμματος της χώρας στέφθηκε για πρώτη φορά με επιτυχία.

Οι επιδοτήσεις από το Δημόσιο παρουσίασαν περίπου την ίδια εικόνα με την περίοδο 1990-1993 καθώς η πτώση τους συνεχίστηκε (μέσος όρος 0,25% του ΑΕΠ έναντι του 0,7% της προηγούμενης περιόδου). Η περαιτέρω αυτή μείωση οφείλεται τόσο στην εισροή πόρων προς την χώρα μας από τα Κοινοτικά Πλαίσια Στήριξης όσο και στην προσπάθεια συγκράτησης της κυβέρνησης των δημοσίων δαπανών.

²³ Αποτέλεσμα των διαφορετικών συστημάτων μέτρησης των μακροοικονομικών μεγεθών μεταξύ της περιόδου 1960-1999 και 2000-σήμερα είναι να παρουσιάζεται μια ασυνέχεια μεταξύ των ετών 1999-2000 και μία δυσκολία σύγκρισης των επιμέρους μεγεθών (που δίνονται από την ΕΣΥΕ) μεταξύ των 2 περιόδων.

²⁴ μη αναθεωρημένο μέγεθος προκειμένου να γίνει σύγκριση

²⁵ μη αναθεωρημένο μέγεθος

Όσον αφορά τις τρέχουσες μεταβιβαστικές πληρωμές αυξηθήκαν αισθητά σε σχέση με την προηγούμενη περίοδο (κυμάνθηκαν κατά μέσο όρο περίπου 17,2% του ΑΕΠ έναντι του 14,5%) ενώ παρουσίασαν συνεχή αυξανόμενη πορεία σε όλο το εξεταζόμενο χρονικό διάστημα. Η μέγιστη τιμή τους σημειώθηκε το έτος 2000 (από 15,8 σε 22,1) όπως φαίνεται από το Διάγραμμα 3. Η μεγάλη αυτή αύξηση των μεταβιβαστικών πληρωμών οφείλεται τόσο στην προαναφερόμενη ασυνέχεια που παρουσιάζουν τα αναθεωρημένα και μη μακροοικονομικά μεγέθη όσο και στην αύξηση των κοινωνικών παροχών εν όψει των επερχόμενων εκλογών.

Οι εκλογές πραγματοποιήθηκαν στις 9 Απριλίου 2000 και νικητής αναδείχθηκε για άλλη μία φορά το ΠΑΣΟΚ. Η νέα κυβέρνηση Σημίτη, τα έτη 2000-2001, συνέχισε την εφαρμογή αυστηρής μακροοικονομικής πολιτικής, που είχε ορίσει τα προηγούμενα χρόνια, η οποία στόχευε στην επίτευξη των κριτηρίων του Μάαστριχτ που θα της εξασφάλιζαν την ομαλή είσοδο της χώρας στην Οικονομική και Νομισματική Ένωση. Η είσοδος της Ελλάδας στην Ευρωζώνη πραγματοποιήθηκε στις 1/1/2002.

3.6 Παρουσίαση των οικονομικών εξελίξεων και των βασικών δημοσιονομικών μεγεθών του δημόσιου τομέα κατά την περίοδο 2002-σήμερα: «Ευρωπαϊκή Πορεία»

Η είσοδος της χώρας στην ΟΝΕ και η αλλαγή του εθνικού μας νομίσματος σε ευρώ δημιούργησε, όπως αναμενόταν, μία δύσκολη περίοδο προσαρμογής. Οι δημογραφικές αλλαγές του ελληνικού πληθυσμού και η αύξηση του προσδόκιμου ζωής επέβαλαν την αλλαγή του τρόπου χρηματοδότησης των συντάξεων. Ο πρωθυπουργός, την άνοιξη του 2001, πρότεινε την αναμόρφωση του συνταξιοδοτικού συστήματος (περικοπές συντάξεων και αύξηση του ορίου ηλικίας συνταξιοδότησης) καθώς ήταν πλέον ορατό το πρόβλημα της χρηματοδότησης των ασφαλιστικών ταμείων. Όμως, οι προτάσεις αναμόρφωσης του συνταξιοδοτικού αποδοκιμάστηκαν έντονα μέσω μεγάλης απεργιακής κινητοποίησης των εργαζομένων (26 Απριλίου 2001) και η κυβέρνηση υποχώρησε υιοθετώντας μία σειρά μικρότερων μέτρων και αλλαγών στο σύστημα συνταξιοδότησης μέσα στα οποία συγκαταλέγεται και η κρατική συνεισφορά στην χρηματοδότηση των συνταξιοδοτικών κεφαλαίων. Τον Σεπτέμβριο του 2003 ο πρωθυπουργός υιοθέτησε μία σειρά κοινωνικών μέτρων ²⁶ που αποσκοπούσαν στην ενίσχυση των εισοδημάτων των οικονομικά ασθενέστερων τάξεων (Dragoumis M., 2004, p. 91-100). Τα μέτρα αυτά όμως δεν κατάφεραν να αντιστρέψουν το κλίμα δυσαρέσκειας που αντιμετώπιζε η κυβέρνηση καθώς είχε χάσει πλέον τη λαϊκή υποστήριξη. Ο Κώστας Σημίτης έχοντας φτάσει στο τέλος της θητείας του παραιτήθηκε από την ηγεσία του κόμματος και προκήρυξε εκλογές στις 7 Μαρτίου 2004. Διάδοχος του Κώστα Σημίτη ανακηρύχθηκε ο Γεώργιος Παπανδρέου.

Νικητής των εκλογών αναδείχθηκε η Νέα Δημοκρατία υπό την ηγεσία του Κωνσταντίνου Καραμανλή. Η κυβέρνηση Καραμανλή ανέλαβε την εξυγίανση των δημόσιων οικονομικών εν όψει της υπέρβασης των προϋπολογισθέντων δαπανών²⁷ για την διεξαγωγή των Ολυμπιακών Αγώνων στην Αθήνα. Στις 12 Μαΐου του 2004 ο Πρωθυπουργός, στη πρώτη δημόσια συζήτηση στη Βουλή για την Οικονομία, ανακοίνωσε ότι η χώρα αντιμετωπίζει μεγάλο δημοσιονομικό πρόβλημα το οποίο έχει συγκαλυφθεί στον παρελθόν μέσω

²⁶ Αύξηση του επιδόματος των αναπήρων, αύξηση του συντάξιμου ποσού των οικονομικά κατώτερων συνταξιούχων, αύξηση της κατώτερης σύνταξης των αγροτών, αύξηση των αγροτικών αποζημιώσεων σε ορεινές και μειονεκτικές περιοχές, παροχή πρόσθετου επιδόματος σε δημόσιους υπαλλήλους και γιατρούς που εργάζονται σε απόμακρες περιοχές, αύξηση του επιδόματος ανεργίας κλπ.

²⁷ 1,4 δις ευρώ που τελικά έφτασε τα 9 δις ευρώ.

της δημιουργικής λογιστικής²⁸ και ότι το δημόσιο έλλειμμα της Γενικής Κυβέρνησης κυμαίνεται πάνω από το επιτρεπόμενο όριο της Κοινότητας (3%). Στη συνέχεια, παρουσίασε τα πραγματικά μακροοικονομικά μεγέθη, όπως αναδείχθηκαν έπειτα από την αναθεώρηση προς τα πάνω του πραγματικού ΑΕΠ από το 2000 και μετά, στην Eurostat (Στατιστική Υπηρεσία της Κοινότητας) η οποία με τη σειρά της αμφισβήτησε την ορθή είσοδο της Ελλάδας στην Ευρωζώνη το 2001, καθώς το δημόσιο έλλειμμα το 1999 υπερέβαινε το επιτρεπόμενο όριο εισόδου (3%)(βλέπε Πίνακα 1).

Τελικά το θέμα διευθετήθηκε στις 16 Νοεμβρίου 2004 στη Σύνοδο Ecofin. Η Ευρωπαϊκή Κοινότητα αποδέχθηκε την αναθεώρηση των δημοσιονομικών μεγεθών σύμφωνα με τη νέα μέθοδο (ESA 95), όρισε ως περίοδο έναρξης εφαρμογής του νέου συστήματος καταγραφής των δημοσιονομικών μεγεθών τον Μάρτιο του 2000 και προειδοποίησε την Ελληνική κυβέρνηση να λάβει άμεσα μέτρα περιορισμού του δημοσιονομικού ελλείμματος. Κατόπιν η Eurostat, από την πλευρά της συνέστησε Επιτροπή για τη διερεύνηση της ακριβούς μεθόδου καταγραφής των δημοσιονομικών ελλειμμάτων στους Εθνικούς Λογαριασμούς.

Προτεραιότητα της κυβέρνησης τέθηκε η βελτίωση της ανταγωνιστικότητας της χώρας, η δημιουργία νέου αναπτυξιακού νόμου για τις μικρομεσαίες επιχειρήσεις, η καταπολέμηση της διαφθοράς, η επέκταση των ιδιωτικοποιήσεων, η αναμόρφωση του φορολογικού συστήματος και του ελεγκτικού μηχανισμού μέσω του οποίου θα μπορούσε να επιτευχθεί η αύξηση των δημοσίων εσόδων και κατ' επέκταση η μείωση του δημοσιονομικού ελλείμματος. Η μακροοικονομική πολιτική που εφαρμόστηκε την περίοδο 2004-σήμερα ήταν περιοριστική.

Συνολικά, την περίοδο 2002-σήμερα, ο μέσος ετήσιος ρυθμός μεταβολής του πραγματικού ΑΕΠ κυμάνθηκε περίπου 4% (έναντι 3% της περιόδου 1994-2001), ενώ το επενδυτικό κλίμα βελτιώθηκε με το άνοιγμα της ελληνικής οικονομίας προς τις γειτονικές χώρες των Βαλκανίων. Οι συνολικές δημόσιες δαπάνες παρουσίασαν αύξηση (51% του ΑΕΠ κατά μέσο όρο έναντι του 45,8% της περιόδου 1994-2001). Ο ρυθμός τους όπως παρουσίασε διαφορετική εικόνα καθώς ήταν αύξων μέχρι το 2004 ενώ στη συνέχεια ήταν φθίνων (βλέπε Διάγραμμα 4).

²⁸ Τα έσοδα του ΦΠΑ του α' τριμήνου του 2004 μεταφέρονταν εσφαλμένα στα αποτελέσματα των εσόδων του ΦΠΑ του 2003, εσφαλμένη καταγραφή αμυντικών δαπανών κλπ.

Πίνακας 1

Παρουσίαση των Αναθεωρημένων και Μη Αναθεωρημένων Μακροοικονομικών Μεγεθών

	1999	2000	2001	2002	2003	2004
<u>Έλλειμμα Γενικής Κυβέρνησης</u>						
Μη αναθεωρημένα Μεγέθη	1,8	2,0	1,4	1,4	1,7	1,2
Αναθεωρημένα Μεγέθη	3,4	4,1	3,7	3,7	4,6	5,3
<u>Χρέος Γενικής Κυβέρνησης</u>						
Μη αναθεωρημένα Μεγέθη	105	106	107	105	103	
Αναθεωρημένα Μεγέθη	112	114	115	113	110	

Πηγή: IMF Country Report No 05/43, February 2005

Από το ανωτέρω σύνολο, το 21,5% του ΑΕΠ κατά μέσο αποτέλεσαν οι παραγωγικές δημόσιες δαπάνες (αυξημένες σε σχέση με την προηγούμενη περίοδο που κυμάνθηκαν 19,2%) και το 30% του ΑΕΠ οι μη παραγωγικές δημόσιες δαπάνες (αυξημένες σε σχέση με το 26,5% που κυμάνθηκαν την περίοδο 1994-2001). Την περίοδο αυτή παρατηρήθηκε μία τάση αύξησης της ψαλίδας μεταξύ παραγωγικών και μη παραγωγικών δημοσίων δαπανών (βλέπε Διάγραμμα 4). Σε αυτό συνέβαλε κυρίως η τάση μείωσης που παρουσίασαν οι παραγωγικές δημόσιες δαπάνες μετά το 2004 καθώς οι μη παραγωγικές δημόσιες δαπάνες εμφανίστηκαν σταθερές σε όλο το εξεταζόμενο χρονικό διάστημα.

Συγκεκριμένα, όσον αφορά τις παραγωγικές δημόσιες δαπάνες την περίοδο 2002-σήμερα, η δημόσια κατανάλωση κυμάνθηκε κατά μέσο όρο σε 18,1% του ΑΕΠ έναντι του 15,8% της περιόδου 1994-2001. Η αύξηση αυτή οφείλεται

στις πρόσθετες παροχές της προεκλογικής περιόδου (2003-2004), στις δαπάνες που επέφερε η διεξαγωγή των Ολυμπιακών Αγώνων του 2004 στη χώρα μας και στις αλληπάλληλες στρογγυλοποιήσεις του ευρώ προς τα πάνω κατά την περίοδο έναρξης κυκλοφορίας του νέου νομίσματος (2002). Η μέγιστη τιμή σημειώθηκε το 2002, ενώ από το 2002 και μετά παρατηρήθηκε μία συνεχή μείωση των τιμών της. Οι δημόσιες επενδύσεις ανήλθαν κατά μέσο όρο σε 3,3% του ΑΕΠ έναντι του 3,4% της προηγούμενης περιόδου. Οι ανωτέρω δαπάνες εμφάνισαν συνολικά ένα συνεχή αύξοντα ρυθμό μέχρι το 2004 ενώ το υπόλοιπο χρονικό διάστημα μειώθηκαν αισθητά (βλέπε Διάγραμμα 3).

Οι μη παραγωγικές δημόσιες δαπάνες παρουσίασαν μία σημαντική αύξηση το έτος 2003 και στη συνέχεια σημείωσαν σταθερή πορεία για όλο το υπόλοιπο χρονικό διάστημα όπως φαίνεται και στο Διάγραμμα 4. Η αύξηση αυτή οφείλεται κυρίως στην αύξηση των τρεχουσών μεταβιβαστικών πληρωμών. Συγκεκριμένα, οι τρέχουσες μεταβιβαστικές πληρωμές κυμάνθηκαν κατά μέσο όρο περίπου 24,5% του ΑΕΠ (μεγάλη αύξηση σε σχέση με την προηγούμενη περίοδο που ανήλθαν σε 17,2% του ΑΕΠ) και όπως προκύπτει από το διάγραμμα 1 παρουσίασαν μία συνεχή αυξανόμενη πορεία από το 2002 και μετά. Ο μέγιστος ετήσιος ποσοστιαίος ρυθμός μεταβολής σημειώθηκε το έτος 2003 (από 22,9 σε 24,4), έτος εφαρμογής της κοινωνικής πολιτικής Σημίτη υπέρ των οικονομικά ασθενέστερων τάξεων. Η μεταβολή αυτή οφειλόταν αφενός στην εφαρμογή της παραπάνω πολιτικής και στην αύξηση των κοινωνικών παροχών εν όψει των επερχόμενων εκλογών της προηγούμενης κυβέρνησης και αφετέρου στην επέκταση των κοινωνικών παροχών που συνέχισε να εφαρμόζει η νέα κυβέρνηση.

Οι τόκοι εξυπηρέτησης του δημοσίου χρέους αυτή την περίοδο παρουσίασαν διαφορετική εικόνα καθώς κυμάνθηκαν κατά μέσο όρο 5% του ΑΕΠ (από 9% που κυμάνθηκαν την περίοδο 1994-2001) σημειώνοντας δηλαδή μείωση περίπου 4 ποσοστιαίες μονάδες. Σε όλη την εξεταζόμενη περίοδο, οι τόκοι παρουσίασαν πτωτική τάση (βλέπε Διάγραμμα 3) γεγονός το οποίο σημαίνει ότι, με την πάροδο των ετών, τόσο το χρέος όσο και έλλειμμα της Γενικής Κυβέρνησης μειώθηκαν αισθητά. Ενδεικτικά αναφέρεται ο παρακάτω πίνακας που δείχνει την μεταβολή των δημοσιονομικών μεγεθών όπως προέκυψαν κατόπιν της μεγάλης αναθεώρησης του ΑΕΠ (κατά 26%) που έγινε τον Σεπτέμβριο του 2006 και αφορούσε τους εθνικούς λογαριασμούς της περιόδου 2000-2005.

Πίνακας 2

Παρουσίαση των νέων Αναθεωρημένων και Μη Αναθεωρημένων Μακροοικονομικών Μεγεθών 2000-2005

	2000	2001	2002*	2003*	2004*	2005*
<u>ΑΕΠ</u>						
Μη αναθεωρημένο	124,4	133,1	143,5	155,5	168,4	181,1
Αναθεωρημένο	156,5	168	181	196	212,7	228,2
<u>Έλλειμμα Γενικής Κυβέρνησης</u>						
Μη αναθεωρημένο	4,0	4,9	5,2	6,1	7,8	5,2
Αναθεωρημένο	3,2	3,9	4,1	4,9	6,2	4,2
<u>Χρέος Γενικής Κυβέρνησης</u>						
Μη αναθεωρημένο	113,3	114,1	110,7	107,8	108,5	107,5
Αναθεωρημένο	90,1	90,4	87,8	85,3	85,9	85,3

*Προβλέψεις

Πηγή: ΕΣΥΕ & IMF Country Report No 07/26, January 2007

Οι επιδοτήσεις από το Δημόσιο παρουσίασαν περίπου την ίδια εικόνα, δηλαδή παρέμειναν σταθερές χωρίς διακυμάνσεις και κυμάνθηκαν κατά μέσο όρο 0,1% του ΑΕΠ (μειωμένες σε σχέση με την προηγούμενη περίοδο που ανήλθαν 0,2%. Η περαιτέρω αυτή μείωση οφείλεται, όπως και στις

προηγούμενες εξεταζόμενες περιόδους, στην περιοριστική μακροοικονομική πολιτική που εφαρμόστηκε.

3.7 Συνολική παρουσίαση των οικονομικών εξελίξεων και των βασικών δημοσιονομικών μεγεθών του δημόσιου τομέα κατά την περίοδο 1961-σήμερα

Στο παρόν κεφάλαιο επιχειρείται μία συνολική παρουσίαση και ερμηνεία της εξέλιξης του δημόσιου τομέα στην Ελλάδα από το 1960 έως σήμερα. Ο λόγος που εξετάζεται ένα τόσο μεγάλο χρονικό διάστημα είναι για να αποκτήσουμε μία, όσο το δυνατόν, πλήρη και σφαιρική εικόνα του δημόσιου τομέα βάσει των δημοσίων δαπανών καθώς η χώρας μας παρουσίασε, κατά την δεκαετία του '60, μία ταχύρυθμη οικονομική ανάπτυξη που όμως με την πάροδο των ετών, άρχισε να μειώνεται αισθητά και τελικά οδηγήθηκε σε οικονομική κρίση, προσπαθώντας να αντιμετωπίσει τα σοβαρά δημοσιονομικά προβλήματα που προέκυψαν τις τελευταίες δεκαετίες (μεγάλα δημοσιονομικά ελλείμματα).

Οι δημόσιες δαπάνες, τόσο συνολικά όσο και μεμονωμένα, όλο αυτό το χρονικό διάστημα διογκώθηκαν με άμεσο αποτέλεσμα την δημιουργία ολοένα και μεγαλύτερων δημοσιονομικών ελλειμμάτων καθώς η οποιαδήποτε αύξηση των δημοσίων εσόδων δεν ήταν αρκετή για να καλύψει την άνοδο των δαπανών. Ο κύριος λόγος που οι δημόσιες δαπάνες αναλύονται μία προς μία στα προηγούμενα κεφάλαια είναι η προσπάθεια αποτίμησης όλων των επιμέρους δαπανών και εξεύρεσης εκείνων που συνέβαλαν κυρίως στην συνεχή αύξηση τους.

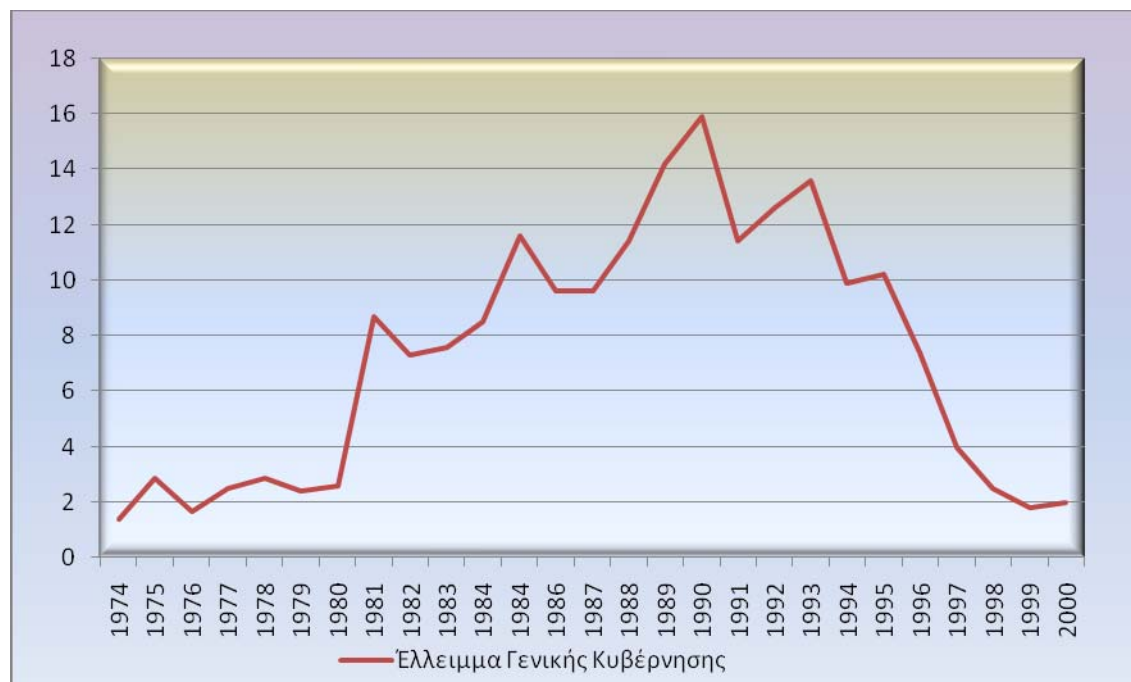
Όπως φαίνεται από το Διάγραμμα 3, οι κύριες δαπάνες που παρουσίασαν τις μεγαλύτερες μεταβολές είναι οι μεταβιβαστικές πληρωμές, οι τόκοι εξυπηρέτησης δημοσίου χρέους και η δημόσια κατανάλωση. Συγκεκριμένα, οι μεταβιβαστικές πληρωμές (κοινωνικές μεταβιβάσεις) αυξηθήκαν σταδιακά από 6% (1961) σε 25% (2004). Οι δαπάνες αυτές αποτέλεσαν ένα από τα βασικά εργαλεία που χρησιμοποίησαν οι κυβερνήσεις της δεκαετίας του '80 και '90 προκειμένου να αυξήσουν τις λαϊκές παροχές κατά την εφαρμογή επεκτατικής μακροοικονομικής πολιτικής. Επιπλέον, φαίνεται ότι η αύξηση των κοινωνικών μεταβιβάσεων συνδέεται στενά με τον πολιτικό κύκλο καθώς τα περισσότερα έτη που αποτελούν τις κορυφές της διαγραμματικής απεικόνισης από την δεκαετία του '80 και μετά, ακολουθούν τον πολιτικό κύκλο.

Όσον αφορά τους τόκους εξυπηρέτησης του δημόσιου χρέους, παρουσίασαν μία τεράστια διόγκωση και από μηδενικοί που ήταν μέχρι το 1974, έφτασαν το 1994 να αποτελούν περίπου το 12,6% του ΑΕΠ. Η αύξηση των τόκων του δημοσίου χρέους σημαίνει ότι η χώρα άρχισε, με την πάροδο των ετών, να παρουσιάζει έλλειμμα αρχικά στο εμπορικό της ισοζύγιο, να αυξάνεται το έλλειμμα της γενικής κυβέρνησης και κατ' επέκταση το δημόσιο χρέος. Τα μετέπειτα χρόνια, η πορεία τους ήταν φθίνουσα καθώς εφαρμόστηκε από την πολιτική ηγεσία περιοριστική μακροοικονομική πολιτική, προκειμένου να περιοριστεί το δημόσιο χρέος για να μπορέσει η Ελλάδα να εισέλθει στην Οικονομική και Νομισματική Ένωση (ΟΝΕ). Έτσι, το 2006 οι τόκοι του δημόσιου χρέους μειώθηκαν αρκετά και κυμάνθηκαν περίπου σε 4,5% του ΑΕΠ.

Στη συνέχεια παρατίθεται το Διάγραμμα 5 που απεικονίζει την εξέλιξη του ελλείμματος της Γενικής Κυβέρνησης καθώς σχετίζεται άμεσα με την εξέλιξη του δημόσιου χρέους και κατ' επέκταση με τους τόκους εξυπηρέτησης του δημόσιου χρέους. Παρατηρείται ότι τα έτη που διεξήχθησαν οι εκλογές, σημειώθηκε αξιοσημείωτη διόγκωση του ελλείμματος (1981, 1985, 1989, 1990, 1993).

Διάγραμμα 5

Το έλλειμμα της Γενικής Κυβέρνησης ως % του ΑΕΠ: έτη 1974-2000

Πηγή: ΥΠΕΘΟ, Εθνικοί Λογαριασμοί, Βασικά Εθνικολογιστικά Μεγέθη

Τέλος η δημόσια κατανάλωση σημείωσε μικρότερες διακυμάνσεις από τις προηγούμενες δαπάνες. Συγκεκριμένα, αυξήθηκε σταδιακά από 10% του ΑΕΠ (1961) σε 18% (2004). Η αύξηση αυτή απεικονίζει κυρίως την αύξηση δαπανών του κράτους για μισθούς καθώς ο αριθμός των δημοσίων υπαλλήλων έχει πλέον αυξηθεί σημαντικά.

Στο διάγραμμα 4 έγινε μία παρουσίαση της διαχρονικής εξέλιξης του συνόλου των δημοσίων δαπανών προκειμένου να αποτιμηθούν συνολικά οι δημόσιες δαπάνες. Οι συνολικές δαπάνες διακρίθηκαν σε δύο βασικές κατηγορίες: τις παραγωγικές και τις μη παραγωγικές δημόσιες δαπάνες, για να είναι περισσότερο κατανοητή η επίδραση της κάθε κατηγορίας στην εξέλιξη του δημόσιου τομέα. Συγκεκριμένα, οι παραγωγικές δαπάνες αποτελούν τη ζήτηση του δημόσιου τομέα για αγαθά και υπηρεσίες. Ενδεχόμενη αύξηση τους σε συνδυασμό με την δημιουργία των κατάλληλων οικονομικών προϋποθέσεων μπορεί να οδηγήσει σε ανάπτυξη της οικονομίας.

Από την άλλη πλευρά, οι μη παραγωγικές δαπάνες αποτελούν ανακατανομή πόρων μεταξύ των μελών του κοινωνικού συνόλου που επιτυγχάνεται μέσω του δημόσιου τομέα. Είναι δηλαδή μονομερείς μεταβιβάσεις από τον δημόσιο προς τον ιδιωτικό τομέα. Επομένως, δεν συνιστούν ζήτηση του δημόσιου τομέα για αγαθά και υπηρεσίες, καθώς δεν συντελούν άμεσα στην απασχόληση παραγωγικών συντελεστών και στη δημιουργία εισοδήματος. Η μεγάλη αύξηση τους μπορεί να αποτελέσει τροχοπέδη στην μελλοντική ανάπτυξη της χώρας και στη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας καθώς απορροφούν ένα μεγάλο ποσοστό των πόρων, που όμως αποτελεί μια απλή μεταβίβαση πόρων, χωρίς να δημιουργεί προϋποθέσεις ανάπτυξης. Οι δημόσιες δαπάνες κοινωνικού χαρακτήρα μπορούν να δικαιολογηθούν μόνο μέχρι του σημείου εκείνου, που δεν πλήττει τις μακροχρόνιες αναπτυξιακές προοπτικές της χώρας.

Όπως φαίνεται από το ανωτέρω Διάγραμμα, οι δημόσιες δαπάνες συνολικά παρουσίασαν μία συνεχή αύξηση και από 20% του ΑΕΠ που αποτελούσαν το 1961 τα τελευταία χρόνια ξεπερνούν πλέον το 50% του ΑΕΠ. Ειδικότερα παρατηρείται ότι οι χρονιές που παρουσίασαν σημαντική αύξηση ήταν το 1981, το 1985, το 1990, το 1995 και το 2000. Μελετώντας τις συνιστώσες των συνολικών δημοσίων δαπανών επισημαίνονται τα εξής:

Οι παραγωγικές δημόσιες δαπάνες συνολικά την εξεταζόμενη περίοδο σημείωσαν σταδιακή αύξηση. Έλαβαν την υψηλότερη τιμή τους τα έτη 1985 (20,3%) και 2002 (22,6%) ενώ η ελάχιστη τιμή τους παρατηρήθηκε το 1965 (12,2%). Οι μη παραγωγικές δημόσιες δαπάνες συνολικά παρουσίασαν μεγαλύτερη αύξηση από αυτή που σημείωσαν οι παραγωγικές δημόσιες

δαπάνες. Συγκεκριμένα, από 6,4% του ΑΕΠ που κυμαινόταν στην αρχή της περιόδου έφτασαν το 2006 να αποτελούν το 30% του ΑΕΠ. Παρουσίασαν μικρή πτώση το 1973²⁹, το 1991, το 1996-1998³⁰.

Αυτό το οποίο χρήζει ιδιαίτερου ενδιαφέροντος είναι η μεταβολή της σύνθεσης των συνολικών δημοσίων δαπανών. Μέχρι το έτος 1985 το μεγαλύτερο ποσοστό στις συνολικές δαπάνες κατείχαν οι παραγωγικές δαπάνες. Από το 1980 και μετά οι μη παραγωγικές δημόσιες δαπάνες άρχισαν να αυξάνονται με ταχύ ρυθμό με αποτέλεσμα να διογκωθούν σε τέτοιο βαθμό που όχι μόνο έφτασαν το επίπεδο των παραγωγικών δαπανών (1985) αλλά το ξεπέρασαν κατά πολύ (1994). Ακόμα και σήμερα οι μη παραγωγικές δαπάνες αποτελούν το μεγαλύτερο ποσοστό των δημοσίων δαπανών. Όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, η μεγάλη αύξηση των δαπανών αυτών επηρέασε αρνητικά την μακροχρόνια ανάπτυξη της οικονομίας καθώς δεν συντελούσαν άμεσα στην απασχόληση παραγωγικών συντελεστών και στη δημιουργία περαιτέρω εισοδήματος.

Στο επόμενο διάγραμμα παρουσιάζεται μία συγκριτική ανάλυση του συνόλου των Δημοσίων Δαπανών της Ελλάδας σε σχέση με τις αντίστοιχες δαπάνες του συνόλου των χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Ε.Ε) και των χωρών του Οργανισμού Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης (ΟΟΣΑ). Το εξεταζόμενο χρονικό διάστημα 1985-2001, οι δημόσιες δαπάνες στην Ελλάδα κινήθηκαν σε υψηλότερο επίπεδο από αυτό των χωρών του ΟΟΣΑ. Όσον αφορά την Ευρωπαϊκή Ένωση, το σύνολο των δημοσίων δαπανών της Ελλάδας κινήθηκε γενικά σε χαμηλότερο επίπεδο από αυτό του μέσου όρου των χωρών της Ε.Ε. Ειδικότερα, οι δημόσιες δαπάνες παρουσίασαν μία μικρή μείωση τα 2 πρώτα έτη, στη συνέχεια σημείωσαν αύξηση κατά τα έτη 1987, 1988, 1989³¹ με αποκορύφωμα το έτος 1990 που οι δαπάνες της χώρας μας έφτασαν και ξεπέρασαν κατά ένα μικρό ποσοστό το επίπεδο των δαπανών της Ε.Ε. Έπειτα, οι δαπάνες μειώθηκαν και κινήθηκαν και πάλι σε χαμηλότερο επίπεδο από αυτό της Ε.Ε., παρουσιάζοντας περίπου τις ίδιες τάσεις.

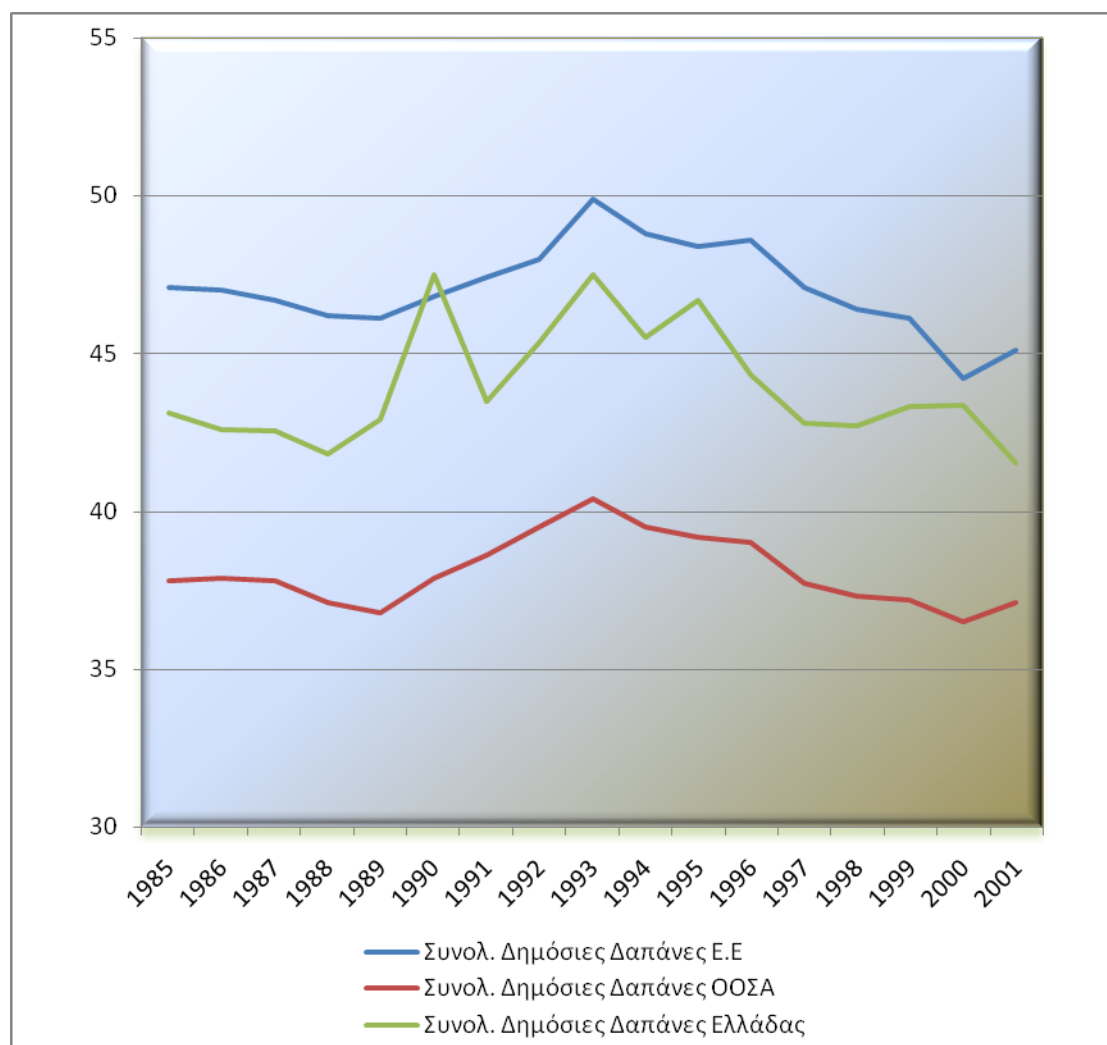
²⁹ Έτος που ξέσπασε η πετρελαϊκή κρίση

³⁰ Τα έτη που εφαρμόστηκε το πρόγραμμα σταθεροποίησης από την κυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ που στόχευε στη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας της ελληνικής οικονομίας, τον έλεγχο και την περικοπή των δημοσιονομικών ελλειμμάτων, τον έλεγχο και τον περιορισμό του πληθωρισμού και του ισοζυγίου πληρωμών

³¹ Τα έτη αυτά εφαρμόστηκε επεκτατική οικονομική πολιτική έπειτα από μία διετία προσπάθειας περιορισμού των δημοσιονομικών ελλειμμάτων και σταθεροποίησης της οικονομίας (1985-1986)

Διάγραμμα 8

Συγκριτική απεικόνιση των Συνολικών Δημοσίων Δαπανών

Πηγή: OECD Economic Surveys : Greece, 2002

Συμπεράσματα

Στην παρούσα μελέτη εξετάστηκε η εξέλιξη του δημόσιου τομέα στην Ελλάδα τα τελευταία σαράντα έτη. Ο δείκτης που χρησιμοποιήθηκε για τη μέτρηση του δημόσιου τομέα είναι το ύψος των συνολικών δημοσίων δαπανών της Γενικής Κυβέρνησης ως ποσοστό του Ακαθάριστου Εθνικού Προϊόντος (ΑΕΠ).

Όσον αφορά τις σχετικές θεωρίες εξέλιξης των δημοσίων δαπανών που παρατέθηκαν αναλυτικά στο δεύτερο κεφάλαιο της μελέτης αυτής, κάποιες από αυτές φαίνεται να επαληθεύονται και εμπειρικά στη χώρα μας ενώ κάποιες άλλες όχι. Συγκεκριμένα:

- ο νόμος του Wagner, σύμφωνα με τον οποίο ο δημόσιος τομέας αυξάνεται καθώς μία οικονομία αναπτύσσεται, φαίνεται να ισχύει στη χώρα μας σύμφωνα με τις έρευνες που έγιναν. Όμως στην ανάλυση που περιγράφηκε στο τρίτο κεφάλαιο, οι δημόσιες δαπάνες στην Ελλάδα συνέχισαν να αυξάνονται πέραν της περιόδου της ταχύρρυθμης ανάπτυξης (1961-1967) τόσο την περίοδο 1982-1989 που η ελληνική οικονομία παρουσίασε στασιμότητα και κρίση όσο και τα μετέπειτα έτη που η οικονομική ανάπτυξη είχε μειωθεί.
- η θεωρία της Κλιμακωτής Αύξησης των Δημοσίων Δαπανών, σύμφωνα με την οποία οι δημόσιες δαπάνες αυξάνονται κλιμακωτά και ο ρυθμός αύξησης του δημόσιου τομέα επηρεάζεται από τις πολιτικές αποφάσεις που σχετίζονται με την επιβολή φορολογίας, σε συνδυασμό με τις απόψεις των πολιτών επί του δεδομένου θέματος, φαίνεται να μην έχει εμπειρική απόδειξη στην χώρα μας καθώς υπάρχουν αρκετά μεθοδολογικά προβλήματα στην εμπειρική απόδειξή της (ασάφεια του όρου «ανεκτό» επίπεδο φορολόγησης, περιορισμός αύξησης δημοσίων δαπανών, κλπ).
- η θεωρία του Baumol, που υποστηρίζει ότι η μη ισόρροπη μεγέθυνση του δημόσιου και του ιδιωτικού τομέα οφείλεται κυρίως στα διαφορετικά χαρακτηριστικά (παραγωγικότητα) του δημόσιου και του ιδιωτικού τομέα που έχουν ως αποτέλεσμα την αύξηση του κόστους του δημοσίου τομέα³² σε σχέση με το κόστος του ιδιωτικού

³² που χαρακτηρίζεται από χαμηλή παραγωγικότητα

τομέα³³, φαίνεται να ισχύει και στη χώρα μας και επιβεβαιώνεται εμπειρικά από αρκετούς ερευνητές, μεταξύ των οποίων και ο Προβόπουλος (1981).

- Η θεωρία της Αυξητικής Εξέλιξης του Προϋπολογισμού, σύμφωνα με την οποία οι δημόσιες δαπάνες του κάθε έτους προσδιορίζονται από τις δαπάνες του προηγούμενου έτους, στις οποίες προστίθεται μία δεδομένη προσαύξηση τους, φαίνεται να επιβεβαιώνεται εμπειρικά τόσο από τις έρευνες που έγιναν για τον έλεγχο της ανωτέρω θεωρίας όσο και από την ανάλυση που περιγράφεται στο τρίτο κεφάλαιο και δείχνει τη συνεχή αύξηση των δημοσίων δαπανών στη χώρα μας. Τα έτη 1991, 1996, 1997, 1999 φαίνονται να αποτελούν εξαίρεση της ανωτέρω θεωρίας καθώς σημειώθηκε μείωση των δημοσίων δαπανών, η οποία οφείλεται στην αυστηρή περιοριστική μακροοικονομική πολιτική που εφαρμόστηκε από τις εκάστοτε κυβερνήσεις.
- Το Υπόδειγμα του Niskanen, σύμφωνα με το οποίο η αύξηση των δημοσίων δαπανών και η μη αποτελεσματική χρησιμοποίηση των πόρων στο δημόσιο τομέα οφείλεται στον περιορισμό που θέτει η γραφειοκρατία (η προσφορά των προϊόντων του δημόσιου τομέα, παρέχεται σε μεγαλύτερες ποσότητες από αυτές που αποτελούν τις κοινωνικά βέλτιστες³⁴) δεν μπορεί να αποδειχθεί ότι ισχύει εμπειρικά ή όχι μέσα από την παρούσα μελέτη.
- Το Υπόδειγμα των Migue – Belanger, που αποτελεί μία περαιτέρω βελτιωμένη έκδοση του υποδείγματος του Niskanen, καθώς οι ανωτέρω μελετητές υπέθεσαν ότι το πλεονάζον μέρος του προϋπολογισμού (που προκύπτει από τη διαφορά μεταξύ του προϋπολογισμού που χορηγούν οι πολιτικές αρχές στο γραφείο και του ελάχιστου συνολικού κόστους παραγωγής του προϊόντος του γραφείου), το οικειοποιείται η διοίκηση του γραφείου, δεν μπορεί επίσης να αποδειχθεί ότι επαληθεύεται εμπειρικά ή όχι μέσα από την παρούσα εργασία.
- Τα Πολιτικοοικονομικά Υποδείγματα που μελετούν την αμφίπλευρη σχέση μεταξύ κυβέρνησης και ψηφοφόρων φαίνονται να ισχύουν εμπειρικά στη χώρα μας. Σύμφωνα με τα ανωτέρω υποδείγματα, το εκλογικό σώμα (ψηφοφόροι) αξιολογεί³⁵ την εκάστοτε κυβέρνηση για το

³³ όπου οι τιμές των αγαθών και υπηρεσιών που παράγει συμβαδίζουν με την πραγματική εξέλιξη της παραγωγικότητας

³⁴ δηλαδή τις ποσότητες που εξισώνουν το συνολικό κοινωνικό κόστος με το συνολικό κοινωνικό όφελος

³⁵ με βασικό κριτήριο την επικρατούσα οικονομική κατάσταση

έργο της και ανάλογα την επανεκλέγει ή όχι ενώ η κυβέρνηση ενεργεί σύμφωνα με την ιδεολογία και τη δημοτικότητα της, ώστε να εξασφαλίσει και πάλι την εκλογή της. Η επιρροή της κάθε μεταβλητής (ιδεολογία, δημοτικότητα) εξαρτάται από τη φάση που διανύει η κυβέρνηση κατά τη διάρκεια ενός πολιτικού κύκλου. Στην αρχή του πολιτικού κύκλου, η κυβέρνηση ενεργεί κυρίως με βάση την ιδεολογία ενώ προς το τέλος του πολιτικού κύκλου, που πλησιάζουν οι εκλογές, ενεργεί με βάση τη δημοτικότητα. Η ανωτέρω θεωρία επαληθεύεται από την ανάλυση που περιγράφηκε στο τρίτο κεφάλαιο, σύμφωνα με την οποία η εκάστοτε κυβέρνηση (από το 1980 και μετά) κατά τα πρώτα έτη της διακυβέρνησης της εφάρμοσε την ιδεολογία της (επεκτατική ή αργότερα αυστηρά περιοριστική μακροοικονομική πολιτική) ενώ στη συνέχεια της θητείας της και εν όψει εκλογών ενήργησε βάση της δημοτικότητας της, αυξάνοντας αισθητά τις λαϊκές παροχές. Ενδεικτικά αναφέρεται η περίπτωση των κοινωνικών μεταβιβάσεων (μεταβιβαστικές πληρωμές), που όπως φαίνεται από το διάγραμμα 3, κατά τα έτη διεξαγωγής των εκλογών (1981, 1985, 2000, 2004) σημείωσαν την μεγαλύτερη αύξηση τους.

Όσον αφορά την εξέλιξη του δημόσιου τομέα στην Ελλάδα συμπερασματικά μπορούμε να πούμε ότι διογκώθηκε αισθητά καθώς οι δημόσιες δαπάνες συνολικά παρουσίασαν μία συνεχή αύξηση και από 20% του ΑΕΠ που αποτελούσαν το 1961, τα τελευταία χρόνια ξεπερνούν πλέον το 50% του ΑΕΠ. Ειδικότερα, παρατηρήθηκε σημαντική αύξηση τους κατά τα έτη διεξαγωγής των πολιτικών εκλογών (1981, 1985, 1990, 1995 και 2000) .

Μελετώντας τις συνιστώσες των συνολικών δημοσίων δαπανών επισημαίνεται ότι η μεταβολή της σύνθεσης των συνολικών δημοσίων δαπανών χρήζει ιδιαίτερου ενδιαφέροντος. Συγκεκριμένα μέχρι το έτος 1985, το μεγαλύτερο ποσοστό στις συνολικές δαπάνες κατείχαν οι παραγωγικές δαπάνες. Από το 1980 και μετά, οι μη παραγωγικές δημόσιες δαπάνες άρχισαν να αυξάνονται με ταχύ ρυθμό με αποτέλεσμα να διογκωθούν σε τέτοιο βαθμό που όχι μόνο έφτασαν το επίπεδο των παραγωγικών δαπανών (1985) αλλά το ξεπέρασαν κατά πολύ (1994, 2000). Ακόμα και σήμερα οι μη παραγωγικές δαπάνες αποτελούν το μεγαλύτερο ποσοστό των δημοσίων δαπανών. Η μεγάλη αύξηση των δαπανών αυτών οφείλεται στην επιμέρους αύξηση των τόκων εξυπηρέτησης του δημόσιου χρέους και των μεταβιβαστικών πληρωμών. Η διόγκωση των μη παραγωγικών δημοσίων δαπανών επηρέασε αρνητικά την μακροχρόνια ανάπτυξη της οικονομίας καθώς δεν συντελούσαν άμεσα στην απασχόληση παραγωγικών συντελεστών και στη δημιουργία περαιτέρω εισοδήματος. Αποτέλεσμα της μεγάλης αύξησης των δημοσίων δαπανών ήταν η δημιουργία ολοένα και

μεγαλύτερων δημοσιονομικών ελλειμμάτων που με τη σειρά τους οδήγησαν την χώρα σε ένα φαύλο κύκλο προσπάθειών εκτόνωσης της οικονομικής κρίσης και ανάκαμψης της ελληνικής οικονομίας.

BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Baumol W.J. & Oates W.E., *The theory of Environmental policy*, Prentice – Hall, 1975

Baumol W.J., “*Macroeconomics of Unbalanced Growth, the Anatomy of Urban Crisis*”, *American Economic Review*, vol. 57, 1967

Beck M., “*Public Sector Growth: a Real Perspective*”, *Public Finance*, vol. 34, No. 3, 1979

Bell C.S., “*Macroeconomics of Unbalanced Growth: Comment*”, *American Economic Review*, vol. 58, No 4, 1968

Birch J.W. & Cramer C.A., “*Macroeconomics of Unbalanced Growth: Comment*”, *American Economic Review*, vol. 58, No 4, 1968

Bird R.M., “*Wagner’s Law of Expanding State Activity*”, *Public Finance*, vol. 26, No 1, 1971

Bonin J.M. & Finch B.W. & Waters J.B., “*Alternative Tests of the Displacement Effect Hypothesis*”, *Public Finance*, vol. 24, No 4, 1969

Breton A. & Wintrobe R., “*The Equilibrium Size of Budget Maximizing Bureau: a note on Niskanen’s Theory of Bureaucracy*”, *Journal of Political Economy*, vol. 83, No 1, 1975

Brown C.V. & Jackson P.M., *Public Sector Economics*, Martin Robertson, Oxford, 1978

Chang H.J. & Rowthorn R., *The role of the state in Economic Change*, Clarendon Press, Oxford 1995

Dragoumis M., *The Greek Economy*, Athens News, Athens, 2004

Etzioni A., “Mixed Scanning: a third approach to Decision Making”, *Public Administration Review*, vol. 27, 1967

Frey B.S., “Politico – Economical Business Models and Cycles”, *Journal of Public Economics*, vol. 9, 1978

Gupta S.P., “Public Expenditure and Economic Growth: a Time-Series Analysis”, *Public Finance*, vol. 22, No. 4, 1967

Hettich W., *Bureaucrats and Public Goods*, Public choice, 1975

International Monetary Found (IMF), Country Report No 05/43, IMF February 2005

International Monetary Found (IMF), Country Report No 06/5, IMF January 2006

International Monetary Found (IMF), Country Report No 07/26, IMF January 2007

Jackson P.M., *The Political Economy of Bureaucracy*, Phillip Alan, Oxford, 1982

Lindbeck A., “Business Cycles, Politics and International Economic Dependence”, *Skandinaviska Enskilda Quarterly review*, vol. 2, 1975

Lolos S.E., “*Success and Failure of Economic Policies: The Experience of Greece and Portugal*”, *Comparative Economic Studies*, Spring 1998

MacRae C.D., “*A Political Model of the Business Cycle*”, *Journal of Political Economy*, vol. 85, 1977

Migue J.L. & Belanger G., “*Towards a General Theory of Managerial Discretion*”, *Public Choice*, vol. 17, 1974

Mullard M., *The Politics of Public Expenditure*, Croom Helm, London, 1987

Musgrave R. & Musgrave P., *Public Finance in Theory and Practice*, McGraw – Hill Book Company, 1973

Musgrave R. & Musgrave P., *Δημόσια Οικονομική στη Θεωρία και στην Πράξη*, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, 1983

Musgrave R.A., *Fiscal Systems*, Yale University Press, New Heaven, 1969

Niskanen W.A., *Bureaucracy and Representative Government*, Ad line Publishing Company, Chicago 1971

Niskanen W.A., *Bureaucracy and Public Economics*, Edward Elgar, Great Britain, 1994

Nordhaus W.D., “*The political Business Cycle*”, *Review of Economic Studies*, vol. 42, 1975

OECD, *Economic Surveys: Greece, 2002*

Orzechowski W., *Economic Model of Buraucracy: Survey, Extension and Evidence*, University Press, 1977

Orzechowski W., “*Labour Intensity, Productivity and the Growth of the Federal Sector*”, *Public choice*, vol. 19, 1974

Peacock A., *Public Expenditure Growth in Post-Industrial Society*, Bo Gustaffson (επιμέλεια), Croom Helm, 1979

Peacock A.T. & Wiseman J., *The growth of Public Expenditure in United Kingdom*, Revised edition, George Allen and Unwin, London, 1967

Βαβούρας Ι., *Το μέγεθος του Δημόσιου Τομέα, Τα Δημόσια Οικονομικά στην Ελλάδα*, Επιμέλεια Τάσος Ν., Εκδόσεις «Το Οικονομικό», Αθήνα, 1994

Βαβούρας Ι. & Καραβίτης Ν. & Τσούχλου Α., *Η παραγωγική διαδικασία των αγαθών και υπηρεσιών στο Δημόσιο Τομέα και η αύξηση των Δημοσίων Δαπανών. Η περίπτωση της Ελλάδας*, Εκδόσεις Κριτική, Αθήνα, 1990

Γεωργακόπουλος Θ. & Λοϊζίδης Ι., *Δημοσιονομική Θεωρία*, Εκδόσεις Σμπίλιας «Το Οικονομικό», Αθήνα, 1986

Γεωργακόπουλος Θ. & Λοϊζίδης Ι., *Το μέγεθος και η διάρθρωση του Δημόσιου Τομέα στην Ελλάδα*, Πανεπιστημιακές Σημειώσεις, Οικονομικό Πανεπιστήμιο, Αθήνα, Ιανουάριος 1990

Ιορδάνογλου Χ., “*Η Οικονομία 1974-2000 στο Ιστορία του Νέου Ελληνισμού 1770-2000: Δημοκρατικές κατακτήσεις – Οικονομική Ανάπτυξη και Κοινωνική Σταθερότητα*”, Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, τομ. 10, Αθήνα, 2003

Καράγιωργας Δ., *Οι Οικονομικές Λειτουργίες του Κράτους*, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, 1999

Λαμπρινίδης Μ., *Φάσεις Ανάπτυξης της Ελληνικής Οικονομίας*, Πανεπιστημιακές Παραδόσεις, Πάντειο Πανεπιστήμιο, Αθήνα 2008

Λώλος Σ., *“Αξιολόγηση της οικονομικής πολιτικής στην Ελλάδα από τη μεταπολίτευση έως την ένταξη στην ΟΝΕ”*, Αθήνα, Δεκέμβριος 2003

Προβόπουλος Γ., *Δημόσιες Δαπάνες και Οικονομική Δραστηριότητα, Η ελληνική εμπειρία*, Ειδικές Μελέτες ΙΟΒΕ, Αθήνα, 1981

Σιδέρης Δ., *“Wagner’s Law in 19th Century Greece: a co integration and causality analysis”*, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, Μάιος 2006

Τράπεζα της Ελλάδος, *“Δημοσιονομικό Έλλειμμα: Μέθοδοι μέτρησης και στοιχεία, Πλαίσιο 5”*, Νομισματική Πολιτική, Ενδιάμεση Έκθεση, Οκτώβριος 2005

ΥΠΕΘΟ, Εθνικοί Λογαριασμοί, Βασικά Εθνικολογιστικά Μεγέθη, Διάφορα τεύχη, 1974-2000

ΔΙΚΤΥΑΚΟΪ ΤΌΠΟΙ

www.bankofgreece.gr

www.glk.gr

www.imf.org

www.oecd.org

www.statistics.gr

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΠΙΝΑΚΑΣ 1 : Η εξέλιξη των βασικών δημοσιονομικών μεγεθών σε τρέχουσες τιμές σε δις δρχ σύμφωνα με το σύστημα (ESA - 95)

ΕΤΟΣ	ΙΔΙΩΤΙΚΗ ΚΑΤΑΝΑΛΩΣΗ	ΔΗΜΟΣΙΑ ΚΑΤΑΝΑΛΩΣΗ	ΑΕΠ GDP	ΕΠΕΝΔΥΣΕΙΣ			ΤΡΕΧΟΥΣΕΣ ΜΕΤΑΒΙΒΑΣΤΙΚΕΣ ΠΛΗΡΩΜΕΣ**	ΕΠΙΔΟΤΗΣΕΙΣ ΑΠΟ ΤΟ ΔΗΜΟΣΙΟ	ΤΟΚΟΙ ΔΗΜΟΣΙΟΥ ΧΡΕΟΥΣ***	ΠΑΡΑΓΩΓΙΚΕΣ ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΔΑΠΑΝΕΣ (ΔΗΜΟΣΙΑ ΚΑΤΑΝΑΛΩΣΗ + ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΕΠΕΝΔΥΣΕΙΣ)	ΜΗ ΠΑΡΑΓΩΓΙΚΕΣ ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΔΑΠΑΝΕΣ (ΤΡΕΧ. ΜΕΤΑΒΙΒΑΣΤΙΚΕΣ ΠΛΗΡΩΜΕΣ + ΕΠΙΔΟΤΗΣΕΙΣ + ΤΟΚΟΙ ΔΗΜΟΣΙΟΥ ΧΡΕΟΥΣ)
				ΓΕΝΙΚΗ ΚΥΒΕΡΝΗΣΗ	ΛΟΙΠΟΙ ΦΟΡΕΙΣ	ΣΥΝΟΛΟ					
1960	88,7	11,8	111,7	2,9	20,5	23,4	7,2	0,1	-0,1	14,7	7,2
1961	96,0	12,9	127,8	3,6	22,8	26,4	8,3	0,4	0,0	16,5	8,7
1962	101,9	14,1	134,3	4,1	26,3	30,4	9,6	0,4	0,0	18,2	10,0
1963	110,7	15,2	151,9	3,6	26,4	30,0	11,2	0,7	0,2	18,8	12,1
1964	123,7	17,7	171,8	3,8	33,2	37,0	13,1	1,4	0,3	21,5	14,8
1965	138,2	20,4	198,1	3,8	40,5	44,3	16,0	2,0	0,5	24,2	18,5
1966	152,7	22,9	221,4	5,0	46,6	51,6	18,4	3,3	0,4	27,9	22,1
1967	165,9	27,4	239,0	5,1	48,2	53,3	21,8	3,9	0,5	32,5	26,2
1968	179,6	29,6	260,0	6,5	59,5	66,0	24,3	3,4	0,5	36,1	28,2
1969	196,8	33,0	299,3	7,6	72,2	79,8	26,7	2,4	0,6	40,6	29,7
1970	221,8	36,8	338,4	9,2	77,9	87,1	29,5	2,5	1,2	46,0	33,2
1971	240,5	40,2	375,8	10,6	90,5	101,1	33,1	4,0	1,7	50,8	38,8
1972	266,1	44,8	434,9	14,4	120,1	134,5	35,9	4,8	1,7	59,2	42,4
1973	327,9	54,2	568,3	17,1	160,4	177,5	41,6	8,9	2,3	71,3	52,8
1974	405,2	76,7	652,9	16,4	140,1	156,5	52,4	14,7	4,6	93,1	71,7
1975	491,4	100,5	785,6	22,9	164,6	187,5	64,1	17,0	6,2	123,4	87,3
1976	596,4	122,7	977,3	28,3	210,3	238,6	80,1	23,1	9,1	151,0	112,3
1977	732,0	152,1	1.144,5	31,7	286,0	317,7	101,9	28,5	10,0	183,8	140,4
1978	894,3	183,2	1.396,6	36,4	395,3	431,7	132,2	33,5	14,8	219,6	180,5
1979	1.098,0	233,5	1.733,1	45,2	526,8	572,0	159,2	33,1	22,2	278,7	214,5
1980	1.351,0	280,0	2.080,6	43,4	551,1	594,5	196,6	41,5	29,4	323,4	267,5
1981	1.652,0	368,6	2.490,9	63,5	585,8	649,3	270,9	76,3	50,4	432,1	397,6
1982	2.067,8	469,7	3.132,9	72,6	666,6	739,2	390,4	75,7	49,9	542,3	516,0
1983	2.519,9	579,4	3.737,9	111,1	834,0	945,1	485,6	66,3	83,7	690,5	635,6
1984	3.017,1	742,8	4.648,8	162,1	788,5	950,6	621,7	76,5	135,9	904,9	834,1
1985	3.628,0	942,1	5.672,1	207,0	1.039,0	1.246,0	807,2	137,6	202,8	1.149,1	1.147,6
1986	4.374,7	1.067,2	6.778,0	227,6	1.320,4	1.548,0	967,6	153,8	279,1	1.294,8	1.400,5
1987	5.267,6	1.224,8	7.635,4	201,7	1.447,8	1.649,5	1.121,5	152,1	393,9	1.426,5	1.667,5
1988	6.428,4	1.311,0	9.290,9	270,6	1.729,6	2.000,2	1.336,0	188,1	636,4	1.581,6	2.160,5
1989	7.755,6	1.654,5	11.042,3	318,8	2.170,3	2.489,1	1.619,2	164,5	747,1	1.973,3	2.530,8
1990	9.536,8	2.007,0	13.327,0	362,5	2.716,2	3.078,7	1.939,1	162,7	1.247,1	2.369,5	3.348,9
1991	11.744,6	2.337,9	16.459,0	491,6	3.220,9	3.712,5	2.366,8	101,1	1.378,2	2.829,5	3.846,1
1992	13.893,7	2.613,9	19.027,0	627,9	3.423,8	4.051,7	2.722,7	97,5	1.999,7	3.241,8	4.819,9
1993	15.735,4	3.063,3	21.424,0	663,6	3.676,2	4.339,8	3.125,2	107,7	2.434,5	3.726,9	5.667,4
1994	17.803,3	3.345,4	24.296,0	720,2	3.809,0	4.529,2	3.613,6	97,0	3.055,4	4.065,6	6.766,0
1995	19.901,6	4.174,1	27.235,2	864,7	4.201,3	5.066,0	4.111,6	113,3	3.037,2	5.038,8	7.262,1

ΠΙΝΑΚΑΣ 1 : Η εξέλιξη των βασικών δημοσιονομικών μεγεθών σε τρέχουσες τιμές σε δις δρχ σύμφωνα με το σύστημα (ESA - 95)

ΕΤΟΣ	ΙΔΙΩΤΙΚΗ ΚΑΤΑΝΑΛΩΣΗ	ΔΗΜΟΣΙΑ ΚΑΤΑΝΑΛΩΣΗ	ΛΕΠ GDP	ΕΠΕΝΔΥΣΕΙΣ			ΤΡΕΧΟΥΣΕΣ ΜΕΤΑΒΙΒΑΣΤΙΚΕΣ ΠΛΗΡΩΜΕΣ**	ΕΠΙΔΟΤΗΣΕΙΣ ΑΠΟ ΤΟ ΔΗΜΟΣΙΟ	ΤΟΚΟΙ ΔΗΜΟΣΙΟΥ ΧΡΕΟΥΣ***	ΠΑΡΑΓΩΓΙΚΕΣ ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΔΑΠΑΝΕΣ (ΔΗΜΟΣΙΑ ΚΑΤΑΝΑΛΩΣΗ + ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΕΠΕΝΔΥΣΕΙΣ)	ΜΗ ΠΑΡΑΓΩΓΙΚΕΣ ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΔΑΠΑΝΕΣ (ΤΡΕΧ. ΜΕΤΑΒΙΒΑΣΤΙΚΕΣ ΠΛΗΡΩΜΕΣ + ΕΠΙΔΟΤΗΣΕΙΣ + ΤΟΚΟΙ ΔΗΜΟΣΙΟΥ ΧΡΕΟΥΣ)
				ΓΕΝΙΚΗ ΚΥΒΕΡΝΗΣΗ	ΛΟΙΠΟΙ ΦΟΡΕΙΣ	ΣΥΝΟΛΟ					
1996	22.050,8	4.348,0	29.935,1	950,2	4.878,9	5.829,1	4.605,9	139,2	3.153,8	5.298,2	7898,9
1997	23.905,9	5.018,9	33.103,8	1.127,8	5.484,6	6.612,4	5.160,1	49,7	2.731,3	6.146,7	7.941,1
1998	25.742,1	5.505,6	35.872,5	1.304,3	6.454,0	7.758,3	5.596,9	50,7	2.806,0	6.809,9	8.453,6
1999	27.124,7	5.734,4	38.147,2	1.551,7	7.015,0	8.566,7	6.017,9	74,6	2.880,9	7.286,1	8.973,4
2000	33.173,3	8.704,5	46.437,7	1.689,0		1.689,0	10.249,7	65,4	3.559,1	10.393,5	13.874,2
2001*	35.526,2	9.223,0	49.837,7	1.781,1		1.781,1	11.547,3	66,4	3.304,9	11.004,1	14.918,6
2002*	37.945,6	10.352,7	53.697,8	1.792,7		1.792,7	12.280,2	69,8	3.063,7	12.145,4	15.413,7
2003*	40.886,9	10.681,8	58.355,8	2.118,8		2.118,8	14.262,1	81,1	3.015,9	12.800,6	17.359,1
2004*	43.833,4	11.506,4	63.115,4	2.349,5		2.349,5	15.552,5	81,7	3.133,5	13.855,9	18.767,7
2005*	47.185,3	12.037,3	67.676,7	2.047,9		2.047,9	17.006,4	87,5	3.183,9	14.085,2	20.277,8
2006*	50.926,1	12.389,7	72.915,4	2.267,3		2.267,3	18.411,4	94,3	3.287,2	14.657,0	21.792,9
2007*	54.194,9	14.081,1	78.014,4							14.081,1	
		Σε εκατομμύρια ευρώ									
2000	97.354,0	25.545,0	136.281,0	4.957,0		4.957,0	30.080,0	192,0	10.445,0	30.502,0	
2001*	104.259,0	27.067,0	146.259,0	5.227,0		5.227,0	33.888,0	195,0	9.699,0	32.294,0	
2002*	111.359,0	30.382,0	157.587,0	5.261,0		5.261,0	36.039,0	205,0	8.991,0	35.643,0	
2003*	119.991,0	31.348,0	171.257,0	6.218,0		6.218,0	41.855,0	238,0	8.851,0	37.566,0	
2004*	128.638,0	33.768,0	185.225,0	6.895,0		6.895,0	45.642,0	240,0	9.196,0	40.663,0	
2005*	138.475,0	35.326,0	198.611,0	6.010,0		6.010,0	49.909,0	257,0	9.344,0	41.336,0	
2006*	149.453,0	36.360,0	213.985,0	6.654,0		6.654,0	54.032,0	277,0	9.647,0	43.014,0	
2007*	159.046,0	41.324,0	228.949,0								

* προσωρινά στοιχεία

* *πλην αυτών σε είδος

ΠΙΝΑΚΑΣ 2 : Η εξέλιξη των βασικών δημοσιονομικών μεγεθών σε τρέχουσες τιμές ως % του ΑΕΠ

ΕΤΟΣ	ΙΔΙΩΤΙΚΗ ΚΑΤΑΝΑΛΩΣΗ	ΔΗΜΟΣΙΑ ΚΑΤΑΝΑΛΩΣΗ	ΑΕΠ GDP	ΕΠΕΝΔΥΣΕΙΣ			ΤΡΕΧΟΥΣΕΣ ΜΕΤΑΒΙΒΑΣΤΙΚΕΣ ΠΛΗΡΩΜΕΣ**	ΕΠΙΔΟΤΗΣΕΙΣ ΑΠΟ ΤΟ ΔΗΜΟΣΙΟ	ΤΟΚΟΙ ΔΗΜΟΣΙΟΥ ΧΡΕΟΥΣ***	ΠΑΡΑΓΩΓΙΚΕΣ ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΔΑΠΑΝΕΣ (ΔΗΜΟΣΙΑ ΚΑΤΑΝΑΛΩΣΗ + ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΕΠΕΝΔΥΣΕΙΣ)	ΜΗ ΠΑΡΑΓΩΓΙΚΕΣ ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΔΑΠΑΝΕΣ (ΤΡΕΧ. ΜΕΤΑΒΙΒΑΣΤΙΚΕΣ ΠΛΗΡΩΜΕΣ + ΕΠΙΔΟΤΗΣΕΙΣ + ΤΟΚΟΙ ΔΗΜΟΣΙΟΥ ΧΡΕΟΥΣ)	ΣΥΝΟΛΟ ΔΗΜΟΣΙΩΝ ΔΑΠΑΝΩΝ
				ΓΕΝΙΚΗ ΚΥΒΕΡΝΗΣΗ	ΛΟΙΠΟΙ ΦΟΡΕΙΣ	ΣΥΝΟΛΟ						
1960	79,45%	10,59%	100,00%	2,60%	18,35%	20,94%	6,45%	0,09%	-0,09%	13,18%	6,45%	19,63%
1961	75,15%	10,07%	100,00%	2,82%	17,87%	20,69%	6,49%	0,31%	0,00%	12,89%	6,81%	19,69%
1962	75,84%	10,47%	100,00%	3,05%	19,61%	22,66%	7,15%	0,30%	0,00%	13,53%	7,45%	20,97%
1963	72,87%	9,99%	100,00%	2,37%	17,38%	19,75%	7,37%	0,46%	0,13%	12,36%	7,97%	20,32%
1964	72,03%	10,30%	100,00%	2,21%	19,34%	21,55%	7,63%	0,81%	0,17%	12,51%	8,61%	21,13%
1965	69,76%	10,28%	100,00%	1,92%	20,47%	22,39%	8,08%	1,01%	0,25%	12,20%	9,34%	21,54%
1966	68,97%	10,32%	100,00%	2,26%	21,05%	23,31%	8,31%	1,49%	0,18%	12,58%	9,98%	22,56%
1967	69,42%	11,46%	100,00%	2,13%	20,17%	22,30%	9,12%	1,63%	0,21%	13,59%	10,96%	24,56%
1968	69,07%	11,37%	100,00%	2,50%	22,90%	25,40%	9,35%	1,31%	0,19%	13,87%	10,85%	24,71%
1969	65,77%	11,03%	100,00%	2,54%	24,11%	26,65%	8,92%	0,80%	0,20%	13,57%	9,92%	23,50%
1970	65,54%	10,88%	100,00%	2,72%	23,02%	25,74%	8,72%	0,74%	0,35%	13,60%	9,81%	23,41%
1971	63,99%	10,71%	100,00%	2,82%	24,07%	26,89%	8,81%	1,06%	0,45%	13,53%	10,32%	23,85%
1972	61,18%	10,31%	100,00%	3,31%	27,61%	30,92%	8,25%	1,10%	0,39%	13,62%	9,75%	23,37%
1973	57,70%	9,53%	100,00%	3,01%	28,22%	31,23%	7,32%	1,57%	0,40%	12,54%	9,29%	21,83%
1974	62,06%	11,74%	100,00%	2,51%	21,46%	23,97%	8,03%	2,25%	0,70%	14,25%	10,98%	25,24%
1975	62,56%	12,79%	100,00%	2,91%	20,95%	23,87%	8,16%	2,16%	0,79%	15,71%	11,11%	26,82%
1976	61,02%	12,55%	100,00%	2,90%	21,51%	24,41%	8,20%	2,36%	0,93%	15,45%	11,49%	26,94%
1977	63,95%	13,29%	100,00%	2,77%	24,99%	27,76%	8,90%	2,49%	0,87%	16,06%	12,27%	28,33%
1978	64,03%	13,11%	100,00%	2,61%	28,30%	30,91%	9,47%	2,40%	1,06%	15,72%	12,92%	28,64%
1979	63,36%	13,47%	100,00%	2,61%	30,40%	33,01%	9,19%	1,91%	1,28%	16,08%	12,38%	28,46%
1980	64,93%	13,46%	100,00%	2,09%	26,49%	28,57%	9,45%	1,99%	1,41%	15,55%	12,86%	28,40%
1981	66,32%	14,80%	100,00%	2,55%	23,52%	26,07%	10,88%	3,06%	2,02%	17,35%	15,96%	33,31%
1982	66,00%	14,99%	100,00%	2,32%	21,28%	23,59%	12,46%	2,42%	1,59%	17,31%	16,47%	33,78%
1983	67,42%	15,50%	100,00%	2,97%	22,31%	25,28%	12,99%	1,77%	2,24%	18,47%	17,00%	35,47%
1984	64,90%	15,98%	100,00%	3,49%	16,96%	20,45%	13,37%	1,65%	2,92%	19,46%	17,94%	37,41%
1985	63,96%	16,61%	100,00%	3,65%	18,32%	21,97%	14,23%	2,43%	3,58%	20,26%	20,23%	40,49%
1986	64,54%	15,75%	100,00%	3,36%	19,48%	22,84%	14,28%	2,27%	4,12%	19,10%	20,66%	39,77%
1987	68,99%	16,04%	100,00%	2,64%	18,96%	21,60%	14,69%	1,99%	5,16%	18,68%	21,84%	40,52%
1988	69,19%	14,11%	100,00%	2,91%	18,62%	21,53%	14,38%	2,02%	6,85%	17,02%	23,25%	40,28%
1989	70,24%	14,98%	100,00%	2,89%	19,65%	22,54%	14,66%	1,49%	6,77%	17,87%	22,92%	40,79%
1990	71,56%	15,06%	100,00%	2,72%	20,38%	23,10%	14,55%	1,22%	9,36%	17,78%	25,13%	42,91%
1991	71,36%	14,20%	100,00%	2,99%	19,57%	22,56%	14,38%	0,61%	8,37%	17,19%	23,37%	40,56%

ΠΙΝΑΚΑΣ 2 : Η εξέλιξη των βασικών δημοσιονομικών μεγεθών σε τρέχουσες τιμές ως % του ΑΕΠ

ΕΤΟΣ	ΙΔΙΩΤΙΚΗ ΚΑΤΑΝΑΛΩΣΗ	ΔΗΜΟΣΙΑ ΚΑΤΑΝΑΛΩΣΗ	ΑΕΠ GDP	ΕΠΕΝΔΥΣΕΙΣ			ΤΡΕΧΟΥΣΕΣ ΜΕΤΑΒΙΒΑΣΤΙΚΕΣ ΠΛΗΡΩΜΕΣ**	ΕΠΙΔΟΤΗΣΕΙΣ ΑΠΟ ΤΟ ΔΗΜΟΣΙΟ	ΤΟΚΟΙ ΔΗΜΟΣΙΟΥ ΧΡΕΟΥΣ***	ΠΑΡΑΓΩΓΙΚΕΣ ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΔΑΠΑΝΕΣ (ΔΗΜΟΣΙΑ ΚΑΤΑΝΑΛΩΣΗ + ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΕΠΕΝΔΥΣΕΙΣ)	ΜΗ ΠΑΡΑΓΩΓΙΚΕΣ ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΔΑΠΑΝΕΣ (ΤΡΕΧ. ΜΕΤΑΒΙΒΑΣΤΙΚΕΣ ΠΛΗΡΩΜΕΣ + ΕΠΙΔΟΤΗΣΕΙΣ + ΤΟΚΟΙ ΔΗΜΟΣΙΟΥ ΧΡΕΟΥΣ)	ΣΥΝΟΛΟ ΔΗΜΟΣΙΩΝ ΔΑΠΑΝΩΝ
				ΓΕΝΙΚΗ ΚΥΒΕΡΝΗΣΗ	ΛΟΙΠΟΙ ΦΟΡΕΙΣ	ΣΥΝΟΛΟ						
1992	73,02%	13,74%	100,00%	3,30%	17,99%	21,29%	14,31%	0,51%	10,51%	17,04%	25,33%	42,37%
1993	73,45%	14,30%	100,00%	3,10%	17,16%	20,26%	14,59%	0,50%	11,36%	17,40%	26,45%	43,85%
1994	73,28%	13,77%	100,00%	2,96%	15,68%	18,64%	14,87%	0,40%	12,58%	16,73%	27,85%	44,58%
1995	73,07%	15,33%	100,00%	3,17%	15,43%	18,60%	15,10%	0,42%	11,15%	18,50%	26,66%	45,17%
1996	73,66%	14,52%	100,00%	3,17%	16,30%	19,47%	15,70%	0,47%	10,54%	17,70%	26,70%	44,40%
1997	72,22%	15,16%	100,00%	3,41%	16,57%	19,97%	15,59%	0,15%	8,25%	18,57%	23,99%	42,56%
1998	71,76%	15,35%	100,00%	3,64%	17,99%	21,63%	15,60%	0,14%	7,82%	18,98%	23,57%	42,55%
1999	71,11%	15,03%	100,00%	4,07%	18,39%	22,46%	15,78%	0,20%	7,55%	19,10%	23,52%	42,62%
2000	71,44%	18,74%	100,00%	3,64%			22,07%	0,14%	7,66%	22,38%	29,88%	52,26%
2001*	71,28%	18,51%	100,00%	3,57%			23,17%	0,13%	6,63%	22,08%	29,93%	52,01%
2002*	70,67%	19,28%	100,00%	3,34%			22,87%	0,13%	5,71%	22,62%	28,70%	51,32%
2003*	70,06%	18,30%	100,00%	3,63%			24,44%	0,14%	5,17%	21,94%	29,75%	51,68%
2004*	69,45%	18,23%	100,00%	3,72%			24,63%	0,13%	4,96%	21,95%	29,72%	51,67%
2005*	69,72%	17,79%	100,00%	3,03%			25,13%	0,13%	4,70%	20,81%	29,96%	50,78%
2006*	69,84%	16,99%	100,00%	3,11%			25,25%	0,13%	4,51%	20,10%	29,89%	49,99%
2007*	69,47%	18,05%	100,00%									

* προσωρινά στοιχεία

** πλην αυτών σε είδος

ΠΙΝΑΚΑΣ 3 : Ο ετήσιος ποσοστιαίος ρυθμός μεταβολής των βασικών δημοσιονομικών μεγεθών

ΕΤΟΣ	ΙΔΙΩΤΙΚΗ ΚΑΤΑΝΑΛΩΣΗ	ΔΗΜΟΣΙΑ ΚΑΤΑΝΑΛΩΣΗ	ΑΕΠ GDP	ΕΠΕΝΔΥΣΕΙΣ			ΤΡΕΧΟΥΣΕΣ ΜΕΤΑΒΙΒΑΣΤΙΚΕΣ ΠΛΗΡΩΜΕΣ**	ΕΠΙΔΟΤΗΣΕΙΣ ΑΠΟ ΤΟ ΔΗΜΟΣΙΟ	ΤΟΚΟΙ ΔΗΜΟΣΙΟΥ ΧΡΕΟΥΣ***	ΠΑΡΑΓΩΓΙΚΕΣ ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΔΑΠΑΝΕΣ (ΔΗΜΟΣΙΑ ΚΑΤΑΝΑΛΩΣΗ + ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΕΠΕΝΔΥΣΕΙΣ)	ΜΗ ΠΑΡΑΓΩΓΙΚΕΣ ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΔΑΠΑΝΕΣ (ΤΡΕΧ. ΜΕΤΑΒΙΒΑΣΤΙΚΕΣ ΠΛΗΡΩΜΕΣ + ΕΠΙΔΟΤΗΣΕΙΣ + ΤΟΚΟΙ ΔΗΜΟΣΙΟΥ ΧΡΕΟΥΣ)
				ΓΕΝΙΚΗ ΚΥΒΕΡΝΗΣΗ	ΛΟΙΠΟΙ ΦΟΡΕΙΣ	ΣΥΝΟΛΟ					
1960	88,7	11,8	111,7	2,9	20,5	23,4	7,2	0,1	-0,1	14,7	7,2
1961	8,27%	9,05%	14,44%	24,14%	11,43%	35,57%	15,28%	300,00%	100,00%	33,19%	415,28%
1962	5,66%	9,32%	5,07%	13,89%	15,30%	29,19%	15,66%	0,00%	0,00%	23,21%	15,66%
1963	8,68%	7,84%	13,09%	-12,20%	0,27%	-11,93%	16,67%	75,00%	0,00%	-4,35%	91,67%
1964	11,80%	16,66%	13,14%	5,56%	25,87%	31,43%	16,96%	100,00%	50,00%	22,21%	166,96%
1965	11,67%	15,10%	15,28%	0,00%	22,02%	22,02%	22,14%	42,86%	66,67%	15,10%	131,66%
1966	10,49%	12,18%	11,74%	31,58%	14,92%	46,50%	15,00%	65,00%	-20,00%	43,76%	60,00%
1967	8,66%	19,87%	7,96%	2,00%	3,43%	5,43%	18,48%	18,18%	25,00%	21,87%	61,66%
1968	8,25%	7,88%	8,79%	27,45%	23,54%	50,99%	11,47%	-12,82%	0,00%	35,33%	-1,35%
1969	9,61%	11,76%	15,12%	16,92%	21,16%	38,09%	9,88%	-29,41%	20,00%	28,68%	0,46%
1970	12,67%	11,54%	13,07%	21,05%	7,99%	29,04%	10,49%	4,17%	100,00%	32,59%	114,65%
1971	8,44%	9,25%	11,05%	15,22%	16,11%	31,33%	12,20%	60,00%	41,67%	24,47%	113,87%
1972	10,65%	11,44%	15,72%	35,85%	32,74%	68,59%	8,46%	20,00%	0,00%	47,29%	28,46%
1973	23,23%	20,82%	30,69%	18,75%	33,55%	52,30%	15,88%	85,42%	35,29%	39,57%	136,59%
1974	23,58%	2,61%	14,88%	-4,09%	-12,63%	-16,72%	25,96%	65,17%	100,00%	-1,48%	191,13%
1975	21,28%	31,12%	20,32%	39,63%	17,49%	57,12%	22,33%	15,65%	34,78%	70,75%	72,76%
1976	21,35%	22,05%	24,41%	23,58%	27,72%	51,30%	24,96%	35,88%	46,77%	45,63%	107,62%
1977	22,74%	24,01%	17,10%	12,01%	36,03%	48,04%	27,22%	23,38%	9,89%	36,03%	60,48%
1978	22,17%	20,38%	22,03%	14,83%	38,21%	53,04%	29,74%	17,54%	48,00%	35,21%	95,28%
1979	22,78%	27,51%	24,09%	24,18%	33,28%	57,46%	20,42%	-1,19%	50,00%	51,68%	69,23%
1980	23,04%	19,92%	20,05%	-3,98%	4,61%	0,62%	23,49%	25,38%	32,43%	15,94%	81,30%
1981	22,28%	31,60%	19,72%	46,31%	6,29%	52,61%	37,79%	83,86%	71,43%	77,92%	193,08%
1982	25,17%	27,43%	25,77%	14,33%	13,79%	28,13%	44,11%	-0,79%	-0,99%	41,76%	42,33%
1983	21,86%	23,36%	19,31%	53,03%	25,11%	78,14%	24,39%	-12,42%	67,74%	76,39%	79,70%
1984	19,73%	28,20%	24,37%	45,90%	-5,45%	40,46%	28,03%	15,38%	62,37%	74,11%	105,78%
1985	20,25%	26,83%	22,01%	27,70%	31,76%	59,46%	29,84%	79,87%	49,23%	54,53%	158,93%
1986	20,58%	13,29%	19,50%	9,95%	27,09%	37,04%	19,87%	11,77%	37,62%	23,24%	69,27%
1987	20,41%	14,76%	12,65%	-11,38%	9,65%	-1,73%	15,91%	-1,11%	41,13%	3,38%	55,93%
1988	22,04%	7,04%	21,68%	34,16%	19,47%	53,63%	19,13%	23,67%	61,56%	41,20%	104,36%
1989	20,65%	26,21%	18,85%	17,81%	25,48%	43,29%	21,20%	-12,55%	17,39%	44,02%	26,05%
1990	22,97%	21,30%	20,69%	13,71%	25,15%	38,86%	19,76%	-1,09%	66,93%	35,01%	85,59%
1991	23,15%	16,49%	23,50%	35,61%	18,58%	54,20%	22,06%	-37,86%	10,51%	52,10%	-5,29%
1992	18,30%	11,81%	15,60%	27,73%	6,30%	34,02%	15,04%	-3,56%	45,10%	39,53%	56,57%
1993	13,26%	17,19%	12,60%	5,69%	7,37%	13,06%	14,78%	10,46%	21,74%	22,88%	46,99%
1994	13,14%	9,21%	13,41%	8,53%	3,61%	12,14%	15,63%	-9,94%	25,50%	17,74%	31,20%
1995	11,79%	24,77%	12,10%	20,06%	10,30%	30,36%	13,78%	16,80%	-0,60%	44,84%	29,99%
1996	10,80%	4,17%	9,91%	9,89%	16,13%	26,02%	12,02%	22,86%	3,84%	14,05%	38,72%

ΠΙΝΑΚΑΣ 3 : Ο ετήσιος ποσοστιαίος ρυθμός μεταβολής των βασικών δημοσιονομικών μεγεθών

ΕΤΟΣ	ΙΔΙΩΤΙΚΗ ΚΑΤΑΝΑΛΩΣΗ	ΔΗΜΟΣΙΑ ΚΑΤΑΝΑΛΩΣΗ	ΑΕΠ GDP	ΕΠΕΝΔΥΣΕΙΣ			ΤΡΕΧΟΥΣΕΣ ΜΕΤΑΒΙΒΑΣΤΙΚΕΣ ΠΛΗΡΩΜΕΣ**	ΕΠΙΔΟΤΗΣΕΙΣ ΑΠΟ ΤΟ ΔΗΜΟΣΙΟ	ΤΟΚΟΙ ΔΗΜΟΣΙΟΥ ΧΡΕΟΥΣ***	ΠΑΡΑΓΩΓΙΚΕΣ ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΔΑΠΑΝΕΣ (ΔΗΜΟΣΙΑ ΚΑΤΑΝΑΛΩΣΗ + ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΕΠΕΝΔΥΣΕΙΣ)	ΜΗ ΠΑΡΑΓΩΓΙΚΕΣ ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΔΑΠΑΝΕΣ (ΤΡΕΧ. ΜΕΤΑΒΙΒΑΣΤΙΚΕΣ ΠΛΗΡΩΜΕΣ + ΕΠΙΔΟΤΗΣΕΙΣ + ΤΟΚΟΙ ΔΗΜΟΣΙΟΥ ΧΡΕΟΥΣ)
				ΓΕΝΙΚΗ ΚΥΒΕΡΝΗΣΗ	ΛΟΙΠΟΙ ΦΟΡΕΙΣ	ΣΥΝΟΛΟ					
1997	8,41%	15,43%	10,59%	18,69%	12,41%	31,11%	12,03%	-64,30%	-13,40%	34,12%	-65,66%
1998	7,68%	9,70%	8,36%	15,65%	17,67%	33,32%	8,46%	2,01%	2,73%	25,35%	13,21%
1999	5,37%	4,16%	6,34%	18,97%	8,69%	27,66%	7,52%	47,14%	2,67%	23,12%	57,33%
2000	22,30%	51,80%	21,73%	8,85%			70,32%	-12,33%	23,54%	60,64%	81,53%
2001*	7,09%	5,96%	7,32%	5,45%			12,66%	1,53%	-1,61%	11,41%	12,58%
2002*	6,81%	12,25%	7,75%	0,65%			6,35%	5,12%	-7,30%	12,90%	4,17%
2003*	7,75%	3,18%	8,67%	18,19%			16,14%	16,19%	-1,56%	21,37%	30,77%
2004*	7,21%	7,72%	8,16%	10,89%			9,05%	0,74%	3,90%	18,61%	13,69%
2005*	7,65%	4,61%	7,23%	-12,84%			9,35%	7,10%	1,61%	-8,22%	18,06%
2006*	7,93%	2,93%	7,74%	10,71%			8,26%	7,77%	3,24%	13,64%	19,28%
2007*	6,42%	13,65%	6,99%								

ΠΙΝΑΚΑΣ 4 : Ο ετήσιος ποσοστιαίος ρυθμός μεταβολής του συνόλου των δημοσίων δαπανών (παραγωγικές και μη παραγωγικές δημόσιες δαπάνες)

ΕΤΟΣ	ΔΗΜΟΣΙΑ ΚΑΤΑΝΑΛΩΣΗ	ΑΕΠ GDP	ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΕΠΕΝΔΥΣΕΙΣ	ΤΡΕΧΟΥΣΕΣ ΜΕΤΑΒΙΒΑΣΤΙΚΕΣ ΠΛΗΡΩΜΕΣ**	ΕΠΙΔΟΤΗΣΕΙΣ ΑΠΟ ΤΟ ΔΗΜΟΣΙΟ	ΤΟΚΟΙ ΔΗΜΟΣΙΟΥ ΧΡΕΟΥΣ***	ΠΑΡΑΓΩΓΙΚΕΣ ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΔΑΠΑΝΕΣ (ΔΗΜΟΣΙΑ ΚΑΤΑΝΑΛΩΣΗ + ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΕΠΕΝΔΥΣΕΙΣ)	ΜΗ ΠΑΡΑΓΩΓΙΚΕΣ ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΔΑΠΑΝΕΣ (ΤΡΕΧ. ΜΕΤΑΒΙΒΑΣΤΙΚΕΣ ΠΛΗΡΩΜΕΣ + ΕΠΙΔΟΤΗΣΕΙΣ + ΤΟΚΟΙ ΔΗΜΟΣΙΟΥ ΧΡΕΟΥΣ)	ΣΥΝΟΛΙΚΕΣ ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΔΑΠΑΝΕΣ
1960									
1961	9,05	14,44	24,14	15,28	300,00	100,00	33,19	415,28	448,47
1962	9,32	5,07	13,89	15,66	0,00	0,00	23,21	15,66	38,87
1963	7,84	13,09	-12,20	16,67	75,00	0,00	-4,36	91,67	87,31
1964	16,66	13,14	5,56	16,96	100,00	50,00	22,22	166,96	189,18
1965	15,10	15,28	0,00	22,14	42,86	66,67	15,10	131,67	146,77
1966	12,18	11,74	31,58	15,00	65,00	-20,00	43,76	60,00	103,76
1967	19,87	7,96	2,00	18,48	18,18	25,00	21,87	61,66	83,53
1968	7,88	8,79	27,45	11,47	-12,82	0,00	35,33	-1,35	33,98
1969	11,76	15,12	16,92	9,88	-29,41	20,00	28,68	0,47	29,15
1970	11,54	13,07	21,05	10,49	4,17	100,00	32,59	114,66	147,25
1971	9,25	11,05	15,22	12,20	60,00	41,67	24,47	113,87	138,34
1972	11,44	15,72	35,85	8,46	20,00	0,00	47,29	28,46	75,75
1973	20,82	30,69	18,75	15,88	85,42	35,29	39,57	136,59	176,16
1974	26,10	14,88	-4,09	25,96	65,17	100,00	22,01	191,13	213,14
1975	31,12	20,32	39,63	22,33	15,65	34,78	70,75	72,76	143,51
1976	22,05	24,41	23,58	24,96	35,88	46,77	45,63	107,61	153,24
1977	24,01	17,10	12,01	27,22	23,38	9,89	36,02	60,49	96,51
1978	20,38	22,03	14,83	29,74	17,54	48,00	35,21	95,28	130,49
1979	27,51	24,09	24,18	20,42	-1,19	50,00	51,69	69,23	120,92
1980	19,92	20,05	-3,98	23,49	25,38	32,43	15,94	81,30	97,24
1981	31,60	19,72	46,31	37,79	83,86	71,43	77,91	193,08	270,99
1982	27,43	25,77	14,33	44,11	-0,79	-0,99	41,76	42,33	84,09
1983	23,36	19,31	53,03	24,39	-12,42	67,74	76,39	79,71	156,10
1984	28,20	24,37	45,90	28,03	15,38	62,37	74,10	105,78	179,88
1985	26,83	22,01	27,70	29,84	79,87	49,23	54,53	158,94	213,47
1986	13,29	19,50	9,95	19,87	11,77	37,62	23,24	69,26	92,50
1987	14,76	12,65	-11,38	15,91	-1,11	41,13	3,38	55,93	59,31
1988	7,04	21,68	34,16	19,13	23,67	61,56	41,20	104,36	145,56
1989	26,21	18,85	17,81	21,20	-12,55	17,39	44,02	26,04	70,06
1990	21,30	20,69	13,71	19,76	-1,09	66,93	35,01	85,60	120,61
1991	16,49	23,50	35,61	22,06	-37,86	10,51	52,10	-5,29	46,81
1992	11,81	15,60	27,73	15,04	-3,56	45,10	39,54	56,58	96,12
1993	17,19	12,60	5,69	14,78	10,46	21,74	22,88	46,98	69,86
1994	9,21	13,41	8,53	15,63	-9,94	25,50	17,74	31,19	48,93
1995	24,77	12,10	20,06	13,78	16,80	-0,60	44,83	29,98	74,81

ΠΙΝΑΚΑΣ 4 : Ο ετήσιος ποσοστιαίος ρυθμός μεταβολής του συνόλου των δημοσίων δαπανών (παραγωγικές και μη παραγωγικές δημόσιες δαπάνες)

ΕΤΟΣ	ΔΗΜΟΣΙΑ ΚΑΤΑΝΑΛΩΣΗ	ΑΕΠ GDP	ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΕΠΕΝΔΥΣΕΙΣ	ΤΡΕΧΟΥΣΕΣ ΜΕΤΑΒΙΒΑΣΤΙΚΕΣ ΠΛΗΡΩΜΕΣ**	ΕΠΙΔΟΤΗΣΕΙΣ ΑΠΟ ΤΟ ΔΗΜΟΣΙΟ	ΤΟΚΟΙ ΔΗΜΟΣΙΟΥ ΧΡΕΟΥΣ***	ΠΑΡΑΓΩΓΙΚΕΣ ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΔΑΠΑΝΕΣ (ΔΗΜΟΣΙΑ ΚΑΤΑΝΑΛΩΣΗ + ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΕΠΕΝΔΥΣΕΙΣ)	ΜΗ ΠΑΡΑΓΩΓΙΚΕΣ ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΔΑΠΑΝΕΣ (ΤΡΕΧ. ΜΕΤΑΒΙΒΑΣΤΙΚΕΣ ΠΛΗΡΩΜΕΣ + ΕΠΙΔΟΤΗΣΕΙΣ + ΤΟΚΟΙ ΔΗΜΟΣΙΟΥ ΧΡΕΟΥΣ)	ΣΥΝΟΛΙΚΕΣ ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΔΑΠΑΝΕΣ
1996	4,17	9,91	9,89	12,02	22,86	3,84	14,06	38,72	52,78
1998	9,70	8,36	15,65	8,46	2,01	2,73	25,35	13,20	38,55
1999	4,16	6,34	18,97	7,52	47,14	2,67	23,13	57,33	80,46
2000	51,80	21,73	8,85	70,32	-12,33	23,54	60,65	81,53	142,18
2001	5,96	7,32	5,45	12,66	1,53	-1,61	11,41	12,58	23,99
2002	12,25	7,75	0,65	6,35	5,12	-7,30	12,90	4,17	17,07
2003	3,18	8,67	18,19	16,14	16,19	-1,56	21,37	30,77	52,14
2004	7,72	8,16	10,89	9,05	0,74	3,90	18,61	13,69	32,30
2005	4,61	7,23	-0,13	9,35	7,10	1,61	4,48	18,06	22,54
2006	2,93	7,74	0,11	8,26	7,77	3,24	3,04	19,27	22,31
2007	13,65	6,99					13,65		

* προσωρινά στοιχεία

** πλην αυτών σε είδος

ΠΙΝΑΚΑΣ 5: Σύγκριση συνολικών δημοσίων δαπανών ως % του ΑΕΠ			
Έτος	Σύνολο Δημοσίων Δαπανών Ε.Ε.	Σύνολο Δημοσίων Δαπανών ΟΑΣΑ	Σύνολο Δημοσίων Δαπανών Ελλάδα
1985	47,1	37,8	43,1
1986	47	37,9	42,59
1987	46,7	37,8	42,54
1988	46,2	37,1	41,8
1989	46,1	36,8	42,92
1990	46,8	37,9	47,49
1991	47,4	38,6	43,48
1992	48	39,5	45,36
1993	49,9	40,4	47,47
1994	48,8	39,5	45,5
1995	48,4	39,2	46,67
1996	48,6	39	44,34
1997	47,1	37,7	42,77
1998	46,4	37,3	42,71
1999	46,1	37,2	43,31
2000	44,2	36,5	43,35
2001	45,1	37,1	41,53

ΠΙΝΑΚΑΣ 6: Ρυθμός Αύξησης κατά κεφαλή ΑΕΠ					
Έτος	Ελλάδα	Ε.Ε (15)	Ισπανία	Πορτογαλλία	Ιρλανδία
1960-1974	7,3	4,7	6,2	7,2	3,7
1975-1979	4	2,4	0,5	1,3	3,5
1980-1994	0,1	1,8	2,1	2,6	3,2
1995-2004	3	1,7	2,7	2,2	7,1

ΠΙΝΑΚΑΣ 6: Μεταβολή του Ελλείμματος της Γενικής Κυβέρνησης ως % του ΑΕΠ	
Έτος	Έλλειμμα Γενικής Κυβέρνησης
1974	1,4
1975	2,9
1976	1,7
1977	2,5
1978	2,9
1979	2,4
1980	2,6
1981	8,7
1982	7,3
1983	7,6
1984	8,5
1984	11,6
1986	9,6
1987	9,6
1988	11,4
1989	14,2
1990	15,9
1991	11,4
1992	12,6
1993	13,6
1994	9,9
1995	10,2
1996	7,4
1997	4
1998	2,5
1999	1,8
2000	2